Lo coronel d'Anjou

Francesch Pelay Briz

FRANCESCH PELAY BRIZ.

LO CORONEL D' ANJOU,

NOVELA.

BARCELONA
ESTAMPA DE «LO PORVENIR» DE LA VIUDA PASSAS
A CÁRREC DE J. MEDINA, TALLERS 51
1872

LO CORONEL D' ANJOU.

OBRAS

PUBLICADAS PEL MATEIX AUTOR

La mana dels amors, poema en XII cants. (2.ª edició).
Lo llibre dels angels (2.ª edició)
Lo llibre dels noys
Flors y Violas, aplech de rimas premiadas
Lo brot d' acha, »
Alazorch, romans históric
Cansons de la terra, cants populars catalans 3 volums
Calendari catalá, (del any 1865 á 1872)
Mireya, traducció
Las set baladas
Lo llibre dels poetas, (cansoner del segle XII al XVIII)
Jardinet d' orats, (manuscrit del segle XV)
Ausias March, obras d' est poeta
Lo llibre de les dones, de Jaume Roig (reimpresió)
Lo Gay saber, periódich literari (anys 1868 y 69
La creu de plata, drama en tres actes
Bach de Roda, » » » »
Las malas llenguas, » » » »
Miquel Rius » » » »
Qui s' espera 's desespera, monolech

En preparació

La panolla, aplech de quentos
L' espiga d' or, aplech de poesias
Primaveras, » » »
Cansons de la terra, 4.t volum

LO

CORONEL D' ANJOU,

NOVELA ESCRITA

EN

CATALÁ LITERARI

PER

FRANCESCH PELAY BRIZ,

MESTRE EN GAY SABER.

BARCELONA

ESTAMPA DE «LO PORVENIR» DE LA VIUDA BASSAS,

A CARRECH DE J. MEDINA, TALLERS 51

1872

ALS DISTINGITS CATALANISTAS

DE

LA BISBAL

EN JOAQUIM Y EN JOAN SITJAR,

en penyora
de ferma y catalana amistat, dedica aquestas paginas,
trist recort de un temps malaventurat
per la nostra bella terra,

L' autor.

Febrer de 1872.—Barcelona

JUHI DEL CONSISTORI.

Premi ofert pel Ateneo Català

—

Lo Consistori considerant que la honorable societat per qui fou est premi ofert posa per condició la de haverse de donar marcada forsa á la pintura de costums, y tenint en compte la conveniencia de que en est género literari, fugen los nostres escriptors de imitar models estrangers, quan elements preciosos poden trobar en la nostra terra, no ha cregut poder adjudicar sino un accessit a cascuna de las tres novelas

Los órfanas de mare
Lo coronel d' Anjou
Lo caragirat

La primera *(orfanas de mare)* té bons trossos de pintura de costums, mes necessita gran esmena en l' estil y en alguns detalls de la narració

—

La segona *(lo coronel d' Anjou)* es interessantissima, mes no té gran caracter y sabor catalá

—

La última *(lo caragirat)* se recomana per la energia de tipos que posa en acció, encara que deixa que desitjar per lo que respecta á la forma

PRIMERA PART.

LO CASTELL DE CENTELLAS.

I.

Lo foraster.

—Ey, Roch, ahont vas? Mira que 'l cavaller per aquests enderrochs no pot seguirnos. ¿Sents que 't dich? No t' avisa. Es tossut no s' atura. Y si s' allunya gayre mes.. ab aquest torp que se 'ns ve damunt.. Bordegás del dimoni, fes que 't puga erreplegar ¡Oh, y si' s pert, tant com l' estima l' Agna María!

Aixis tot rondinant, ab l'ull encés de rabia y la cara acolorida per la fatiga del camí, anava dihent lo vell pastor Vicens, del terme de Centellas.

Mitja costa del castell ja tenian pujada ell y son company, lo qui, á jutjar per la apariencia, no era altre que un militar boy embossat ab un capot de drap negre. Lo barret de gresol d' aqueix, aixis com la barretina del pagés que l' acompanyava, duyan un bon xich de neu, neu que no deixava de posarse en totas las altras parts dels seus vestits, per mes qu' ells sovintet se l' espolsessen de damunt.

Lo baylet al qui Vicens cridava y que potser s' havia avansat un xich massa, era un trempat xicot de nou anys, roig com un perdigot y mes caminador que una guilla.

Lo fret y la esperansa de una bona llar feyan trascar als dos endarrerits, quan no fos la por de pérdres', puig ja tenian la nit á coll y 'l castell cimejava lluny y alt dumunt sas testas. Lo qui duya 'l capot seguia á son company sens dir paraula.

Sols de tant en tant alsava lo cap y, veyent al castell encara llunyá, lo ajupia altre cop tot rondinant.

Ja no 's veya res de la vall. Alguna trémola y fonedissa llum assenyalava l' indret hont s' hi esqueya algun dels poblets ó masos que de dia blanquejavan en mig d' aquells rierals y llavors espessos boschs d' alzinas, roures y pins bordenchs.

Feya tres quarts d' hora que anavan pujant, quan tot d' un plegat se va sentir al lluny la ramor de un tir. Duta de singla en singla arribá fins al lloch hont ells eran. Lo militar llavors va plantarse en sech y tocant per la espatlla al pastor que també va deturarse:

—¿Heu sentit? digué.

—Prou, va respondre en Vicens, y, que si la orella no m' enganya, m' hi jugaria 'l coll, aixó ve de la part d' Aygafreda.

—Seran lladres.

—Lladres, lladres, rondiná 'l pastor, si no fossen mes que lladres.

—¿Pot ser altra cosa?

—Massa que si. Vos vinguès de grat escoltarme, tot pujant la costa vos faria saber lo que vol dir aquest soroll que 'ns ha fet deturar. Tot justament ara veig altre cop al baylet que 'ns espera allí dalt de la pujada y no 'm caldrá guaytar tant aquí y allá pera no perdrens. ¿voleu que 'us ho contí?

—Be, va respondre 'l militar, y novament tornaren á fer via l' un darrera l' altra.

Lo pastor llavors va comensar:

—De lo que 'us vaig á dir, no 'n parléu gens quan siguem dalt, parque da vegadas tals cosas esdevenen de tenir la llenga fluixa, que perçó diu molt be l' aforisme: allanga muda may fou batudas. Ho he sentit contar molt lluny d' aquí; emperó jo l' altre dia 'n parlava ab un vehí de seixanta anys qu' es del terme aquest y 'm va assegurar que no li havian contat millor a n' ell. Vaja, prou bolí; aném al gra. Fa sis anys que una nit, si fa ó no fa com la d' avuy, pujavan per aquest mataix camí

dos homes; un pagés, qu' era un majoral dels remats del castell com jo, y un militar que, si tinguesseu menos anys, 'us diria com vos También nevava y també dins del castell hi havia qui no s' esperava cap visita, com ara no es la espera Cert es que llavors no 's veya tan malmesa com al present la estada dels amos; llavors en los corrals encar hi cavian trescents caps de bestiar mes. Tota la paret de la part de ponent era ben arrapada á la roca y per mes que 'l mastral brunzis no 's sorollava gota. Peró que hi farem, tot te 'l seu dia Donchs be, veus' aquí que 'l militar va arribar á dalt acompanyat del pastor, y l' amo, de tot cor li va oferir llar per revenirse, sopar per recobrarse y llit per referse. Mes ¡ay! ¡poch se pensava aquell bon home qu' aquellas tres cosas fossan tres claus que li traspassessen lo cor com tres puas de foch!

—¿Som gayre lluny encara? aquí preguntá 'l militar trencant las rahons del pastor

—No pas molt: m' apar que ja 'n veig negrejar sobre la neu, la barana del pont del serrat, va respondre Vicens

Y tornant á lligar sa trencada relació seguí d' aquesta manera

—Lo coronel (tal grau tenia 'l militar) va viure allotjat en aqueixa casa uns quatre mesos Sovint baixava al pla per rebre ordres del seu xefe De vegadas estava vuit ó deu dias fora; mes ja trigues poch ja trigués molt, sempre tornava a fer cap al castell. Lo que mes va maravellar á alguns que hi posaren esment, fou 'l que 's quedés en lo terme, martxat que va esser lo seu regiment, emperó ningú ho va estranyar ja tant, quan se va sebre que 'ls soldats vinguts de nou, també obehian las seuas ordres: tot va quedar esplicat per un senzill cambi de cuquadró Com que ja havia comensat la guerra, may deixavan sense forsa aquest reco de mòn tingut per un bon indret estratégich, segons ho he sentit á dir al meu amo d' ara Aquest tè una germana que si al present conta vint y cinch anys, clar es que llavors ne tindria dinou. ¿Vos tinch de dir qu' era hermosa? Aviat la veuréu y si 'm sou franch, ja se que no 'm diréu que vos haja enganyat. Y això qu' á la hermosor present cal-

drá que li afegiu la que li han pres los sis anys qu' han passat de llavors ençá, tots per ella plens d' angunias y mals de cap. Ara sembla una Mare de Deu dels dolors; mes llavors semblava una Puríssima. ¡Oh, alashoras!

Lo del barret de gresol, com si 's neguitegés, torná á preguntar:

—¿Encara no hi som?

Lo pastor per compte de respondre, va cridar al baylet que caminava uns cent passos avansat d' ells.

—Ves, Roch, ves. Comensa á passarnos endavant. Ara no cal que ns acompanyis, que 'l tros de camí que 'ns falta ja 'l tens prou conegut per poderlo fer sens companyia. Digals que avuy tindrán de posar un plat mes á taula.

Y tombantse cap al que li anava al derrera.

—No 'us impacientéu, va dirli, ja hi arribarém quan será hora. Vaja, conech que no estéu per cansons; si no fos estat aixís, jo 'us hauria dit com aquell dia, també 's va sentir un tir á deshora y á mi, una que sab las malas arts, m' ha assegurat que sempre es seny de mal averany aqueixa ramor, quan precebeix la arribada d' un boste.

Y veyent que no se l' escoltava:

—Aquest dimoni de Bach 'us fa tindre lo cervell massa entretingut, va dir á mitja veu. ¿No 'n sabeu res?

Lo preguntat no va respondre.

Vicens desconcertat, tot gratantse 'l clatell, com qui s' apparia la manta, se 'l va guaytar de rehull y tirá avant sens dir res mes.

Aixís hauria seguit sens dupte fins arribar al castell á no esser lo pas per un pont, que afegia las duas meytats de montanya, partida per una timba aspra y selvatge. Sens aquell pont era del tot impossible anar al castell, com no fos valentse de un altre camí perillosíssim y ple de marradas.

A Vicens li dolia que 'l foraster hi passés sens adonarse de l' ardidesa y alsaria d' aquella maravellosa obra d' art, per tant poguent mes aquest noble desig, que no la forma resolució

presa per ell, un ratet avans, de no obrir boca, quan foren al bell mig del pont va deturarse y sens atendre á que la neu queya ab mes abundó y de llum de dia poca ó gens no venia del cel, va esclamar ab entussiasme y tot signant ab la dreta lo fons de la vall.

—¡Miréu! Vos semblava tan gran duas horas enrera? Y ¿veyéu ara? No fa mes bulto un poblet de pessebre. Es Centellas. Aixó 'us dirá si es alt ó no 'l pont que trepitxem Si ara s' ensorrés, avans d' esser á la tercera part de la caiguda ja no pinlariam. ¡Guayteu per damunt de la barana, si no 'us roda 'l cap, quin arcb mes ben fet! ¡No 'n te pochs d' anys! Fins lo rey moro fou aquí y 'l va veure y se 'n namorá tant que perque no li fessen malbé, hi solia tindre á tota hora duas centinellas. ¡Y aixó que era benebit! ¡Si queya aquest pont, pobre castell, com quedaria! Per anarhi no mes se un altre camí, que quan jo 'us dich que no 'l voldria seguir una cabra, ja podéu pensar quina lley de camí es

Lo foraster á tot aixó no deya res. Los ulls clavats al castell, las mans amagadas dins del embos, patejant sovintet per desgelarse 'ls peus, va detindres un xich, mes veyent que la paraula de Vicens s' allargava massa y coneixentlo disposat a ferli la historia de tota la montanya, deixá arrembat á la barana, hont lo bo del pastor s' hi havia posat de colzes, sens fer esment en lo gruig de neu que hi havia, y va tirar amunt tot sol. Aixis es que quan Vicens s' adoná de que no 'l tenia al costat, lo seu company ja era mes aprop de las parets del mur que d' ell.

—¡Caratsos! va rondinar lo pastor sorprés y fent petar dos dits de la má dreta, m' ha deixat!... ¡Y savia 'l camí' Te, te, no s' erra, no: y...

Aquí 'l pagés arribá al cim de la sorpresa.

—¡Ta foy! Sab la dressera. ¡Y deya que no hi havia estat may! Ho diré al amo

Y cavilós y desconfiat va posarse á caminar depressa per aconseguirlo.

II.

Lo castell de Centellas.

Si may venint de la part de Vich vos enfiléu á la Garga y al serhi dalt vos tombéu de cara á Collsuspina, lo primer que veuréu será una penya dreta, erma, alta y cimejada per unas negrosas ruinas de entremig de las quals s' aixeca encara una paret que 's somóu cada cop que 'l vent apreta. Aquexa penya está mig partida da la part d' amunt per una gran timba; emperó fins no fa pas mig segle, las duas meytats se veyan juntadas per un pont de vella fábrica y gloriosos recorts. Avans prou se veya festejada y seguida, mes los temps cambian y ara 's troba condempnada á viure mes llunya de tot vehinatje, donchs perdut lo antich bon camí, sols un mal senderot de cabras per devallar al pla li queda. Poch herbey y mes escassa bosquada cria fins á sa meytat de la part baixa; l' altra cimera meytat es tan pelada com lo pich de San Geroni de nostre Mont de la Verge morena

Escás d' aygas y verdor, convida á l' esperit á contemplacions tristas y desperta recorts dolorosos que mes d' un cop fan puntejar las llágrimas als ulls dels que s' hi troban. Ara sols hi viu allí una dona que, per fer com fa vida de bestia, no es astrany que 'ls del pla la tingan per bruixa. Lo seu cau (no dich casa ni tan sols cambra) es un reclós mal cobert, pertanyent á la

antiga capella, tan coneguda en l' avior ab lo nom de Santa Maria del Castell, com ignorada avuy fine dels mateixos que cad' any per la nit de Sant Joan pujan á sas ruinas á cercarh la bona ventura.

Avuy per avuy lo passatje que 'a descobre dee de la cima del mont, es aspre, sach y quasi vos diria llerg, si aquí Catalunya sa trobés cap pam de terra que ho fos verament. L' antiga carretera malmesa y desfitada, los rius convertits en pedregosas rieras, las hortas fetas aterrossats gorets, eols quedan de tota aquella esplendor antiga las peladas calaveras dels monts y 'ls planers caus dels rierals despertats de nit pel farest crit del duch ó pausat cant de la ábeca. Balenyá, Seva, Aygafreda, Tagamanent, Berti y Collsuspina, escampats per la vall y montanyas vebinas son los únichs elements de vida d' aquella avans tan animadas concas y afraus.

En lo temps que corria quan hem comensat nostra historia, encara guardava aquella terra un boçí de sa antiga bellesa. Las aygas hi corrian ab mes abundó y las veasanas de Sant Antoni no tan gratadas com avuy, enclohian mes corns y petxinas entremig los plechs de sa licorella: fóssils de gran preu, alguns d' ells que retrauhen al pensament grandiosos y vellissims recorts. Las vilas, deixant los mals rebuts de la guerra, totas johian de mes vida y algunas com la de Centellas potser feyan mes cara de ciutat llavors que no pas ara. Axis as que en aquell temps hauriau trobat, en aqueixa vila, los carrers oberts y abocant als deforas entremig d' albas y oms que borejavan las siquias; los aires hi corrian ab mes llibertat donant mes esbarjo als cossos, no com ara qu' oprimits entremig de tapias y parets de redós (trist recort de la guerra dels set anys) crian al ser l' estiu un baf calent y no de sanitosa lley.

Per desgracia en lo temps en que te lloch l' acció de la nostra novela, duya també aquella encontrada lo jou de la guerra. La herencia de Carles II mal concedida á Felip V, era justament pretesa pel arxiduch, y com açí Catalunya los enamorats d' aquest eran molts, perço va naixe aquella terrible

cadena de lluytas comensadas á Cervera y conclosas malaurada pero gloriosament a Barcelona.

Quan aqueixa guerra no havia pres encara massa peu, las vilas grants se veyan lliures del enemich; mes no las petitas, las quals sostenian d' aqueix tot lo pes de sas cruas lleys y de sa venjansa algunas vegadas. Plenas de soldats, carregadas de contribucions las vilas, succehintse 'ls malifets y revenjas sens treva, era lo viure fora, en aquell temps, lo mateix que (com se sol dir) viure al infern. ¡Quants pares van pagar ab sa vida lo delicte de tindre un fill allistat en l' exércit catalá! ¡Quants fills seguiren la mateixa sort, per no haver pogut pagar sos pares las contribucions assenyaladas á la pura pensa!

Los qui mes caudals tenian, deixant sas fincas de montanya, se n' eran anats á ciutat por fugir de perill, y encara aixis no 's veyan francbs de donar tant ó quant per salvar del foch ó arrunament la finca deixada. Alguns emperó fentse en aixó dignes del nom catalá que duyan, tancant las portas de sos casals á tot tracte, 's resistian, altres convensuts de que la forsa no 'ls era possible usarla ab ventatja, baixavan lo cap á las lleys de la guerra, mes protestantne sempre que á tom los hi venia. En lo nombre d' eixos darrers se trobava lo Castellá de Centellas, al qui feya dos anys la mort se li havia endut lo seu pare.

Joan de Carroç, (aixis se nomenava) era un jove de trenta tres anys, alt, magristó, escás de pel á la barba, ulls negres y cabell castany. Son front ample assenyalava un clar judici y lo seu llavi, que solia mossegarse sovint, descobria en ell una voluntat de ferro. Pit ampla, mirada franca y penetradora, caminar resolt y certa senzillesa en lo vestir, deyan clar lo que 's podia esperar d' aquell home si may la sort ó la desgracia 'l posavan en un d' aquests cassos que solen dirse desesperats. Lo seu tracte aspre criava á son entorn un buyt que, empeltant certa tristesa á tots los de la casa, feya pendre a n' aquesta un bany de convent pocb en armonia ab la edat de sos habitadors.

Al costat d' ell hi campava una noya que no dich hermosa per ser aquest nom ja gastat de tant gastarse, mes si puch assegurar ser tal sa bellesa, que no la va somniar mes perfeta lo pintor sevillá quan acolorí sobre el drap sa encisadora Purissima. No arribava als vint y cinch anys, de manera que lo pler de la hermosor y joventut glorieja va al entorn de sa testa. Sol dirse que lo temps millor de las donas escau al complir ellas los quinz' anys; mes aixó, si be 's mira, no passa de ser una ficció. A la dona quan fa 'ls quinz' anys, li manca la complerta cresenda del cos, te la bellesa de la cara, mes quasi sempre sas formas no son perfetas fins y á tant qu' arriba 'l temps assenyalat mes amunt. Hi ha tanta diferencia en la dona, dels quinz' anys als vint y cinch, com de la poncella que ve de obrirse á la rosa que ja l' ha asbadallada lo sol deixantla rica de sava, color y perfum. La primera no passa de ser un fresch capoll, la segona es la rosa, la veritable rosa, la rosa per excelencia. Pus ha la donzella, que 's deya Agna Maria, era la rosa de la vall. Ulls de cel, cabell d' or, pell de blancor de lliri, llavis encesos com los carmesins del bosch, pit de neu, cos prim y peus menuts, menuts que mes ja no podian esserho, sens caure en defecte; véuse aquí totas las gracias d' aqueixa montanyesa hermosor. No 'us anéu á figurar que hi afegeixi la mitja rialleta als llavis y la vivor als ulls, ni la lleugeresa als peus, res d' aixó; la pobre sempre tenia una llágrima que perlejava en sa galta y feya sis anys que ningú 's recordava de haverlhi vist fer una rialla. Si may cantava (que no solia ferho gayre) ¿voléu saber quinas cansons eran las escullidas per ella? *La filla del marxant, A la vora de la mar, Adeu vila de Ripoll*. Ja ho veyéu, totas tristas. Mes aqnesta tristor no l' havia gastada pas sempre, abans d' arribar als vint, al revés solia tíndre lo mig riure á la boca, mig riure que acabava d' embellirla fentlhi apareixe en la galta dreta un clotet, que mes de quatre hi envejavan. Ara, en lo lloch en que apareixia aqueix, sols se hi veu lo nunci de un no llunyá séch, fill pel comu d' un dol greu y sostingut. Sols

passar lo temps llegint ó brodant en sa cambra, que s' esqueya en lo segon pis del castell, del que ne tracterá mes pel menut d' aquí una estona. Tot lo dia s' estava sola, trayentne las horas de menjar (únicas en que la familia 's reunia) y 'ls diumenges que, com no plogués, muntava á véurela una filla del majordom del casal. Si be tenia aquesta mes anys qu' ella, ab tot conservava encar tota la vivor y alegría de sa infantesa, acompanyant á mes á sas gracias naturals un cor d' ángel y una penetració no gayre comuna, se deya Lluisa. Cada cop que muntava al castell duya una ofrena ó altra á sa estimada Agna María, ja de fruits escullits per ella mateixa, ja de puntas de coixinet que travallava ab ma de mestre. Y si cap d' eixas duas cosas no venia á tom portarlhi, no faltava may á la visitada un ramet de flors boscatanas virolat y flayrós com solen serho tots los que en la vall de Centellas se cullen. La Lluisa s' bavia arribat a guanyar tant la voluntat de la seua amiga, que res feya aquella sens qu' ella no ho sapigués. Vivia al poble, tenint per estada los baixos del palau, comensat pèl senyor cinch anys enrera y sospesa sa fábrica ja 'n feya tres per causa de la guerra. Aqueix palau per ordre del difunt obrat, tenia un preu veritable de materials, mes no succehia lo mateix per lo que tocá á sa part artizada: lo jove Carroç despres de la mort de son pare hi afegi una xica part mes á la que ja s' havia fet, empero á la fi determená deixarlo á l' ayre fins y á tant de poderlo concloure sens estorbs y ab tota pausa mes endavant.

Molt y molt havia contribuit á la idea de fer lo palau dins de la vila, lo estat cada jorn mes trist en que 's veya 'l castell, y si be es cert que ab lo cost de la estada novella, podia referse la estada antiga, no ho es menys que las costums dels seus senyors, un xich malmesas ab lo tracte de certas novas ideas no en armonía ab las costums vellas, feyan que comensés á desplaurels la vida solitaria y montanyesa que fins llavors bavian sostingut sens cap esfors y ab ver contentament del esperit.

Mes deixem lo palau y tornem á la Lluisa. Aquesta vivia ab un germanet y ab lo seu pare, nomenat Isidro, home de seixanta vuyt anys, franch, encara fort y tossut, mes lleal y bon rat com á bon català qu' era. També solia montar al castell los dias de festa y de vegades se hi quedava fins á dormir una ó duas nits, cosa que no desplavia gota á la Lluisa, puig per aquest medi lograva estar mes temps en companyía de sa ben volguda amiga.

Aquestas eran las coneixensas de fora que solian alegrar un xich la soletat dels sanyors, los quins d' ordinari no mes reunian quatre coberts á taula contanthi 'l del oncle Pere, germá del difunt, home de seixanta cinch anys, un boçí atropellat per las fadigas de la guerra que fins als cinquanta havia resistit ab molta honra pel regne y la casa de la qual duya 'l nom. Pere Carroç havia lograt arribar al grau de comandant; mes de resultas d' una ferida al genoll se va veure obligat á deixar lo servey y á pendre un bastonet de crossa per poder caminar, donchs d' aquella malaurada ferida li n' havia esdevingut una coixera penosa é incurable. Lo seu parlar sech y son carácter violent, contribuian á ferli mes pesat lo seu viure, també com per l' Agna hi havia hagut un temps en que la rialla no estava renyida ab sos llavis. Semblava que pel puig hi fos passat un mal ayre, que prenent la forsa de la vida als que hi vivian, li hagués deixada la llavor de un dol tan inesplicable com cruel. Pertanyia 'l quart cobert al capellá de la casa, del qual ja 'n parlarem mes avallet.

Los nomenats y set mossos y 'l majoral Vicens, sens contarhi 'l baylet, feyan tot lo be de Deu que poblava 'l puig del castell.

Parlem ara d' aquest.

Guaytant de lluny y de la banda de Barcelona, veuréu una tira de montanyas negrosas y altas que estenentse de llevant á ponent, venen á compondre una serra mitjanera separadora dels plans de tramontana dels de Mitjorn, deixant no mes algun qu' altre congost ó camí de cabras com fet d' esprés per-

que aquelle no quedán del tot privats de comunicació. Aquesta barrera natural comensa á Montseny y termena á Sant Llorens de Munt. Donchs be, quasi al mig d' aquesc inmens serrat, bont hi ba 'l Montmany ó Puig-graciós que s' alsa encara mes que sos agegantats vebins lo Puig-vall, Puig-grau, Sant Antoni y la Garga, y vorer á n' aquesta s' hi alsa lo puig del castell mig partit avuy en la cima per un abim pregon, mes qu' en temps de nostra gesta tenia enganxadas sas duas meytats per un pont romá de un sol arch obrat á una faulosa alsaria. Passant pel pont llavors lo primer que 's trobava era un camí que serpejant duya fins al peu de las torras del rastrell. Eix camí venia del poble que s' asqueya á ser mes d' una bora lluny del puig. Dalt d' aquest y al entorn dels murs no hi quedava lo qu' es ni un pam de terra hont posarhi 'l peu; alsantse com s' alsava la má d' obra á plom y arran á la gola de las timbas qu' enclobian la penya. Sola per la banda de la posta de sol s' bi veya un pas avinent destinat al trafech del castell y encara aqueet, avans de engolar lo portal era trencat per una vall de uns vint y cinch pams de fondaria, vall que colla estar descoberta de nits, pus al ser capvespre, regnava la costum d' aixecar lo pont llevadís que de dias loe del castell hi deixavan ajaure. Las murallas totas enmarletadas bavian pres ja 'l color del rovell y en molts indrets tan corcadas eran, que pocb eervey n' baurian tret los seue defenadors si sa n' baguessan tingut de valdre. Totas ellas duyan visibles mostras de bragas de diferents époques y civilisacions. Adops fats en molts indrets y no sempre ab bon acert desllubian un xicb l' armonia sempre desitjable y sostinguda ab molt giny en lo alsament d' obras d' aquella lley.

A cada costat del portal que 'l tenia entre tramontana y ponent, s' hi alsavan duas rabassudas torras rodonas, enmarletadas del cim y una d' ellas un bon xicb malmesa. Dins del clos dels murs lo veritable castell ó palau bi lluhia sas morenas parats. Mes ans d' entrarbi parlem de la capella, cos de casa separat hont si venerava una Verge que 'l poble havia batejat ab

lo nom de Santa Maria del Castell. Un hermós campaneret ab duas campanas hi cimejava. Avans per la cura y servey de la capella tenia 'l castellá un prior y sis capellans, ara sols un capellá no mes, cuidava de dirhi missa. Era de una nau sola, xica y de un estil que pretenia ser gótich: lo portal, baixet, y partit per una pilastre de marbre. Una rosa al enfront, que donava al pati gran d' entrada, y un cimboriet sobre lo pla del presbiteri l' aclarian de sobras, atesa sa poca grandaria. No 'us vull parlar de sas glorias, de las quals algunas han fet cop en sos temps, á fi d' abreujar en lo possible eixa historia ja de sí molt llarga.

A son costat lo palau sobergós y negrench s' enlayrava, amparantla ab sa ombra quan lo sol venia de part ixent. Vint finestrals repartits en tres pisos y quatre plans de paret, servian per aclarirlo de dins. Quadrat com era, ab sas torratas de cantó y la del homenatje al mig senyorejant mes amunt, tenia 'l vertader aspecte de castell mes aviat que de palau, y aixis ho comprengueren los vehins quan dels dos noms triaren per nomenarlo 'l primer. Quatre gargolas ab los caps de bestia mig esmaginaria mig presa del natural puntejavan á cada una de sas quatre cantonadas, vomitant arreu quan pluja queya, l' ayga sobrera que no devia ser aplegada per la cisterna. Al costat de llevant, corresponent al pis segon, un ayrós badador convidava á posta de sol á espayar l' esperit estenent la vista cap á la vall: allí solia passarhi de vegadas horas senceras la hermosa Agna, pertanyent com pertanyia aquell á sa cambra. Res mes de notable mostrava per defora lo casal com no fos l' antich balcó que obria al pati, balcó de barana sortidora y plena, destinat á las cerimonias vellas dels usos senyorials. Al cantó esquerra de la cara principal del palau y fent joch ab la portalada de la capella, s' alsavan uns baixos que per un dels extrems venian á lligar ab una de las torras del rastrell, clohent d' aqueix modo lo gran pati, quals costats, com be ó malament queda dit, los feyan: los murs pel cantó de tramontana, lo palau ó castell pel mitjorn; los baixos (antigas quadras pels corcers y pions de

servay, y ara corrals) cal ponent; y, per ponent, la capella.

¿Cal parlarvos de un hort, veli jardí, quasi desert de vida? Trist com l' ánima de la que á vegadas solía davallarhi á esbargirshi, sols conservava de sa antiga verdor una malva poma, que s' havia arribat á fer una mata de grandaria no comuna. Uns violers, alguna sempreviva y allí en un racó un aromer. ¡Ah! poch savía qui lí va plantar lo que sol esdevenir allí hont hi groguejxan aromas.

Tant lo jardí com certs indrets del castell demostravan haver rebut fortas embestidas ja del temps, ja de ma d' home. Axis ho deyan clar unas quadras que hi havia per la part de ponent darrera la capella, de las quals lo sostre s' ara esvahit temps feya, y un llensol de muralla per la part de mitjorn, que á mes de tindre las pocas pedras que li restavan, totas desafegidas, se veya despullat d' una pila de merlets y alqueras, que avans hi cimejavan. Las mateixas gárgolas, escapada una d' ellas y las altras en gran desmillorament cada cop que plovía, deyan ben clar lo seu mal ab los esbarriats dolls que sobre l' empedrat feyan espategar.

Lo majordom gosava á doldrense sovint, mes tantas vegadas com ho retreya, li era respost: «Mentres visca tant com nosaltres ja n' hi ha prou. D' aquí en avant ja tindrem lo casal del poble.» ¡Pobre castell! ¡Qui 'ls hi havía de dir, als que hi tenían cor y ánima, als que per anjoyellarlo anavan al Llevant y al Orient á despullar al enemich de sos arreus, qu' esdevindría un temps en que 'ls seus renets se guaytarían ab las mans plegadas, caura pedra sobre pedra d' aquell son tan idolatrat niu, sens planyer tanta desventura, sens pensar en detindre el seguit travall del temps arrunador!

Ab tot aixó succehía, y no era pas que 'ls sens vivents senyors no estesen enamorats de sas glorias, res d' aixó. En son modo d' obrar certa semblansa s' hi veya ab la del espós que, trobantse venut, acaba per oborrir aquella fasomía tan hermosa y tan volguda avans de que lo crim amagat ixqués á la llum del día.

¿Es exacta eixa comparansa?

Ara ho sabrém. Totjustament truca en aqueix punt á la porta del castell, mestre Vicens que ha lograt aconseguir al foraster avans de que aquest hi arribés.

III.

La botlleta del allotjat

Obert lo rastrell, regonegudas las caras dels que venian per un dels mossos, atravessaren aquests lo pati, dirigintse cap á la porta del casal; mas tantost hi foran, mestre Vicens, qu' era 'l davanter, girantse en rodó maná al baylet que se n' anés al corral y al militar digué'h á mitja veu:

—Vos esperéuvos. Jo no sé si l' amo voldrá rébreus. Caldrá dirli. No trigaré gayre a tornar.

—¿Y 'm deixéu al ras? va observar lo foraster

—¡Bah! fiquéuse á la entrada, respongué 'l pastor.

Y apretant un cancell, que 's torná á cloure tan prompte all hagué passat, va desapareixa.

Darrera 'l cancell s' estenia cap amunt una escala de pedra, que donava á un gran recibidor, rebent aquest la llum per dos finestrals que miravan al costat de la capella, com que des de dins se veyan las campanas del campanaret; cosa no molt agradable al senyor perque, segons ell deya, li prenia un tros de la bona vista que per aquell costat podria tindre 'l casal. A n' aqueix recibidor hi donavan tres portas de tres salas, cada una d' ellas ben moblada, si be déu dirse y farse reparar que 'l moblament de totas era un boçí antich. Una de las tres servia de lloch de conversa, quan lo mal humor s' amparava del amo,

oncle y capellá; y mes que fos no gayre sovint, algunas vegadas hi solian passar bons ratets passejantshi amunt y avall. Era l' antiga cambra de rebre y en un pany de paret entre mig de duas pilastras mig empotradas á la mateixa encar s' hi conservava, quan no per altra cosa per recort, l' escambell de hellut y son corresponent dosser ab galons y borlas. L' enrajolat era de pedras menudas y las parets pintadas ab una vivor tal de colors que, ab tot y ser ja de la vellura, encara enlluernavan. Deyan si allô havia estat obra del temps en que hi havia viscut lo rey moro, perque, segons lo poble, tots los moros de certa posició son reys. Lo sostre féyal un teixinat de fusta de dos colors formant sisavats y florons, daurat lo mig de cada hu d' aquests. Cuch llantias de metall ja pres, ne penjavan y á la nit per aclarar un poch la sala, encenian la del centre.

Aquí fou hont mestre Vicens aná á cercar al senyor que s' hi passejava ab lo seu oncle, parlant ab molta vida.

Tan ficats en conversa 'ls va veure lo bo del majoral, que per no destorbarlos y lliurarse un reny, determená quedarse dret al peu de la porta esperant la primera ocasió que se li presentés per fer lo seu fet.

Poch ratet hi havia que s' hi estava quan va sentir que 'l seu amo pegant un cop de peu á terra y aturantse, deya:

—¡Per Cristol senyor oncle, que no me 'n parléu mes. Tinch presa ja ma determenació. Se fará, costi 'l que costi.

—¿Mes si la pena la mata? observá 'l vell que passejava al seu costat ajudantse d' un bastó.

—Que mori.

Y altre cop seguiren amunt y avall enrahonant sens que en Vicens ne sentis cap mes paraula.

Sens dupte aquest ignocent espionatge hauria anat seguint mes temps del que convenia si no fos estat que s' ensopegués á entrar lo sacerdot, lo qui al veure a Vicens ab la gorra á las mans, dret al llindar de la porta, tragué de son aturament preguntanthi:

—¿Qué fas aquí? ¿Es aquest lo teu lloch?

Vicens, sorprés, de cop no savia que respondre, tant mes quan va reparar que la veu del capellá havia fixat sobre d' ell la vista dels que 's passejavan.

Sorpresa també 's llegia en la cara d' aqueixos, si be s' hi veya barrejada de una certa ombra de enuig.

—¿De quan ençá los mossos escoltan als amos? cridá Joan de Carroç fent un pas ó dos cap al pastor qu' avergonyit y mort no savia que dir.

Lo capellá comprengué lo que li passava y aixís es com per tránrelí tal pena de damunt, va respondre per ell tot anant al encontra del senyor:

—No crech pas que fos son intent escoltar. Sé qui es en Vicens y no 'l tinch per curiós. No haurá gosat destorbar vostra conversa y estaría tal volta esperant que acabesseu.

Y tombantse de cara al pastor:

—¿No es veritat? va fer.

—Sí, va respondre en Vicens respirant ab forsa com si li haguessen tret un pes de sobre.

—Ab tot, escolta, majoral,—va dir l' amo tot acostántseli,—'l dia que, siga com siga, torni a succehir lo qu' ara ha passat, de pa de casa no 'n menjarás mes.

—Está molt be, gosa á respondre lo pastor tot conmogut.

—¿Que vols?

—Dirvos que á baix hi ha un foraster...

—Un foraster?

—Que 'us vol veure.

—Y ¿com se diu?

—No 'u se. Sols si 'us puch assegurar qu' es un militar.

—¡Militar! dix Joan de Carroç agitat com si li hagués esdevingut una forta emoció. Mes refentse tot seguit:

—¿Es alt? pregunta.

—Un xich.

—¿Moreno?

—Un tros.

—¿Cabells negres?

—Massa que si

—¿Francés?

—No 'u se pas, mes si pel enrahonar se pot entrar en sospita, vos asseguro que no es de aqui, y encara que, quan parla ab gent com jo, ja s' fa entendre, no cal ser molt viu per coneixe que no parla com enrahona; vull du que no es la nostra la seua llenga. Perque...

—Prou,—manalì lo senyor, al qui no agradava que sos criats donguessen ayre de conversa als rahonaments qu' ab ells sostenia,—digali que puji

Vicens feu accio d' anarsen, mes tornant tot seguit boy gratantse 'l cap y barbotegador:

—Que bestiassa so estat, valgam Deu, esclamá. Ara 'm recorda. ¿No 'm deyau com se nomenava?

—Ho sabs?

—¿Jo? no, perque no sé de lletra. Mes vos si podréu saberho Quan lo só trobat, m' ha fet pendre, pera que 'us la donés al ser aqui, la botlleta d' ellotjament Oh y que m' ha dit: «quan sigas dalt donarás aixó al teu amo. Vaig destinat al castell.» Y després d' estarse un xich sense dir res, haventli preguntat, si 'us conexia y si havia estat may aqui, m' ha respost «ja 'ns coneixerém.»

Lo senyor, aquesta vegada troba que enrahonava poch son servent, aixis es que en lloch de dirli. «prou», quan va veure que clobia 'ls llavis.

—¿Y no t' ha dit res mes? va preguntarli ab ansia

—Res mes

—¿Tens la botlleta?

—Si, ja 'us la daré. Lo duch al sarró. S' ha matxucat un xich, mes las lletras no 's deslluheixen per ço. Ab arrugas y tot, jo so vist molts cops que Mossen March las llegeix de correguda.

Y allarga la botlleta

Joan de Carroç li va pendre

Llegirla y pujarli tota la sanch al cap com si un greu trastorn s' hagués amparat d' ell, tot fou hu

—¡Deu es just! esclamá.
Despres sossegantse y repienent son posat natural, va dir al pastor:
—Que puji.
Lo majoral girá cua y comensá á devallar, veninth ganas al ser al cap d' avall de la escala de tornar enrera pera fer sebre al amo lo rezel que li causava l' home aquell. Alló de haverli vist pendre la dressera, no s' ho podia treure del cap.
—¡Bah! va pensar, ja li diré una altra hora.
Y apretá 'l cancell.

Un ratet després se va sentir com anavan pujant la escala poch apoch, uns peus calsats ab botas de sola groixuda y talons clavetejats, com solian usarlas tots los militars d' aquell temps.
Joan de Carroç, l' oncle y l' capellá romanian plantats dalt boy esperant.
Lo mes jove dels tres, se mossegava 'ls llavis molt sovint y á ser de dias, que la claror haguera sigut mes viva, prou s' hauria vist be com la blancor del marbre s' escampava per damunt de sas galtas. Los ulls clavats al cap de la escala, en la má tenint matxucada la botlleta, tantost vejé apuntar per la flor del enrajolat lo barret de gresol del foraster, va esclamar, fent un sospir com de goig y tot girantse als altres dos:
—La botlleta no ment. ¡Es ell!
Lo sacerdot acosta 'ls llavis á la orella del oncle, mes aquest com si l' destorbés tota classe de distracció, mogué l' cap de l' un costat á l' altre y seguint ab sa vista la del seu nebot, va respondre al capellá.
—Bé, bè.
Mossen March un xich desayrat y potser convensut de que tal vegada faria nosa, determená anarsen de la sala. Ab tal intent se dirigí vers una de las altras portas d' eixida que tenia la mateixa; empero tantost se n' adonà Joan de Carroç va signarli que 's quedes. Mossen March detingué sa marxa y 's quedá, en

segon terme, mig amagat en la foscuria que regnava als extrems de la cambra, ja que sentne una llàntia sola la encesa no abastava á aclarirla tota.

En aquell punt venía de pujar l' últim graó l' allotjat, ab lo mantell encara á las espatllas y l' barret a la mà.

Carroç li sortí al encontre y ab veu plena de menyspreu:

—Senyor coronel, va dirli, ja 'm deveu coneixe.

—Quan podía conéixeus, no hi erau, responguè aquell ab catxassa, mes si es cert que las semblansas cantan parentiu, conegut com so de vostre pare, dech dirvos que vos tinch per fill d' En Arnau de Carroç.

—¿Heu dit «so conegut de vostre pare?»

—Si.

—Teniu de dir «era»

—¿Es mort?

—Fa dos anys.

Una viva emoció 's va pintar clarament en lo rostre del soldat.

—¡Mort!... murmurà. No 'n savia.

—Y, ab tot, vos podreu esplicarme potser mes endavant las causas que motivaren la seua fi.

—¡Jo!

—Vos, senyor coronel. Y 'us dono tal tractament, perque tal grau me fa saber que teniu la blanca cocarda do vostre barret. Tinch per sabut qu' ell y vos, vos y ell, per llarga tirada de temps visquereu en aquest casal. Y com del tracte ne ve confiansa, tal volta ell vos digués y vos sabesseu lo perque de una fi tan dolorosa com ell va tindre. Un fill ¿què menys pot fer sino desitjar saber, perque no te viu á son costat lo seu pare, quan troba a qui li pot dir?

Y aquestas darreras paraulas eran ditas tan pausadas y plenas de intenció, que una á una queyan com gotas de plom encés al cor de á qui anavan dirigidas.

Carroç esperà resposta, mes veyent que res se li contestava, afegí despres de una estona.

—Perdonéu: vos estich entretenint y aneu mullat de dalt à baix segons ara reparo Aneu, arrambeuse à la llar, reveniuvos, sopeu y després. enrahonarém.

Y tombantse al capellá:

—Vos, Mossen March, va afegir, podreu acompanyarlo. Jo 'm quedaré un ratet ab lo meu senyor oncle. Després ja baixaré. Las vetllas son llargas y de temps n' hi ha prou per tot quan s' aprofita.

Dit axó, girá espatllas y ajuntantse ab en Pere de Carroç comensá altre cop a passejarse sala amunt y sala avall, mentres Mossen March y 'l foraster entravan en una de las altras duas cambras quals portas obrian al rebidor.

IV.

Agna Maria

Mentres passava aixó dins de la sala, en la cambra que corresponia al bell damunt de la mateixa, una bermosa dona ab la claror de un artizat candelero de plata tenia 'ls ulls fixos á las planas de un llibre obert y estés al seu davant sobre una taula Sa fasomia perfeta, sa cabellera penfinada al estil del temps, tota plena d' anelletas, y son esguart melancólich li donavan un ayre que hauria criat respecte y simpatia en qualsevol que s' hagués ensopegat á véurela Un habillament negre, contra costum alt de cos y borejat en sa part d' amunt per lo cabés brodat que hi eixia per dessota, acabava de far ressaltar mes y mes la blancor per no dir esgroguehiment de sa cara Era Agna Maria.

Sa cambra, moblada ab tota senzillesa y al ensemps serietat, oferia un aspecte da cambra de dama ja entrada en anys, mes qua no pas de donzella Un llit blanch ab vius daurats á redós de unas llargas cortinas de domás vert, unas cadiras de la mateixa roba fent joch ab le llit, una taula seguint l' ordre de las cadiras y una arquimesa de dauradillo ab relléus de bori, rica joya d' art que hi havia en un dels quatre recons de la cambra, héuse aquí tot lo moblatge de que feya us la donzella del castell Ay, no: m' oblidava de contari un graciós

rentadoret y un armari mig empotrat á la paret, ab portas també de dauradillo, viuhadas de fusta negre bruunyida y ab perfils daurats.

En lo que pertoca á las parets, mes que sos embelliments tinguessen anys, encara llulhan sos amples panys coberts ab tela de seda y llana acolorida, fent rams y arabeschs molt ben texits, panys tallats per un friso de coradura que voltava la cambra per la part de dalt, passant boy arran arran del sostre, rich teixinat, recort gloriós del segle XIV. Lo trespol era de fusta també polida, doncha atesa la fredor del indret hont torrejava 'l castell, no 's devia fer d' altra cosa. Y encara al hivern era mester posarhi una ben doble catifa, pus no n' hi havia prou ab l' escalfa panxas de marbre y davantal de ferro que 's veya en un cantó.

Dins d' ell a l' hora en que hi entrém, hi flamejavan unas brancas de pi mitg estelladas, al costat de un tió d' alzina tot fet una brasa. La cambra era calenta com un turró. Agna Maria, llegint ab dalit, anava tirant cap á la fi del llibre, de la que no 'n devia ser molt lluny á jutjar pels pochs fulls que mitjansavan entre las planas qu' ella llegia y la coberta de pergamí. De sopte alsa 'ls ulls, escolta y tombant lo cap fixa la vista en la porta de sa cambra. Quasi al mateix moment, una veu prima, de fora en íta, va cridar:

—¿Voléu qu' entri Agna Maria?

—Sí, fill meu, si, entra. Ja t' estava esperant, va respondre la donzella, clohent lo llibre y disposantse á rebre al que venia.

La porta grinyolant un xich, va mitg badarse y per l' ampla escletxa que quedava, s' introduhí á la cambra, un bordegàs de nou anys. Nostres llegidors, si hi han posat esment, ja 's recordaran haverne sentit parlar. Era lo baylet Roch, lo mateix que, feya cosa d' un parell d' horas, havia arribat en companya del pastor y del foraster.

Orfe de pare y mare, l' un mort lluytant contra 'ls bofiflers y l' altra de dolor d' haver perdut lo seu marit, l' amo del cas-

tell se n' havia encarregat y la bella Agna cobrada li duya tanta afició, que com si fos fill seu se 'n cuydava. Be es veritat que mossen March li feya costat en aquest bon afecte, y si ella 'l vestia y li ensenyava de lletra, ell lo qu' es de doctrina y de nombra no 'l deixava en desconeixensa. Per tant en Roch, seut com era no mes un xich de nou anys, comensava á conferir be, savia la primera regla de la nombra y deya de cor algunas faulas d' Isop.

De tot aixó no n' estava gayre content lo pastor, pus deya que de las lletras no 'n surten cullitas, y si de las eynas, y ab eixa idea apiolitava los pochs ratets que tenia vagatius per ensenyar al baylet com s' agafa la falç, com se dirigia la rella, que era del cas fer per empeltar un arbre; com y quantas maneras de sembrar eran conegudas: y 'l xicot (cal dir la veritat) l' oia ab tant de gust que, aixis com ab l' Agna y Mossen March anava á pas de tortuga, ab mestre Vicens corria quasi com lo vent.

Aixis havia arribat á fer per encárrech del pastor un empelt de presseguer tan ab regla que haventsen aqueix maravellat, promesa li feu de comprarli un flaviol de boix quan baixés á vila. ¡Un flaviol! Era la ilusió, lo desig mes viu del baylet. ¡Poder sonar las cansons que savia! Al fons d' un torrent passarhi horas y mes horas guardant lo ramat y provant aqueixa y aquella altra tonada fins qu' eixis be! ¡Com no apenirle lo que li ensenyava Vicens si l' hi oferia penyoras tan desitjadas! L' Agna may li havia donat res que valgués tant. Be n' es cert que l' armilla de pell embotonada qu' ara duya era un present de la seua mestre de llegir: també Mossen March l' hi havia regalat una bonica payola de palma; si, pero tot aixó 's fa vell y no divertex, y 'l flaviol may s' espatlla, ni 's gasta y sempre sona.

Aixi es que 'l jorn que 'l llegir no anava be, l' Agna per ferlo creure no altra cosa feya sino dirli:

—Caldrá avisar a n' en Vicens, perque no compri 'l flaviol

Y desseguida s' esmenava.

Mes ara d un quant temps a n' aquesta part, ja no hi valia la

por. ¿Per qué? Perque un dia que plorava ab l' amenassa de l' Agna, ne feu confiansa al majoral y aquast, ab grossa sorpresa d' ell.

—Ximplet, li va dir, no tingas por. Per no saber de llegir no 't morirás de fam. Ja te 'l compraré per aixó. Mira, si demá podas ben be lo pollancre del rieral, no 't mancará flaviol borejat de llantó.

Y com la poda va ser feta ab tots los miraments y requisits, clar es que va guanyarsel virollat y tot.

Aquest era 'l noy qu' entrava a toch d' oració á la cambra de la donzella.

—Vaja, senyor dropet, cada dia venim mes tart, va ferli ab veu manyaga la seua mestre aixis que 'l va veure.

— ¡Oh! es qu' avuy so anat al poble, respongué 'l xicot.

—¿Y aixó?

—Res: he trobat pel camí á n' en Vicens que hi baixava y, com ja sabeu que h duch afició, parlantme ell de cosas qu' a mi m' agradan, y escoltantmel jo ab un pam de boca oberta, no 'l so deixat fins ara qu' havem vingut conduhint un foraster. Y, a fe, 'us dich que no fa de gayre bon anar pel mon. ¡Si haguesseu vist quanta de neu traginavam damunt! Lo barret de gresol del soldat, semblava un pa de sucre, com los del adroguer de Centellas.

—¿Ha vingut un foraster? preguntá Agna ab interés.

—¡Ab uns mostatxos que du! Ara es abaix que sopa. Mossen March li fa companyia. ¡Oh! y ara que parlo de Mossen March, ¿sabeu que m' ba donat un llibre?

—¿Si?

—Si, si. Mes es un llibre que 'n savia de cor ja un bon boçi.

—¿De veras?

—Si es alló que vos m' ensenyeu á dir cada vespre un pich hem acabat la llissó. ¿Sabeu?

Primerament quan serás batejat
creuras ab la Divinitat
qu' es un ser la Trinitat

—Veus, ja no'u diue be, follet.
—¿Com no? Si voe m' ho haveu fet apendre aixe
—Si m' escoltesses bè, sabrias que no diu aixó. Jo 't dich·

Primerament quan serás batejat
creurás que la Divinitat
es un eeser en Trinitat
de las Personas

—Be, si es lo mateix, pel cas
—Calla, calla que no tens rabò. Y'ls noye quan los grans los diuben una cosa 'ls escoltan y deixan la llenga en repós. A veure porta 'l llibre que t' han donat
—Lo baylet li va allargar.
—¡Ah! ¡un «fra Anselm»! No te 'l mereixes pas· ets massa dolent. Quan lo sàpigas tot de cor, si ee que may arribis a saberlo, te compraré...
—¿Un flaviol? esclama en Roch depressa
—Ditxós esturment. ¡Beneyt! Donche no: una barretina de las d' Olot, tota nova.
—¡Ah! ¡mes m' hauria agradat lo flaviol!
—Si, pots anar sonaut y ab lo cap sens abrigall quan neva, ja t' escalfara forsa 'l flaviol
—Be, pero si de barretina, ja'n tinch.
-- Y ben malmesa per cert. ab la ditxosa casera de nius, te la posas feta un cedàs. Nova la tindrias si te la estalviesses mes del que acostumae
—Donchs no 'm fa res que no me 'l compréu, perque tambe me 'l comprará 'l pastor
—Bona pessa es en Vicens: eempre t' entavona y no 'u coneixes.
—No m'enganya, no. Ja m'ho ha dit, per Santa Caterina qu'es la fira de Centellas, ja me l' hauria comprat, meeno 'n va trobar. Si no 'ns hagués distret lo soldat avuy mateix ja 'l tindria ¡A cal Manso de Centellas, ne só vist una enfilada!
Aquest cop Agna 's fixá novament en la paraula soldat

—Y digam, Roch, ¿aquest soldat es gayre vell? va preguntar ab intenció.

—¡Ca! gens. ¡Que se jo! Jo no mes he vist que duya mostatxos. Aixó si, quan enrahona cremat, voe dich que fa por. ¡Té una veuhassa!

—¿Es alt?

—Mes que jo.

Y aprés, al acabar de dir eixas paraulas, com si li vingués un recort:

—¡Ah, va afegir, porta un anell!

Agna 's conmogué al ouïre eix darrer mot

—¡Un anell! barbotega. ¿Sera molt bonich, eh?

—Tot d' or, ab una creu grossa de perlas que li tapa mig dit.

—¡Una creu de perlas!

—¡Oh, y al mig un tros de vidre que lluhia! Jo no sé com ne diuhen d' aquell vidre, mes es un vidre que té un altre nom

Agna 's torna groga com una cera Sentintse defallir va apuntalarse 'l cap sobre lo palmell de la ma, afiansant lo colze damunt de la taula Aixis permanesqué un bell rato.

En Roch quedá mirántsela

—Y ara ¿per qué plorèu? diguéli aprés d' un xich de quietut, veyent que una llágrima rodolava cara avall de la donzella

Aquesta trobantse descoberta, s' aixugá la llágrima traydora cuyta corrent, y cambiant de to

—T' has enganyat, va respondre, no ploro ¿Dus las bacerolas? Donchs atánsat y llegím, que ja comensa á ser tart

Lo noy obehi, y acostantse vora del llum, comensa la llissó de cada dia.

V.

Lo reveure

Mentrestant lo coronel, al qui dirém Ramon, puig per aquest nom se 'l coneixia en lo casal, dins del menjador en companya de Mossen March, sopat ja, tractava de pendre escalf á la vora del foch Despullat del mantell, descobrias per sancer tot lo seu vestuari, que sens esser rich, era molt elegant y ben conservat Una jupa de panyo vert engalonada d' argent, una armilla de bayeta blanca ab un rengla de botons de çer, calsa curta y botas de vadell, veuse aquí lo seu trajo En son barret una cocarda blanca senyalava lo grau de coronel, y un cinto de corretja negra sostenia una espasa de bon tremp Son pentinat, enradera y ab quot, mes sens empolsar de blanch com mes endavant fou d' us, havia fins en aquell moment sigut mig cobert per lo barret borejat de un galo de plata com la jupa Y no es d' estranyar qu' anés ab la testa coberta, perque en raho del fret que 's deixava sentir, lo mateix Mossen March li bavia pregat que no se 'l llevés

Molta estona feya que s' estavan sentats un davant del altre sense dirse res, quan lo coronel, tot passant la ma pel bras de la cadira de baqueta ab espatller, hont seya, va preguntar

—Fará molt pochs anys que sou capellá d' aquí, no?

—Va pels quatre. la mort se 'n va dur al bo de Mossen Sagi-

mont, mon davancer, y com que jo era conegut ja de la casa, logrí veurem afavorit ab eix benefici.

—¿Afavorit?

—¡Oh! ¿y donchs?

—¿No 'us cridava 'l cor á desig de millor estat?

—Sempre he sigut amich de la soledat. La vida de montanya te molt agrado per mi.

—Y ab tot, la vida aquesta dona poch de si.

—Segons pel costat que 's mira.

—Mireu per lla hont vulgau. May l' aucell busca la gabia.

—¡Oh! los aucells tenen alas.

—Y nosaltres, ilusions qu' encara correm mes.

—A las ilusions las enfrena 'l seny.

—Quan pot.

—Quan vol.

Aquí lo coronel y 'l capellá romangueren altre cop ab los llavis closos molta estona. Lo tó de la conversa 'ls havia dut á n' aquell desenllás y no sabent com eixirsen seguiren muts y cavilosos. Emperó com l' hoste tenia mes ganas de enrahonar que no 'l sacerdot, trencá la quietut ab eixa nova pregunta:

— De manera que vos no estiméu las cosas pel que son?

— No 'us entench: respongué Mossen March.

— Vull dir, que per vos hi ha un terme fixo, del qual no 'n desitxéu un mes enllá.

— Ah! Si: aixi es.

— Forau mal soldat.

— Per qué?

— Perque tot bon militar necessita tindre... y aquí 's detura Mossen March va llegirli 'l pensament.

— Ja podeu concloure: diguéu la paraula que 'us dol nomenar y apres veyéu si lliga ab ella mon estat.

— Quina paraula? pregunta 'l coronel fent lo desentés.

— La que teniu á la punta dels llavis y 'us raca dir.

— No 'm faré esquerp, la diré. Crech coralment, que per arribar allí hont nos crida 'l nostre fat, se necessita ambició.

—Aquesta era, va esclamar Mossen March cullintli la paraula ambició! Prech á Deu que may me la fassa sentir

—Una ambició justa, santa . .

—Justa, podrá serho, santa, no ho crech

—Sent justa .. acceptantla la lley .

—Es que avans tindriau de probarme que la lley sempre es santa. Mes, deixant corre esta questió de paraulas, si voléu ser franch no 'us dolrá confessar que justa y tot sempre l' ambició es estada una mala companyona. Y pel qu' ha sigut, se pot dir qu' es y pel qu' ha estat y es, se pot dir lo que será

—Crescut en altre món, que no vos, ni comprench, ni accepto vostre judí, va respondre l' oficial, esparpillant lo foch ab las tenallas. Si no hagués sentit jo lo que vos condempnéu, ¿fora 1 que só? Aquesta cocarda, y signá 'l barret que duya, encara no m' hauria vingut a veure

—Per la part de fora potser tinguéu rahó, mes si aquella no haguessen tractat ¿ estéu segur de que vostre cor (no se com lo teniu) fora tan negre com tal vegada es?

Lo coronel qu' estava mig ajupit entretenintse ab las brasas, alsá 'l cap y clavá 'ls ulls a la cara del sacerdot, com si volgués endevinar lo sentit de sas darreras paraulas. Després deixant caure las tenallas, s' arrambá al espatller de sa cadira ab lo cap baix y altre cop la quietut se feu senyora de la cambra

En lo front del militar se hi llegia una idea fixa. rumiava. Las últimas paraulas de Mossen March bavian fet creixe l' ombra de tristesa que, ja quan pujava costa amunt en companya del majoral, se llegia en son rostre. Se 'l veya en desig de saber alguna cosa, s' endevinava que no volia ser sorprés en lo seu propósit, y ab la lluyta que son cor ab lo seny duya entaulada, tot lo seu esser ne rebia greue embats que com aclaparat lo deixavan. De tant en tant, com si 's reveuís, los seus ulls lluhian ab mes forsa y sos llavis fins pujavan de color, mes tot aixó tornava á fondres ab la rapidesa del llamp Mossen March ee 'l guaytava de cap á peus, coneixent com coneixia l' estat en que 's veya; y no es perque 'l sapigués aqueix estat,

sino que com á bon observador (propi de tot bom donat á la quietut, soletat y retirament) llegia en la cara d' ell y de qualsevol altre, com si ho fos en un llibre. En lo rostre del capellá se hi descobria la compassió, feut visible contrast ab los del altre eu lo que hi apuntava sovint la vivor del despit. Ab tot, si en veritat aquest hi era, cal confessar que estava dominat per la bona criansa, que 's feya visible cada punt en la persona del coronel

L' un sentat davant del altre, emdevinantse y llegintse abdos lo pensament, haurian anat matant lo temps, com no fos estat lo grinyol de la porta del menjador, que obrintse poch á poch los feu girar lo cap.

La porta acaba d' obrirse y va apareixe Agna duhent agafat per la ma al baylet Mossen March, tantost la vegé va alsarse tot fentli la mitxa rialleta lo coronel feu acció de alxecarse també; mes encara no estava dret del tot, quan un crit d' esglay seguit de un ramor com d' una cosa que cau, va obligarlo á eixir al encontre de la donzella que sense sentits acabava de venirsen á terra al peu de la escala Mossen March tot ho endeviná: feu senya al coronel de que 's detinés y cridant á n' en Vicens, que sentia enrahonar en una sala vehina, entre 'ls dos entraren a l' Agna á la cambra del costat d' hont ells estavan y allí tractaren de ferla tornar en si.

Lo coronel ab lo cap baix va quedarse plantat com una estatua davant de la llar, y una llágrima apuntá en una de sas pestanyas, llágrima que 's va aixugar ab pressa, tantost senti qu' algú 's dirigia al lloch hont ell era. En efecte Joan de Carroç pochs moments després entrava y aprés d' haverlo cercat ab la vista.

— Venu, li digué ab veu aspre.

Lo coronel obehí al senyor del castell que duya un llum encés á la ma y que, haventli fet atravessar duas cambras vehinas a la que deixavan, comensa á pujar una escala petita y encoforpada.

VI.

La cambra del mort.

—Coronel, deya tot pujant la escala lo jove Carroç, vos deviau vindre per dormir ó al menys per reposar, y aquí no 'us doném temps de ferho. No tingueu por: tot te la seva hora. Tampoch dormirian si avans no enrahonessem, perque haveu de saber qu' ara anêm a parlar llargament. Jo crech qu' ans de que clareje, ja estarém llestos, y potser mes aviat y tot. ¡Qui sab! Quan un mes midas pren, mes s' enganya. Axó sol esdevindre sovint ¿no es veritat coronel?

Aquest comprenia lo to mofeta de las paraulas del seu company, pel comú poch enrahonador, mes aparentava no compéndrelas fingint una mitja rialla que borejá sos llavis alxls qu' aquell li endressá la veu.

Veyent que l' hoste no li responia, preguntá ab tó rialler Joan de Carroç.

—¿Contéu los grahons, potser? N' hi ha cent y vint com qu' es á la torre del homenatge hont montém. ¿No voleu dir res? Millor per vos, que no se 'us assecará la gola. Tant me fa ja vindrá temps en que obrirèu la boca. Ja hi som.

Y deturantse en lo replá ab que finia la escala, se va traure de la butxaca un manoch de claus. La flam del llum s' ajeya de una part al altra y un fret quiet entrava fins al moll dels

ossos. Despres d' haver estat un rato triant de las claus la que devia servir, obri la porta, no sens que 'l pany fes bona pila de ramor y ell un hon xich de forsa per fer donar lo tom á la clau; pus per la escassa servitut que feya lo pany era rovellat del tot. Una ratxa de vent que sortia de la cambra oberta, ajagué tant lo flam del llum que quasi quedaren á las foscas lo que 'n serviau, veyentse obligat en Carroç á posarhi la ma al davant, y aixis ab precaució l' un derrera l' altre entraren los dos dins de la cambra.

Una finestra oberta deixava pas á la trista claror de la lluna, la qual esmotxada llulia en un cantó del cel estrellat son quart creixent. La cambra era quadrada y en una de sas parets se hi veyan duas portas closas. Joan de Carroç tancá la finestra tot dihent:

—La nit ni es de primavera, ni d' estiu per pendre la fresca. A mes á mes de que tampoch es del cas espantar als pobres del pla ab un llum aquí dalt á n' aquestas horas.

Apres obri una de las duas ja nomenadas portas y feu senyal al coronel de que 'l seguís. Entraren en una nova cambra.

Aquesta era mes xica que la primera y tenia lo seu moblament, cosa que no servava ja la que acabavan de deixar. Cadiras de baqueta lluhenta de tant servir, una taula y un armari ab uns quants llibres y esturments d' astronomia, á que hi havia sigut molt donat lo darrer senyor, era tot lo que omplia los reduhits espays que deixavan en llivertat las parets d' aquell lloch solitari. Una finestra á la part de tramontana y una altre porta (també closa) á la de ponent, veuse aquí totas las oberturas que tenia eix aposento.

Joan deixá lo candelero sobre la taula, tancá la porta per hont havian entrat, ajustá 'ls finestrons de la finestra, oferí una cadira al coronel y seyentse ell en una de las altras, calmosament digué:

—Ara enrahonem. Per aquests esturments que teniu al voltant, podréu endevinar, si ho ignoráu, perque servia aquesta cambra, lloch lo mes voigut del meu pare. Donat com era á

l' astronomia hi passava moltas horas, diuhen que havia arribat á ser un xich savi. Lo qu' es jo no se, si 'ls que per tal lo tenian estavan en lo cert. Li havia sentit parlar del *afeli* y del *perieli* mes d' una vegada havia tractat de innovarme en los vells sistemas d' Hiparch, Aristarch y Ptolomeu per mesurar quant hi ha d' aquí al sol; li havia sentit á dir que 325000 terras farian de contrapés al sol, y moltas altras cosas que 'ns probarán que en lo seu ram no era dels últims. Jo no la he seguida la afició seva; jo he tirat al ofici de las armas; aixís es qu' en la meva cambra sols hi trobaréu sabres, espasas y alguna arma de foch. Y 'us puch assegurar, seus pretendre vana gloria, que hi entench mes que 'l meu pare en astronomia. Res, aquí casa tothom ha tingut una caboria ó altra. Ma germana, per exemple, aquella l' havia enfilada per la pintura: tot lo sant dia 'l passava ab lo pincell á la ma; tots aquests alentorns los te copiats, y si ara no pinta, es de pochs anys; mes avans, senyor coronel, avans d' aquests sis anys... ¡no era com ara!

Y al dir axó mirá de fit a fit al que estava escoltantlo. Aquest, ab lo cap baix, los ulls clavats á terra y un genoll damunt de l' altre seguia en sa cadira de baqueta sens donar senyal de vida.

Joan de Carroç va afegir després d' un ratet de quietut:

—Vos deuréu pensar: «y ¿á qué treu cap aquesta esplicació de las aficions de cada hu d' aqueixa familia?» Jo 'us diré. Per los habits y aficions de una persona se pot arribar á llegir tan clar en son cor, com si fos en un llibre. No diré qu' aquesta lley no tinga algun cas de escepció; mes son pochs eixos casos. A vos 'us convé coneixe ab tota nuesa lo esser d' aqueixas personas, que poden semblaros indiferents; per çó jo 'us ajudo. No 'us despacientéu. Ara com ara no hi ha perqué mes endavant aquests signes d' impaciencia potser vingan á tom. Me dol véureus aixis tan neguitós, pero, calléu, als noys quan los pren algun rato de mal humor, solen, per entretindrels, contarlos una rondalla: ¿voléu que 'us ne conti una?

Lo coronel arronsá las espatllas.

—Vos la contaré.

Y prenent nou alé Carroç torná á usar la paraula d' exa manera:

—Sis anys enrera, aquí en lo castell hi vivia la mateixa familia qu' ara hi viu, menys l' oncle qu' era á Fransa, jo que 'm trobava á América. Lo difunt senyor, mon pare, no hi faltava com ara. Aixis donchs en mes pocas paraulas dit, vivian aqui lo qui 'm posá al mon y ma germana. Llavors, com avuy, ja teniam damunt aquesta malehida guerra, comensada ab tanta sort, com ab desgracia segueix al present.

—Digáu, s' está acabant, afegí lo coronel, per primera volta deixant oure sa veu.

—¡Ah! no hi ha con lo reclam per fer cantar un aucell, asclamá lo comte fingint una mitja rialla. Be, be, acepto la esmena y diré «com ab desgracia s' está acabant». Apar que seguint la costum de altras terras (costum poch tractada per la nostra) encaixaren d' allotjat assí dalt un coronel d' un regiment que 's feu fort en lo poble del nostre nom. Diuhen que va ser per posar lo jouais vigatans mal avinguts ab los vostres. Oh y que segons corra mes de una vegada diu que 'ls han fet girar qua.

Lo coronel va sentirse ofès ab aqueixos mots, aixis es que no podentse contenir, va respondre ab veu baixa pero aspra de tó.

—Aixis ho diu la gentota, mes apar á mi que no deuria dirho aixis, qui, com vos, té obligació de sebre lo cert de las cosas.

Joan de Carroç se mossegá 'l llavi.

—Be, per aixó no renyirém, es un afegit que ni pren ni dona á la rondalla: tiróm avant. Aquell allotjat era un home jove y de bou present, deya que venia de bona casa y quan parlava de son grau, haverlo guanyat á bona lley assegurava. Arribá aquí al castell una nit freda com la d' avuy, mes no tan tranquila. Se creya que hi hauria alguna cosa en lo terme. Lo coronel, ab tot, deixa la vall y segur de la falsesa de las veus que corrian

vingué á trucar á la nostra porta. Certer fou en son judi, lo terme no va patir gota aquella nit ni las seguents: emperó 'l castell no pot dirho aixis. Semblá que va trovar la familia del senyor á taula y diuhen que foubi admés. Li tocá seure al costat de la filla del castellá. ¿No heu sentit contarho aixis, senyor coronel?

Cap resposta tingué aqueixa pregunta. Carroç tirá avant.

—Contan que d' aquell sopar, sortirenne uns amors. ¡Amors de soldat! L' hoste visqué aqui dalt molt temps, considerat de tothom, ben volgut del amo y ab plena llibertat d' acció y de pensament, perque es de dir (á fi de poder apreuhar be la generositat del senyor) qu' aquest era catalá en cos y ánima, mentres que son hoste servia al duch d' Anjou.

—Nostre rey y senyor; afegí 'l coronel.

Carroç no torná resposta. Mocá 'l ble del llum, va apartar lo pámpol qu' havia caigut cap á un caotó y reveuint al ayre pausat y mofeta, seguí novament en sa relació:

—No 's sol veure gayre lo que 'us acabo de contar, mes aqui sempre s' es fet d' eixa manera. En alguna cosa 'ns teniam de diferenciar los d' esta terra de la gen d' altres indrets. Vos diré mes; si fos possible que 'l rey en persona hagués vingut aqui y li hagués ofert á mon pare lo ceptre en cambi d' aquell home, no se l' hauria endut. Jo penso com ell. Un hoste es un sagrat que no hi ha lley humana ni divina qu' obligui á vendrel. ¿Vos potser no sou d' eix parer? Lo pensar ell d' aqueix modo, no vol dir que 'l hoste se cregués obligat á pagarlo ab la mateixa moneda. Jo, com so vist moltas vegadas rebentarse un fusell y matar al amo en lloch de tombar al enemich, no 'm maravello de que l' allotjat fes lo que va fer. Dich mal lo que va fer, ho soposo; no 'u sé de cert. La veritat potser la sabrém mes endavant. Si, tinch sapigut que un dia, quan feya un any que menjava 'l pa de casa, en aqueix mateix lloch hont som aquell hoste dongué un revés al senyor del castell.

Aqui 'ls ulls del que parlava lluhiren ab molta forsa, al mateix temps que sas galtas se tenyian del mes viu color de porpra.

—Podriau preguntarme ¿per qué l' ofés va rebre l' ofesa sens tornarshi? Jo 'us diré que l' agraviat tenia 75 anys y que si no 'u feu, culpa fou dels companys del ofenedor que se hi posaren de per mig, endubentsen á son amich fora del castell y... no se li va veure mes. Crech qu' ab tot, se va emportar un recort del casal: sis dias després rebia al front una bala d' un germá del meu pare.

Y veyent que'l coronel per instint duya una ma al front, afegí:

—No, ja quasi no 's coneix. Era sobre la cella esquerra, bo he sentit contar mes d' una vegada. Mes aixó es un recort vell y de familia que á vos res 'us deu fer lo saberlo. Quatr' anys després, lo qui havia rebut l' agravi, finava y com son fill feya poch que tornát era de l' América y de res ne tenia esment, cridál y avans de morir li va parlar d' aquesta manera: «Té aquesta clau qu' es la de la cambra de mes endins de la torra. No la obrirás fins que trobis aquell. Si may arriba aquest cas (lo cor me diu qu' arribará) fes'o vindre y entréuhi tots dos. En lo calaix de la taula hi veurás una cartereta y dins d' aqueixa un plech assenyalat ab una creu de tinta roja. L' obriras, lo llegirás y després donarás compliment á lo que en ell se 't mani.»

Y dit aixó, Carroç s' alsá, prengué 'l llum, se va traure una clau de la butxaca y dirigintse cap á la porta oposada á la per hont havian entrat, digué ab tota la sanch freda esmaginable:

—Senyor coronel: aquesta es la porta, quan vullau podrem entrarhi.

Lo coronel s' alsá y un pich oberta aquella, los dos se ficaren dins de la cambra hont feya dos anys no hi havia entrat persona humana.

VII.

Lo plech de la creu roja

La cambra aquesta era d' un aspecte tot fúnebre. Sas parets ja de si negras ho venian á semblar mes ab la trémola claror del llum y son enrajolat humit llansava un baf de rumatich que ab prou pena permetia respirar. Ab tant temps de ser tancada, lo poch de sanitós que fins llavors havia tingut ho acabava de perdre per moments. Sent sòta terrat, com sol dirse, encar que lo seu sostre bo fos una volta, no cal dir si seria freda; ab tot, un escalfapanxas ple de cendra, deya en mig de son trist present, que no sempre lo fret havia imperat allí. Per altra part una pila de llenya arrambada á la llar, aconortava un bon xich ab la esperansa de que ella podia donar al espay lo calent alé que tant convenia á los cossos dels dos que hi acabavan d' entrar.

Joan de Carroç aixís que hi va ser deixá 'l llum sobre la pedra del escalfapanxas. Una viva emoció 's descobria en son rostre: qui sab quins pensaments campejavan llavors pel seu magí. No devian pas ser gota alegres quan li robaren la rojor de las galtas, rojor nascuda á l' escalf de la conversa ó millor rahonament tingut ab lo coronel pochs moments feya.

Apres d' un rato de cavilació, un esgarrifament que li seguí tot lo cos, li feu pensar en que la frodor aquella quasi no 's

podia resistir y per instint, haventse adonat de la llenya tractá d' encendren una xica, cosa que li fou molt costosa, atesa la humitat de la vella fusta de pi allí apilotada. Lo alé del ayre s' entebiá tornant á n' aquell espay solitari un poch d' aquella vida antiga de que devia jolir en temps del difunt senyor. Perque haveu de saber qu' en eix recó de torra lo vell Carroç quasi hi passava totas las horas del dia entretenintse en observacions astronómicas y cálculs als que hi era molt donat: perçó lo servey de la casa 'n deya d' aquest indret lo *Cau del senyor comte*, y, com no fos pels menjars, cosa de gran importancia tenia d' haverhi qu' ell se resolgués á deixar la cambra alta per los dels pisos baixos.

Una taula de fusta pintada de negra y una cadira d' assiento tou y espatller pintat ab colors virolats componian tot lo moblatge del *cau*. Ah la resplandor del foch de la llar las parets aparagueren un xich mes claras y en un d' ells quedá en descobert un quadro representant una dona ab la cota llarga, cabés acanalat y cabells plens d' estufadors. Era 'l retrato de la esposa del difunt. Qui l' havia vist deya que no deixava de ser una obra artizada, no deu estranyarse aquest judi, sent com era fet per un gran pintor, lo nostre Viladomat.

Joan de Carroç refetja un poch del fret y de las impressions que havian somogut lo seu esser, s' acostá cap a la taula y feu acció de dar un tom a la clau que en lo pany del calaix rovellada 's veya: mes va detindres de cop com si li vingués un pensament, y endressantse al coronel va dirli:

—Crech debades assegurarvos que desprès de mort lo meu pare, (en gloria sia) eixa es la primera vegada qu' entro aquí. S' es complert sa voluntat.

Y veyent que 'l seu company no responia, afegí:

—Coronel, ¿sentiu lo qu' he dit?

—Sí, va respondre aqueix.

—Dono per cert, que vostra quietut no voldrá soposar un dupte.

—May so duptat de la vostra paraula, per lo mateix tréu endavant y... acabém.

—Lo mateix desitjo jo, fa molt temps... acabar l digué Carroç llansant un sospir.

Y estirant lo calaix aprés d' haver girat la clau, va traurer un plech da paper, ja mig groch dels rihets, paper assenyalat en una de sas cantonadas ab una creu de tinta roja. Poch á poch desplegál y fent cap envers lo llum que cremava damunt la pedra del escalfapanxas, comensá a llegirlo. Lo plech deya aixó:

—«Plech par ear llegit davant del coronel Ramon Pajot.

»Som á l' any 1710, tinch 76 anys y com me trobo sol y tot per mi no vull arreglarho, per escrit t' ho deixo, fill meu, perque tú ho aparies, com pots y deus segons ma voluntat y manament

»En primer lloch may tractaras de saber ni endevinar la melanconia de ta germana com no sia que, per voluntat de Deu, t' arribée a esser dita.

»Cuydarás de que no manqui res al majordom del castell, y si may te convingués en cas extrem posat servirten, sei veixten tant mes quan pot ab sos consells y ab lo que sab, esplicarte cosas de gran profit y ensenyansa Empero si may coneguesses tú que, per aquells toms que las naturalesas donan, volgués anarsen, ho destorbaras y si (ab tot y havenne promés no eixir de nostre casal) sens oure ni obehir tas ordres resolgués allunyarse, cuyda tú de que no sia fluix de llenga.

»Soposo que tot aixó bo escoltara lo coronel. Per aquest, farás tot lo que ara á seguiment t' ordeno.

»Tinch duas greus ofesas d' aqueix home Ell ja las sab. La una li perdono: mon germa Pere ja me n' ha venjat, l' altra no li puch perdonar. Li farás las preguntas que mes avall veurás escritas: si á totas te respon a mesura de ton desitg, li deixas fer son camí; mes si no fos aixis.... fes lo que vullas, tú 't dius Carroç com jo.

»Procura, si may lo tens á casa que no vegi á ta germana.

y si la veyés ó perque no arribi aquast cas, porta sempre damunt la clau de la cambra d' ella.»

Al llegir aquest últim tros de la clausula Joan de Carroç feu anar lo cap d' una part á l' altra, com si li repugoés la idea en ell apuntada. No trigá en desvaneixes eixa mostra desplahent y seguí llegint

«Las peguntas son aquestas: «¿Veniu ab mes noblesa que l' altre cop?» «¿Sou católich?» «¿Estéu disposat á donar públich testimoni de que lo qu' obrareu aquí temps enrera fou una vilesa?» «¿Deixaréu de fer armas contra la terra que petjéu?»

«Si á tot responguès que *sí*, llavors jo li dono poder d' enrahonar; y fins li mano que conti tot lo passat. Y si, tot dit, ell á son torn te demanés lo que tu no sabs, lo majordom, mostrantli aquest plach, te posará en cas de poderli respondre...»

Aquí 's detinguè perque un soroll estrany havia distret al seu oyent

—No 'n feu cas, dixli Joan, es lo mosso que tinch al terrat assí dessobre pera major vigilancia del castell.

Y torná á llegir.

«De tots modos cal que 'l coronel Ramon sapiga (si respon *no*) que 'ls Carroç, quan troban una noya (*) la xafan ab lo peu...»

De nou va sentirse la ramor dalt y aquesta vegada fins a l' escala, mes Carroç va assossegarse ell y asossega á son company ab estas paraulas:

—No 'n basquejéu, la porta de l' altra cambra ja es tancada á mes á mes de que puch ben assegurarvos que tot es gent de casa, la que per aquí corra. Seguiré llegint justament quasi som al cap d' avall

«Mes si fos lo cas de que una expiació arribés á ser necessaria, es mester que 'ls últims dias del Agna los passi en un convent. Pels dols, no hi ha res millor que las oracions.

(*) Serp petita verinosa molt comuna en lo país

«Ara ja tens, fill meu, tallat lo patró del teu obrar, ara fes lo voler de ton pare.»

Un llarch rato d' estremada quietut seguí al llegiment d' aquest paper.

Lo coronel seguia callat, si be semblava que un' altra cosa li cridés l' atenció. En efecte de tant en tant ajupia 'l cap vers la finestra del seu costat y cada cop que ho feya molt trigava á guanyar la calma que ab aquell moviment perdia.

Carroç encaparrat ab lo enclós en lo paper, res entenia, ni de res feya cas. Aixis es que sens atendre als moviments del militar, aná seguint lo fil de sos propósits.

—Y ve, va dir al últim deixant caure la ma que tenia 'l paper, coronel ¿estéu disposat á respondre á las preguntas?

Lo interpelat, concentrantse primer y fixant aprés l' atenció á las paraulas de Carroç, respongué:

- No y sí.

—Esphiqueuvos.

—M' esphcaré; emperó eixa ramor....

—Dexéula si hi es y enllestiu.

—Dich *no*, perque de primer es necessari que jo vos conti los fets...

—No 'u podéu ferho, coronel, donchs lo paper sino 'l so llegit malament, diu: y torná á llegir lo paper: «Si á tot aixó respongués que *sí*, llavors jo li dono poder per enrahonar.» ¿Vos he fet cap pregunta? ¿Heu respost *sí* á totas ellas? Ja veyeu com no dech permétreus esphcacions de cap mena.

—Mes per jutjar, cal atendre á las duas parts.

—Aquí, tot está judicat.

—¿Donchs a qué vé llavors fer las preguntas?

—Son no mes per donar compliment á la voluntat d' un mort.

—¿Com podéu vos saber tot lo que hi ha, si encara ningu' us ho ha dit?

—Coronel ¿com endevina 'l colom que l' espai ver li causara la mort atenyentlo, quan encara no n' ha rebut embestida? Cosas d' eixa lley s' endevinan. A mes á mes de que jo aquí

so 'l manador y vos sou lo qui par forsa, sino de grat, devéu obehirme. Responéu.

—Sens poderme ni tan sols esplicar, no vull respondre.

—¿Es dir que volen ferme obrar com no desitjo?

—¿No ho sabeu tot? ¿No so vostre? Feu lo que vullau. Mes tingáu per entés que 's sab que so entrat al castell, viu y sá.

—Altres també han entrat vius en molts casals y n' han eixit morts. ¡La mort y la vida Deu la té y també . 'ls homes! Per última vegada ¿hi responéu ó no?

—No, contestá secament Pajot.

—¿No? Pus llavors permetáu, coronel, que demá 'us esperi á trench d' auba al pati y sortirém á passeig: vos no coneixéu encara aquests alentorns y 'us asseguro que n' hi ha de molt hermosos y bons per servir de cementiri.

—Donchs fins a demá, respongué l' oficial tot disposantse á alsar de la cadira. mes encara no era del tot dret, quan un cop fortíssim donát a la porta de l' altre cambra de mes enllá que donava á l' escala, feu ressonar tota la torra.

VIII.

Lo nou hoste

Çarroç agafà 'l llum, isqué de la cambra, tancanthi lo coronel dins, y 's dirigí cap á la porta del cap de la escala, obrintla plé d' enuig perque se 'l destorbava d' aquella manera tan fora d' us y costum.

Disposavas á llansar un reny fort y motivat y ja tenia la boca oberta per ferho, quan la sorpresa 'l deixa sense paraula. A la trémola claror del llum se li aparegué barret en ma, cara riallera y aire reposat, un home alt, ben fet y armat de carrabina y altra lley d' armas. Calsa curta, mitja blava, jupa de borell y armilla de bayeta bermella, vestia lo nou é inesperat hoste. Seguial un gros pilot de gent també armada, vestida al estil de la terra.

Tantost la porta fou oberta lo qui anava al davant se girá als que 'l seguian y ab veu reposada va dirlos:

—Aneu, tornéuvosne á baix. No 'us necessito.

Y quan aquells hagueren obehit, tombantse de cara al que l' havia obert.

—Bona nit ab la companyía, va afegir tot manyach.

Çarroç de sorprés no acertava á respondre.

—No 'us espantéu, continuá 'l foraster, sossegáuvos, y 'n tinch certesa, m' arribaréu á conéixe si ab deteniment m' esguardáu: de casa á n' aquí no hi ha pas tanta terra que no

m' hagueu pogut veure mes d' un cop. Pero si de fasomia no 'm teniu present, prou so cert de que no 'm caldrá dirvos duas vegadas lo meu nom, perque desseguida per vella coneixensa m' hajáu.

Y mirant de fit á fit al jove Carroç:

—¿No heu sentit parlar may per aquí dalt d' en Bach de Roda? va dir.

Carroç que, ab lo temps qu' havian durat las paraulas del foraster, havia pogut recobrar lo imperi sobre si mateix.

—¡Ah! va fer, ¿vos sou en Bach?

—Certament.

—Y soléu anar á las casas á n' aquestas horas?

—No es l' home lo qui fa sempre las cosas, també de vegadas s' hi fica 'l dimoni de per mig.

—No 'us entench.

—Y es clar com l' aigua. Mes de res servirian tampoch esplicacions ara com ara. Só aquí; me convé una cosa, la vull y... res mes.

Y acabant en sech va traures una pipa de la butxaca, va arrambar la carrabina a la paret y plantantshi al costat comensaa descloure un paper que contenia un rotllo de tabach negre, qual tabach ab tota calxassa esbossiná ab un ganivet, omplintne desprès la pipa fins dalt de tot.

Joan se 'l guaytava parat y ple de viu rezel.

En Bach ab calma verament estóica, torná á plegar lo paper, embutxacál y trayentse un xich d' esca junt ab una pedra foguera, comensá á golpejar aquesta ab la esquena del ganivet, fins á tant que las espurnas hagueren encés l' esca. Après va encendre lo tabach, y un pich los caragols de fum l' innovaren de que tot estava en marxa arrembantse a la paret al costat de la carrabina, seguí altre cop la trencada conversa.

—Vos be dit, si no m' enganyo: «me convé una cosa y la vull»; y vos devéu pensar ¿qu' es lo que vol aquest home? ¿No es aixís?

—No pensava donchs aixó, va respondre Carroç acabantse

de dominar per sancer, no: ab lo qu' estava pensant era ab la vostra arrribada y ab la vostra flema. En la primera, perque no m' esplico quin diable ha pogut esser lo qui vos ha obert la porta del castell, y en l' altra perque no 'm dono rahó de com un home com vos s' encauhi tenint com te a una hora de llunyaria, un regiment de tropas que serveixen al d' Anjou.

—¿Això 'us amohina? esclamà 'l pagés esclafint ab una grossa rialla. No 'us hi trenquéu lo cap, jo sò prou per deixarvosho tothom esplicat ¿No heu sentit parlar may de que, quan se tracta de cassar á la segura, lo primer que deu procurar tot cassador es endursen un reclam? Soposo que ja devéu saber lo que vol dir aquesta paraula. Donchs be, jo volia cassar y 'm so recordat del us aquest. Aixis es com sent l' aucell aqui y haventhi una porta entremig, lo reclam m' ha ha fet obrir la porta, y ara que ja so dins ó 's te de fer un miracle ó l' aucell será agafat. Pel que toca á lo del regiment, devia serhi, perque quan so deixat lo poble, fa cosa d' una hora, no s' en resava gall ni gallina. Pot ser ne trobariau alguna reliquia per aqueixas valls y singlers. Lo que si es veritat, es que 'ls fossers de Centellas tindrán ocasió d' arreplegar bonas mostras de botons daurats. Llástima, á haverhi pensat, encara haurian pogut servir per carregar canons.

—¿Hi ha hagut bregа? preguntá Cerroç encuriosit.

—Es dir, ha estat una sorpresa. Poch se la esperavan. Ara ja 'ls tenim fora, y 'ls que jauhen no s' alsaran.

—Mes no trigará en haverhhi de nous.

—D' axó ja se 'n encarregarán nostres fusells.

—Es un disbarat voler, sant pochs, batres ab qui per cada hu de vosaltres té un regiment.

—Vos prech, jove, aqui esclamá ab serietat lo montanyés y ab to d' autoritat, que un altre cop peséu mes las vostras paraulas, perque sino 'us ne podria esdevindre mal Veyéu, aquestas qu' heu dit aixis com aixis, davant dels nous podian costarvos ben caras. Porque això no succehesca vos donaré un consell, si 'l voléu pendre, y 'us lo daré ab un aforisme:

«Llengua muda, may fou batuda» diu lo poble. Aixís no hi ha com tindrela quieta y s' està segur d' estalviarse lo que menys un s' afigura.

—Es dir que vos, pagés de Roda, voldriau que jo, senyor de Centellas, ni sisquera 'us preguntés com y per qué sou aquí, sentme sapigut que jo no 'us he obert la porta?

—¿No l' heu oberta vos? Be, donchs ho han fet vostres servents.

—No per voluntat, m ab ordre meva.

—¡Ah! axó vos ho sabréu.

—Com no 'u sé, perço desitjo que vos men feu esplicació sancera.

—Podria respóndreus que no vull, mes com que sé que sou un minyó trempat y mes dels nostres que dels altres no 'm faré esquerp y 'us ho diré, escolteu. Ahí á mig dia (perque soposo que déu ser mes de mitja nit) trobantme al Congost, vaig saber qu' acabava d' arrivar un regiment á Centellas. Manya vaig darme per lograr afiansar en ell la creensa de que pels alentorns res de nou hi havia. Tant es aixís que dos ó tres dels seus espias ho preguntaren á un dels meus ja enterat del paper que devia fer y havent sapigut per aquest la complerta tranquilitat d' esta terra, aquells s' en tornaren cap aquí rafiats de veures en un indret mes quiet que no 'l pla de Barcelona, y axó que diuhen que per allí las cosas no 'ls van pas del tot malament. «¿Confiats y distrets los tenim?» me vaig dir jo. «Pus ara es hora de passar bogada.» Y aixís, resolt y tot amanit pel cas, al ser mitja tarda cap aquí la vall l' enfilarem. Havia pres be las midas: van arribar al poble una hora després del toch de oració. A las golas dels carrers y camí ral hi tenian sos centinellas (no 's pot negar qu' aquests castellans son molt espabilats) pero com naltres no solem valdrens de carrers ni de camins rals, veuse aquí que sa vigilancia no 'ls servi de res. Camps á traves nos hem atansat al poble y com ja sabém quinas casas son las que no 'ns diran que no,

per las tapias del hort d' una d' ellas nos hem ficat á la vila jo y mos trescents fusellers.

Aquí 's deturá y prenent altre to y tornant á treure l' esca y la foguera:

—Perdonéu, va dir, la pipa se m' ha apagat y es mester que l' encenga.

Altre cop la pedra y 'l ganivet jugaren son paper. Termenada la operació y fumant ja de nou la pipa en sa boca, seguí d' aquesta manera:

—Aquella casa per hont havem entrat es de las que donan pel davant á un carrerot trist y poch avehinat, carrer que per un de sos caps obra á la plassa (qu' es al cor del poble) y per l' altre, partintse en tres nous carrers, surt á la entrada de la població pel costat de Vich. Dech dirvos que la neu nos ha servit de molt. ¿Quin dupte te que caminant sobre neu no 's fa la meytat de soroll que petjant terra? Aixis es que quan ella nos han vist nosaltres ja eram al seu damunt. De las centinellas n' hem passat via: ab los qu' estavan allotjats nos ha calgut entretindrensh un xich mes. Molts s' han defés be dins de las casas y fins no ha mancat qui eixint á batres á camp ras ha sofert una mort digna y honrosa. Si vos digués que potser no n' han escapat un parell de centenas no 'm creuriau, mes si demá baixéu al pla trobaréu gran nombre de testimonis de la certesa de lo que 'us acabo de dir. Finida la cosa y quan me 'n anava á jaure, he sapigut lo que no m' esperava sebre. ¡Haviam travallat tota la vetlla per res! Nos haviam encebat ab los membres deixant al cap sens maca. Soldats y oficials tots qui mes qui manco duya 'l seu mal cop y 'l coronel sanceret y fresch com un pom de rosas s' estava ¿ahont? ja bo sabéu mi senyor Joan de Carroç. Per consegüent encar que no ho tenia projectat, ha sigut precís carregarse l' arma á coll y altra vegada, seguit de uns quants, cap amunt falta gent y aquí 'm teniu. Y ara qu' arribo al indret de ma esplicació, 'm recordo de que vos m' havéu preguntat, com haviam sapigut fernos

obrir la porta y també tinch esmeut d' baverhos dit quelcom de reclams Valg á deixar satisfet lo vostre desig.

Y després d' una curta pausa, aná dihent:

—Jo que no so conegut vostre, se prou de la vostra familia per no ignorar quants la componen y quins la serveixen Res te d' estrany, los menuts sempre 's cuydan mes dels grossos, que no 'ls grossos dels menuts, quan no per altra cosa per la por que sol fer lo qui pot molt al qui no pot gayre Savia, per una altra vegada que hi vaig ser, que 'us feyau un palau á Centellas y que en los baixos, acabats ja fa temps hi habitava un vostre majordom Es bon home y 'us aconsello que l' estimeu, perque s' ho mereix, 'us dú molt afecte Doncbs, tornant á lligar caps, al sapiguer qu' el coronel era aquí, m' ha passat com un llamp aquest pensament pel cervell. «Las portas, á tú no te las obrirán, 'm so dit; mes al majordom si: pus agafa al majordom y qu' ell las fassi obrir, puig qu' aixis te convé.» Y dit y fet, majordom y maynada cap aquí ab nosaltres han vingut. «Empero quina excusa donaré?» pensava: aram á mig camí y encara no la tenia; mes al últim me n' ha ocorregut una qu' ha reeixit Contant en que la ramor de la brega poch ó molt s' havia d' haver sentit des d' aquí dalt, he ideat ferla esplicar al majordom, lo qual devia concloure ab paraulas pregantvos per amor á Déu que 'l recullissen, tota vegada que en perill de mort se trobavan ell y sos fills qu' an sa companya venian. Aixis s' es fet y aixis un de vostras servents ha franquejat la entrada Avans de termenar, perque á mi no m' agrada llevar falsos testimonis á ningú, tinch de dir que sols bem lograt fer fer aquest paperot al vostre majordom ab amenassas terribles y aixis y tot encara molt nos ha costat lo decantarlhi Es un bome que si se 'n volia vindre ab mí faria farrolla. Quasi, quasi m' aventuro á dirvos que no passaria molt temps que no fos de ma confiansa

Carroç tremolava de impaciencia, com si desitjés sortir aviat de la posició cruel en que 's veya, aixis es que, tantost feu pausa en Bach, ab tó aspre va dir tot masegant lo paper

que duya encara á la má y que ab la pressa d' obrir s' havia descuidat de posar en lloch segur.

—¿Y be, estéu llest?

—No, va respondre en Bach, desarrambantse de la paret y prosseguint. No, perque també temo de sebra com jo y los meus no venim aquí per dois ni malesas. Com que se 'ns fan fer tantas cosas, no fora estrany que 'us arribesseu á creure qu' anem á tirarho tot daltabaix. Prou que se 'n dirán de mí quan siga mort ara que so viu cal que, almenys al meu davant, se 'm prenga pel que so y res mes No mes vinch ab una cabòria Donéume 'l coronel y jo, á fé de Bach, vos jurho que demá á punta de dia ja seré lluny d' aquí sans ni havaros desmillorat res de la casa. ¿M' havéu entés?

—Si.

—¿Y quina resposta 'm feu? ¿Lo que vinch á cercar me será donat?

—No.

—Si y no, vetaquí duas respostas ben curtas.

Y 's quedá rumiant

—Jove, va afegir al cap d' un ratet, jo so vingut y. 'l vull Tinch lo geni fort y no voldria baveros de fer mal; per lo tant doneumel

—Sopesant que 'l tinch, perque á mi no 'm plau dir mentidas, respongué ab fermesa Carroç, y sopesant que no 'us lo vulla dar, ¿qué pensèu fer?

—Péndrel per forsa, contestá resoltament lo montanyés.

—¡Ah, Bach, Bach! ¿es á dir que no menten las veus que corran de vos? Es dir que la forsa y no la lley as lo que 'us serveix quan 'us convé ¡Prou he sentit planyesen á mes d' un pagés!... No es aixis com voldria que obressin los que honrats defenedors del bon dret se nomenan

Bach, que mentrestant havia desat la pipa y pres la carrabina, al oure las últimas paraulas, pegá un cop de culata á terra, esclamant al ensemps:

—¡Rebrial Ment qui ho diu. En Bach quan ha trucat á la

porta dels altres, es quan ja no ha tingut una malla á casa seva. No 's podrá dir (mes veig que perçó ja 's diu) no 's podrá dir que fag la guerra per omplir la bossa. ¡Ja no 'm queda res del que tenia! Mes si, afegi amargament, encara me queda la esperansa de una herencia... ¡l' herencia de la forca! Als que asseguran lo que vos heu apuntat, preguntéuloshi quants cabals los ha pres lo vigatá y, vos mateix, demá podréu dir á tothom que en Bach ha dormit aquí ab los seus y que no heu trobat á mancar ni un fil de roba. Mes deixemho corre.

Y reprenent son to franch y alegroy

—Be, va preguntar, ¿cal que passem la matinada aquí dalt? Vos dich que hi fa fredor. Acabem. Vos no voleu donarme l' home; sé qu' es allí dins: me 'l pendré.

Y 's dirigí á l' altra cambra atravessantla en direcció á la porta del indret en que hi havia tancat lo coronel.

Carroç s' hi llensá ab rapidesa y posantshi davant:

—Bach, cridá, avans d' entrarhi, una pregunta no mes.

—No mes qu' una? Féula.

—Si vos 'us trobavau en mon lloch, ¿lo donariau?

Aquestas paraulas, semblá que feren cop al qui anavan dirigidas, tant que plantantse en sech y aprés d' haver reflexionat un xich, reculá un pas ó dos.

Joan cregué qu' era del cas aprofitarse de l' ocasió per lograr traure de perill á son hoste, al qui no podia defendre per trobarse sens socors possible y desarmat, y ab tó natural y dols accent atansantse al montanyés, continuá:

—Si, vos no me 'l donariau, es cert. Sé qu' en vostre pit hi hat un cor de pagés, mes honrat. Vos no voldréu que 's diga de mi jamay que he venut un hoste cobartment. Vos no voldréu que un Carroç tinga d' abaixar lo cap davant de la gent.

Y al dir axó li prenia una ma y li estrenyia ab amor entre las seuas.

Bach, ab los ulls clavats á terra, estava sens saber que ferse, pareixia que tractés de cercar en las rajolas la resposta ó eixida que alló devia tindre. De cop entre 's seus ulls y 'l trespol,

se hi interposaren las mans d' ell y d' en Carroç, y la blancor de un paper, que aqueix hi tenia, l' obligá á guaytarsel ab deteniment. Primer mirava sens tindren conciencia, aprés sobre la blancor hi anaren sortint las lletras no vistas de primer, y tot d' un plegat com si una ratxa eléctrica hagues passat pel seu cos, s' ampará ab frenesi del paper y á despit de Joan que bregava per tornarli a pendre, s' atansá al llum y llegí cuyta corrent.

—¡Infame!, cridá Carroç.

—Jove, atura la llengua, sino vols plorar sanch viva. Ningú tracta de llegir lo que du 'l paper, va respondre noblement lo montanyés.

Y rebotentli per terra 'l plech:

—Ja 'n tinch prou, murmurá. Lo cor m' ho havia dit He trigat; mes ja 'l tinch!

Aprés ab veu forta y tot atansantse á la porta closa, afegí:

—Pajot, Pajot, si 'm sents, pregá á Deu, perque á nit valdamont lo mon s'ensorri, jo 'm tinch de venjar y tú sofrir la pena que 't pertoca.

Carroç doná un pas cap á la vehina cambra, mes encontinent Bach li encará la carrabina tot dientli sossegada, pero amenassadorament:

—Vos jove, que si feu un crit no mes, vos faig saltar lo cervell.

Y avans de que l' altre isqués de son esglay, etgegá 'l tret pel forat de la clau. Lo pany saltá estellant la fusta, y la porta s' obrí de pit en ampla.

IX.

L' escorcollament.

Bach s' hi llansá dins, Carroç va seguirlo fora de sí y ab la llum en la ma, dispost á fer tot lo humanament possible per defendre al coronel. Y si aixó feya, no es perque volgués salvarli la vida, no: en sos actes hi campejava l' egoisme mes refinat. «Es un home que té de morir, se deya; mes son viure me pertoca y ningú sino jo té dret á llevarh.

No deixavan per altra part, de disposarlo en lo mateix sentit, las tradicionals costums de protecció sobre tot lo que á redós del nom d' un senyor en aquell temps se posava y si be aquest noble sentiment no era tan viu com avans, encara se li tenia prou respecte per no estar fora de lloch la conducta del jove senyor de Centellas. ¡Entregar un hoste! Avuy encar (y Deu fassa qu' aixís seguesca) avuy dia encara fora una baixesa que cap cor noble perdonaria. Doncbs be, aquest sentiment y 'l desig de la venjansa esclusiva per ell sol y per ell sol dnta á terme, movianlo á fer lo que feya.

Bach era mes vell y criat d' altra manera: per eixas rabona seguia diferentas lleys en son modo d' obrar. Avesat á fer son voler en son mas de Roda, seguia aquest costum fos allá hont fos; mes com no li mancava seny ni relligió, es debades dir que lo que volia, rara vegada, en dreta lley era cosa de negarse.

Conegut aqueix son procebir en lo castell, cal soposar que molt devia endonárseli á Bach l' agafa del coronel, quan á gratcient y per forsa obligava al de Centellas á rompre las lleys del hostajament Prou podriam dir las rahons y tal volta agravis que 'l duyan á n' aquest camí, mes convé abreujar y aixis deixarém que 'l mateix ofés, si li plau, bo fassa saber quan be li sembli.

Lo que si es necessari dir, es la sorpresa y rabia de Bach al trobar la cambra buyda.

Pajot havia fugit.

¿Com? Centellas no s' ho esplicava Bach va créures qu' aquest ho savia.

—¡Ah!, va fer, quan s' hagué convençut de que tot era envá, l' hau deixat fugir. Pels patrons de Vich Sant Marciá y Sant Llucia, vos juro que es una treta de mal pahir aquesta y que no la oblidaré en tota la vida. ¡Bestia de mi! Refiarme de l' alsaria de la torra.

Garroç, satisfet per una part de la fugida, mes intranquil per la desaparició qu' ell tampoch s' esplicava, comensá á teme perdre l' ocasió de sa tan desitjada venjansa Aixis fou com per diferent mou dirigidas la voluntat d' en Bach y la seva s' endressaren á un mateix punt, venint á confondre una sola voluntat

—Ha fugit, digué Centellas, es cert; mes vos asseguro que nl jo se per hont. Me convé tant com vos aquest home, y 'us ajudaré á escorcollarbo tot; emperó vull imposaros avans una condició. Si 'l trobem, primer dech ser jo que vos Si s' escapa de mí, llavors será vostre y obraréu com vos plasca. ¿Hi conveniu?

—¿Y qué penséu ferne si 'l trobem? Perque segons la pena que li reservéu, per mí no será pena.

—¿Que 'n faré?

—Si... ¿que 'n faréu?

—Matarlo, esclamá ab tota sanch freda y rabia concentrada lo castellá.

—Aixís m' hi convinch Cerquemlo

Y comensaren l' escorcollament. Seguidas y resseguidas que foren cambra y parets, no 's quedá dupte de que Pajot havia escapat per una androna estreta que obria á trenta pams mes amunt de una teulada del casal. Registraren aquesta y los altres teulats veïns, mes sense profit D' allí baixaren á las salas y de las salas á las quadras y d' aquestas als corrals y dels corrals als bastions y dels bastions á la capella, y en lloch rastre ni senyal del fugitiu sapigueren veure Ajudats pel servey de la casa y pels d' en Bach, fou regirat tot de dalt á baix Ningú l' havia vist passar, ningú havia sentit fressa ni ramor y ab tot l' home no 's trobava: era cas de maravella ¿Com se podia esplicar aquesta desaparició tan acertada que 's feya rebessa á tota lley d' esplicació? Deixem al de Centellas y á sos seguidors fent cálculs y projectes, projectes y cálculs errats sempre, y tornem á la cambra de l' Agna María, que, damunt del llit, feya poch havia lograt agafar lo son, aprés de la tan dolorosa com inesperada congoixa soferta per ella

Era ja de mes d' una hora passada la mitja nit Una llantia espargia trista y esmortuida claror dins de la cambra de la donzella, la qual sota un senzill pabelló de domás vert dormia respirant ab fadiga Sovint tombavas' de l' un costat a l' altre y llavors trencantse son prim so, obria 's ulls com esfarahida, mes tranquilisada ab la claror del llum, los tornava a cloure ensopintse altre cop fins a tornar novament al jou dels somnis ¡No se 'n veya lliure y tots ben tristos per cert! Ja se li representava la mort del seu germá á qui ella coralment volia: ja apareixéntseli lo seu aymat pare, sentint de sos llavis amargas queixas y paraulas que li feyan rodolar cara avall llágrima sobre llágrima Alguna vegada, pocas, se li apareixia lo baylet al qui ensenyava de llegir y quasi sempre un altre infantó molt mes menut, vers lo qui ella tenia un afecte no sentit no mes que per las mares Era aquest lo germanet de la Lluisa, la filla del majordom Isidro Quan aquest somni se amparava de sos sentits, hauríau vist quina mitja rialla apun-

tava en sos llavis' son cor esbategava ab forsa y sas mans feyan acció de falegar lo vuit, com si lo vuit del espay fos en veritat ple per un esser d' ellas molt conegut.

Aquella nit, aprés d' baverla retornada y havent quedat sola en sa cambra, aprés d' entretindres un xich darrera 'ls vidres del badador, aprés d' haverse donat al descans y al sò, la havia vinguda á veure aquella visió, visió sempre encisera y sols a voltas enterbolida per un altra imatge qu' esvahia tot lo pler de la primera.

Un gros rellotge de caixa que en un recó assenyalava pausadament las horas, acabava de tocar la una, quan Agna María despertantse ab la ramor de la máquina se mig alsá damunt del llit creyent haver sentit soroll. Escoltá un xich, fins que perduda la por altre cop lo somni del noy que la tenia entretinguda se n' ampara novament. Somniava qu' en Manelet (aixis se deya 'l germà de la Lluisa) era fill seu. ¡Oh somni dols, com li plavia! Somniava qu' haventlo assentat à sa falda li feya patons y abrassadas, somniava qu' era vespre y que vora la llar feya temps tot esperant lo retorn del seu espós (perque ella en lo somni era casada), contant rondallas al noy s' entretenia. L' espós aquell dia trigava molt y la pobre esposa 'n basquejava, perque sent nit com era y perillosos los camins no n' hi havia per menys. De sopte li semblá ourer un cop á la porta y al mateix temps una dolsa y agradable veu ressoná a sas orellas com cridant afalagadorament lo seu nom Agna. Aquella veu y aquell to planyivol li donaren un tan viu sobressalt que deixant depressa lo seu fill en terra, s' alsá tota esmoguda y vers la porta va corre ab fal-lera. Mes la porta era tancada y la clau á la banda de fora. La veu seguia cridantli: «Agna, cuyta, corra per amor á Deu» mes ella com mes s' esforsava per obrir menys atenyia son propósit. En eixa febrius situació, tot d' un plegat ressona un tir y un crit farest afectant tot lo seu esser, la esglayá cayent à terra sense sentits. En aquest

punt finía 'l somni Mes ¡ob cosa inesplicable! lassa, esfarahida, suada d' angunia encara li apar veritat lo somni, encara li sembla escoltar los trucbs de la porta y aixis es com presa de la angoixa escolta, escolta, escolta y, á la fi, trémola salta als peus del llit, d' una cadira ahont li tenia, 'n pren la roba, y aprés fora de seny, rejovenida, respirant á tot pulmó, los ulls llubinth d' alegria, corra cap á la arquimesa, la fa corra endavant y oprimint un detall del pintat de la paret, s' obra una xica porta, apareixent per ella 'l coronel Pajot.

Cal avans d' esplicar lo com y 'l perque de la escena aquesta, mes que sols sia ab quatre mots; quelcom de lo que uns quants anys enrera havía passat entre las duas personas que tan misteriosament acabem de veure posarse en contacte Pels fets dits fins ara, alguna cosa s' haurá pogut endevinar; posarém esment en omplir en lo possible los vuits que hi hajan quedat, perque nostres llegidors pugan anar seguint ab mes descans la senzilla esplicació d' aquesta no gayre intrincada historia.

Sis anys enrera, com ja ha dit lo pastor Vicens, un coronel trucava á la porta del castell y hostatjat que hi fou, hi visqué una llarga temporada. La companyia de l' Agna no de cap modo podia ser indiferent á un oficial jove y enamoradís com ho era l' hoste Agradat de la donzella y correspost en son voler, no hi hagué aturador pel afecte que l' un a l' altre 's duyan: afecte crescut ab mes pressa de la natural per culpa de la bona fe y poca ánsia del pare de la noya Passant aquaix la major part del temps en son cau, fiant per complert en la bonesa de sentiments dels que l' enrotllavan, may bavia sospitat que pogues esser lo que succehi. Aixis es que quan mes endavant la certesa li mostrá 'ls resultats de son descuyt, la dolor que 'n sentí fou tan viva, que li causa la mort. Los dos aymants, joves, sens estorbs y plens d' ilusions, ¿com voléu que no s' oblidessen d' ells mateixos fins al punt de cercarli la mes cruel fi á n' aquesta mateixa passió que ab tan delirí afalagavan?

De las conversas vingueren las confidencias; dels riolers esbaugiments d' un' anima encisada, los baixos murmulls d'

una passió no tan pura y en fi las angoixas duradoras de la culpa, seguiren als passatgers plers de la ignocencia D' amagat confessàrense l' un á l' altre la existencia d' una amor ja vella y no trigaren á passar molts dias quan ja'l coronel (mes entés en alló que no pas la donzella) obligava á n' aquesta á franquejarli la porta de sa cambra fins á llavors closa á tot prech Ella tenia dinou anys; já dinou anys se pensa tan poch y se sent tant!

No tractaré de descriure lo que succehi, sols si, faré esment de que una vegada esdevingué que 'ls dos aymadors se vegeren á punt de ser sospresos, tant que 'l coronel estava ja resolt á presentarse, mes la donzella, coneixedora d' un pas secret del castell ignorat per tothom y descobert per ella á la purapensa, lo va amagar allí dins, retornantli la llivertat un pich fou desvanescuda tota lley de perill.

Pochs eran los castells hont no s' hi trobavan amagatalls mes ó menys ben aparats. Lo del que tractém, anava de la cambra del badador al soltari sotacobert de la torra, valentse del gruix d' una ampla paret que daya empotrada una estreta escala de caragol Aquesta escala, si per la part d' avall tenia un cap detras de l' arquimesa, per la part de dalt corresponia ab un forat qu' estava uns sis pams mes amunt de la boca de la xemeneya del *cau del senyor compte* Los senyors que li obriren, sabrán quin objecte li reservavan; jo no vull fer cap mal pensament. L' Agna no 'n feya pas un bon us, per desgracia.

Arribá un dia en que 'l pare tingué nova del cas y al trobarne al causador, junt ab altres tres amichs del darrer, y al oferirli aquest lo nom d' espós per sa filla, aquell cech d' enuig y aferrat á sas creencias religiosas, li va respondre ab un terme dels mes cruels que 's pugan esmaginar, tot retrayentli lo ser protestant

Lo jove militar ofés davant d' altres companys y oblidantse del sagrat que deu tindre sempre un cap blanch de cabells, tant mes quan d' ell se 'n reb hostatje, diuhen que respongué

á la ofesa ab un revés Lo que va seguir Carroç ja ho ha contat mes amunt Ferit aprés pel oncle de l' Agna, allunyat de Catalunya per ordre de sos capdills dels quins era molt ben volgut, may mes se n' havia sentit parlar La donzella es envá dir que tingué una grossa malaltia, de la qual na va convalexe al poble del mateix nom del castell. En aquest lloch feu coneixensa ab la filla del majordom de son casal, y fou tanta la bona voluntat y amor que li va posar com que la converti en sa amiga, confidenta y quasi germana Per aquell temps finá la mare de la Lluisa, deixant encomenada al seu home una criatura de pochs mesos que la pobre dona havia arreplegat y que des de llavors ençá vingué á esser considerada com filla de la casa La Lluisa se la 'n duya ab ella quasi sempre y cada cop qu' al castell tenia de pujar no queya pas en l' oblit de descuidarse a la nina dels seus ulls, al hermós Manelet. L' Agna l' estimava també tant, que si fill li fos estat no li hauria dut gens mes d' afecte. Mes deixant la familia de l' Isidro, tornem á l' Agna. Curada de sa malaltia y havent retornat al castell, tractá d' aconsolarse á si mateixa de tanta tribulació, ja que 'l seu oncle y lo seu pare seguian altre cop ab ella la mateixa costum d' allunyament que a tan doloros preu havia pagat Trist consol es lo qu' eixit de un seny apesarat vol decreixe la pena d' un cor ple d' amarguras! Mes encar que hi havia l' intent, no hi arribavan los medis y la distracció lluny de vindre, mes llunyana 's feya de dia en dia. Tot ho va probar, passeigs, llegir, brodar, fins torná á sa mes capdalt afició, la pintura, pero ni 'ls colors los trobava bons, ni 'ls pinzells en sas mans servaban aquella antiga destresa y art ab que s' havian vist acondubits per ella mateixa. Encara (recort d' aquells temps) en un recó de la cambra, ja mig despintat per la pols, se hi veya la comensada copia de la costa de Riucerdá qu' havia pretés concloure la donzella, sens posar esment en que una persona no disposa d' ella mateixa ab tota llibertat quan un dolor l' aclapara Perçó al principi no pogué vence als recorts, lo temps mes endavant

s' encarregá d' anárloshi decreixent: tant es aixi com que ja comensava á veure entrelluhir, si bé lluny, un cel mes clar, quan la dissort ó la casualitat ó la fortuna dugué novament lo coronel al castell.

Sorpresa en mig de sa encara no completa tranquilitat, lo primer cop que 'n va rebre fou cru, tant que li motivá un esglay de molta durada y perill. Refeta després, si be ab prou pena, d' exa impressió, altra sorpresa li queya damunt, sorpresa qu' aventatjava á la primera en vivesa y dolorosa sentida; empero, mireu si es maravellós lo esser de una dona, la primera d' aquellas impressions li havia robat l' us dels sentits, la segona que per las circunstancias ab que la acabava de rebre, era del cas preveuren una trista fi, no solament no la va esglayar, sino que fins feu renaixe en sas galtas duas rosas que feya cinch anys se n' havian allunyat, te tan de misteriós lo cor de una dona! Qui sab, potser l' esperava!

Fos lo que fos no 's pot pas negar que l' aparició del coronel esclata en ella tota la jovenesa amagada feya cinch anys sota lo esgroguehiment de la desgracia.

Perçó tantost la porta del amagatall fou oberta, ab veu trémola y ulls espurnejant de goig, esclamá l' Agna:

— Ah! ets tú?

Pajot no va respondre, sino que prenentli la ma ab baix y rezelós accent sols va dir:

— Sálvam!

Un fret de mort va sentirse corre de cap á peus l' Agna María, la color de son rostre se fongué y mig barbotegant, estrenyent ab forsa la ma de Pajot:

— Com, va preguntar, estás en perill? Digas, ¿ que convé fer? Ja sabs que jo t' estimava... y oncara... só com... avans.

— Ho sé, bo sé, ets un ángel! Tan de bo que 's complesca mon desig. Emperó tinch d' aturar la llenga per no parlarte del que sento, donchs los instants son preciosos. Me buscan; es probable qu' aviat sian aqui ¿ Estás certa de que ningú coneix aquesta escala?

—Ningú. Lo pla que la duya y ab qual ajuda fou per mi descoberta, era soterrat feya qui sab lo temps' da purapensa vaig trobarlo. Sapigut per mi l' amagatall altre cop vaig colgar lo pla d' obra del castell, y de que está ben acondubit no 'n basquejis: no 'l trobarán.

Y aqui abdos callaren, contemplantse amorosament Un y altre tenian ganas de espayar l' esperit, tots dos volian parlar del temps passat, los recorts se 'ls apilotavan al cervell; mes com si una veu secreta 'ls avisés no ser aquella hora de revelacions, muts quedavan sens retraure a la memoria res del que havia sigut

Ab tot, l' Agna, com á dona y per tant ab menys imperi sobre d' ella mateixa, hi haguè un moment en que, no podentse contindre:

—Ah, Ramon, esclamá ab senzillesa, tú 'm vares dir que quan tornarias tot fora enllestit y rasolt á plaher.

A n' aquestas paraulas Pajot respongué ab veu conmosa:

—Jo 't vaig prometre lo que tú dius, mes ara no es temps de recordar promesas passadas Cal fugir del perill que 'm volta y que 'm privaria de poderlas complir sino bo pogués lograr.

Los ulls de l' Agna s' ompliren de llágrimas Lo coronel que llegia en la cara d' ella com si fos en un llibre obert, comprengué lo que passava en la seva ánima, y condolgut y enamorat tot passantli la ma pel front

—Agna, diguéli, no es una escusa, so cavaller y no dich mentidas. Ton germá, ajudát d' en Bach de Roda están seguint lo castell buscantme y si 'm trovessen ¿ qué fora de nosaltres? Agna sosségat, lo cor me diu que vindra dia en que tot s' apariará Si he tiucat es per ferte saber que só aquí y perque cerquis una manera, sia la que 's vulla, d' eixir d' est casal No ploris, tornaré... Pensa, pensa com, de quin modo puch desviar la venjansa de dos homes cegats. Ara es impossible intentarho: lo tir que fa poch ha ressonat, me diu clar que la vigilancia es rigurosa

—Un dir' Jo l' he sentit, me> somniant; va fer Agna.

—Doncbs endevina per ell lo que 'm reservau.

Agna de cop tingué un mal pensament y no pogué menys de dirlo ab aquestas paraulas

—Y si fos que mon germá t' hagués retret lo passat y tú 'm fugissis... per deixarme!

Un llamp caigut als peus del coronel no l' hauria aturdit tant com eixos mots

—Oh! digué, aquestas paraulas soposan un cor ben petit en qui las escolta. Per Deu te juro que t' enganyas.. no, no 'm coneixes prou Si aixó creus . no 'm deslliuris, no 'm fa res... que vingan

Y al dir aquestas darreras espressions bo feu ab tó tan alt, que la donzella s' estemordi sols al pensar que podrian óurel de part de fora, y penedida de sa vana sospita tractá de sossegarlo.

—No cridis, no cridis.... si 't sentissen!

—Si 'm sentissen y vinguessen, jo mateix los obriria la porta...

—No la obrirías, esclamá la donzella corrent y apoderantse de la clau qu' era al pany; no la obrirías, torná a dir, perque tú no voldrás péndremela per forsa!

Y apres agafanth las mans y guaytantsel fit á fit

—¿No mereixo perdó?... va preguntarli dolsa y manyagament.

Pajot per un moment tractá de sostindre son enuig; mes qui pot res davant las gracias de una dona á qui s' estima. Perço, deixant sa primera intenció y fenth un bes al front, ab veu trémola y baixa:

—Ets un ángel! murmurá.

En aquell punt lo rellotje tocava las duas. De tant en tant una ramor mes ó menys confosa, deya ben clar que l' escorcollament anava seguint.

De sopte Agna esgroguebida y esglayada corra cap á la porta y escolta. No s' enganya, lo soroll s' acosta. Pajot que la se-

gueix comprén lo perillòs de la situació y sens perdre instant l' amagatall dona cabuda al coronel, l' arquimesa tapa al amagatall y Agna despullantse cuyta corrent al llit altra volta, fingueix un so reposat y tranquil.

X.

Mossen March

L' endemá dematí 'l dia va apuntar seré. Un cel de un blau purissim feya ressaltar d' alló mes la blancor dels pichs, serrats y singlers tots plens de neu. Las rieras baixavan de gom á gom y un ayre gelat obligava, á tothom que per camins feya via, á anar depressa ab las mans á la butxaca y 'l cos abrigallat. De tant en tant per damunt la blavor del cel se hi veyan lliscar unas xicas clapetas negras qu' anavan y venian: eran las áligas y besarocas qu' havent fugit del temporal y retornant als caus, se sorprenian al veure aquells pans de neu que 'ls privavan d' entrarhi. Semblava qu' esperessin descobrir l' pich de una roca ó la seca branca d' algun centenari pi pera aturarse.

Lo castell també 's veya tot ple de neu. Los mossos ab picots y palas atrafagats anavan arrambantla y trencant los caramells de las gárgolas y voladas á fi de privar una desgracia. Sorprenia certament veure 'ls balcons y finestras del casal sens un cap curiós, com en altras ocasions, pus al que no 's gosa tractar ab lo gel, li encanta mirársel de lluny, y sorprenia tant mes quant l' oncle Pere y Mossen March constantment fins a llavors havian sigut d' aqueixos que acabo d' esmentar. Empe-

ró ja fos que 'l fret apretés mes del acostumat, ja que 'ls aconteximents de la vetlla los haguessen fet metre en oblit etxas costums, lo cert era que 'ls mossos l' arreplegavan tots sols, sens tindre qui 'ls dés ánimo ó 'ls gastés alguna brometa des de dalt.

Agna, que s' acabava de llevar, sentada prop del badador, premia 'l sol que quasi arribava fins als peus del seu llit. Asseguda al seu davant una dona de mes temps qu' ella, trista y groga, feya accio d' escoltar lo que aquella ab misteri li parlava. Era la Lluisa, la filla del majordom Isidra. Vestida de estamenya, ab ret de seda y mocador florejat al coll, rossa com era, vos dich que feya patxoca, tant mes quan al coll hi duya un collaret de grans d' atzabeja que voltantli tres ó quatre vegadas acabava de fer reheixir mes encar la blancor de la seua pell. No 'us estranyéu de que no gastés morenesa, perque teniu de saber que feya mes vida de senyora que d' altra cosa. Lo seu pare la tenia molt contemplada, com que fins pels queſers casolans mes grollers servias de una vehina pobre coneguda seua ja de molts anys

—Mira Lluisa, deya l' Agna, quan Deu no m' ha mort de la sorpresa y alegria p'imer, y despres de l' angoixa y la por te dich qu' es perque 'm reserva la fi per un temps, potser mes venturós o tal volta piljor encara que 'l qu' estich passant.

—Certament, li responia Lluisa, molt grossa l' heu passada

—Ja 'm tornas a tractar de vos? Ja sabs que no vull que m' hi tractes están sols: ara al davant d' altra gent, per forsa. Lo meu germá te un gent tan estrany. Aixis douchs, ara com que ell no hi es, vull que 'm digas tú y fora.

—Y be, ja qu' ho vols!

—Aixis, aixis. Es tan dols quan una 's troba com jo tan aburrida, sentirse tractar de igual á igual! Me sembla que al teu costat trobo lo que may he tingut en eix casal, una familia Mon pare, mon oncle, mon germá, recordantse en ecoés del nom de la casa, m' han oblidat massa potser Que hi farem!

Y una llágrima apunta en sas palpebres

—Vaja! no plors Agna, va fer Lluisa tot manyagantla. Ara ja so aquí ja tens ab qui descansarte.

—Potser per aquesta mateixa rahó, deixo escapar las llàgrimas que m'he tingut de menjar sola quasi sempre. Si 's pogués veure lo qu' he patit en aquest mon! Ah, si poguessen calcular lo qu' he sofert á nit quan ells han entrat! Remena d' aquí, remena d' allà y jo groga y freda sens gosar á respirar. Quan he vist al oncle que posava la ma damunt de l' arquimesa, si m' haguessen clavat una punyalada no m' haurian fet mes mal. Per sort res han vist del que cercavan y jo he pogut acabar la nit com ja 't pots afigurar. Tú has vingut... y ben de bon matí... y creurías, tan espórugida m' han deixat, que no t' ofeguas, fins hi ha moments qu' arribo á desconfiar de tú.

—M' has vist faltarte alguna vegada? preguntà ab noble franquesa la Lluisa.

—No.

—Donchs ¿per que ho dius?

—T' ho dich perque vejas fins ahont m' ha afectat lo que t' acabo de esplicar. Si aixó dures, crech qu' arribaria á perdre 'l seny.

Y no podent contindres lo plor, comensà á sanglotar amargament.

La Lluisa savia que 'l millor guariment de un cor dolorit es lo plant llarch temps detingut y respectà aquell plor.

—Plora, plora, li deya, qu' aixis ton pobre esperit trobará un xich de consol. Mira, ara jo so aquí y m' hi estaré uns quants dias. Ja sabs qu' ab mi pots contarhi en tot y per tot. Digam ¿que desitjas? Descansa en mi, que jo faré per tú tot quan puga.

—Oh, si tu poguesses..

—Y no tinch de poder? Parla ¿qué vols? Tú veurás com ho logro Lo Senyor á las donas las ajuda mes qu' als homes en moltas ocasions, y, vés, lo cor me diu qu' aquesta vegada nos ajudará.

—Donchs be, respongué l' Agna llansant un sospir, si tú

creus això, si tanta confiansa tens en tú mateixa, si vols que l' Agna 't dega 'l servey mes gran de tots los que de tú te rebuts... Sálval ! Sálval y Deu t' ho premii ab la gloria del cel, que jo aquí al mon ab res te podria pagar henifet consemblant. Fes aquest miracle y jo que t' estimo com á hu te voldré com á cent; arribaré á creure que Deu no m' ha deixat de la ma y qu' ets tú un ángel enviat per éll pera consolar mas penas !

Lluisa enternida quedá un rato sens us de paraula

—Es dir, va afegir apres d' haver rumiat un xich, es dir que lo que convé es que isca d' aquí l' amagatall y del castell? Prou costará axó: tant mes quan la vigilancia que 's té, passa de mida Pochs son los indrets hont no s' hi veji un cap que guayta, ó un home que escolta. Tot lo servey de la casa ha deixat los quefers per darse al espionatge y 'ls d' en Bach, que no s' han mogut, també 'ls ajudan No passa ni una mosca sens que algú no 'n tinga esment, per tant ¿com vols que 's fassi lo que desitjas?

—Si ho sapigués, va dir l' Agna ab senzillesa sense veure que ab eixas paraulas podia ofendre á la hondat de la seua amiga, si ho sapigues ja no 't demanaria consell. Perque no se que ferme, es perque 't prego que m' ajudis.

—Jo no hi trobo eixida. Jo estich certa de que nosaltres duas, per nosaltres mateixas no 'n podrem apariar . ¿Si cercavam lo concell de un ters?

Agna va conmoures al sentir apuntar eix pensament.

—No, no, exclamá tot seguit, prou son massa qu' ho saben ja.

—Oh, es que 'l que vull dir, no es lo que tú 't pensas. Se pot cercar una persona honrada, segura de si mateixa y demananli no mes que lo que 'ns convé, no veig que se li tinga de contar cap historia. Lo seu paper s' ha de reduhir á salvar la vida de un home y fora . ¿no es aixis?

—Si. ¿mes si ell fa preguntas?

—No se li respon.

—Y... si... pensa mal!

—Travall perdut

Agna cavilá un xich, com si cerqués una sortida, mes no trobantla murmurá:

—Y be, ja que creus necessari obrar d' aquesta manera, ¿qui ho faria?

—Quan m' ha vingut lo pensament que t' he proposat, no se perque la memoria m' ha retret tot seguit lo nom de Mossen March.

—¡Mossen Marcbl ¿Y vols dir que...?

—Es un sant varó.

—¿Y ell podrá ..?

—Si ell no pot, ¿com potser que pogam nosaltres?

—Es dir que si fosses al meu lloch..

—Lo demanaria.

—Crech que m' estima .. es un bon sacerdot. Seguiré 'l teu concell. Cridal.

Y Agna, ditas eixas paraulas, descansá lo seu cap en lo palmell d' una de sas mans, mentres la Lluisa sortia de la cambra en busca del capellá que ja coneixém.

Cinch minuts després tornava á entrar la Lluisa seguida de Mossen March.

Mossen March era un home de uns quaranta anys, fresch, roig, trempat y despossehit de tot fanatisme, si be religiós fins al moll dels ossos. Enemich de tot lo que no fos lo qu' ell per cert creya y havia aprés en lo seminari, ab res lligava de lo nou que de tant en tant sortia á treure 'l cap per disputar al temps vell sos privilegis. Mes si era fins á cert punt intolerant en materia de principis, en l' aplicació dels mateixos savia esser discret y acertat; tant, que citava com un dels seus principals serveys l' haver convertit un protestant, ab qui de bona fé (d' axó ja feya temps) s' havia posat á discorre y argumentar. Dotat de un caracter observador y de una mirada viva y penetradora, llegia per complert en lo cor dels seus feligresos, com que 'ls endevinava algunas vegadas mes de quatre mals pensaments. Y entre 'ls mateixos en certa opinió de sant era tingut.

Fill de casa pobre duya guanyada la posició en que 'l tro-

bém, á copia d' estudiar. En tots los exámens obtingut havia la millor nota y en totas sas questions ab altres, sempre havia portat la ventatja. Aixis es que quan l' ordená lo senyor bisbe que ja 'l tenia tractat y conegut y en gran opinió, al finir la cerimonia, li digué:

—«Eia, care presbyter, attento intelligentia tua, facile existimo ut hæc corona á mitra cooperiatur.»

Aquestas paraulas li foren de bon escoltar, mes no concriaren en ell poca ni molta superbia. Tant es aixis com qu' havéntseli ofert, feya poch temps una rectoria de vila, ell l' havia rebujada per la capella del castell. Pus solia dir «que no trovava res del mon que valgués tant com lo que 's veya des del serrat de Centellas. Qu' havia nat per aucell de bosch y no de gabia» y altras rahons consemblants. Lo seu tracte era senzill y 's captava l' amor de tothom sens esfors y sense ni adonarsen ell mateix. Prudent y discret, no havia jamay volgut endevinar cap segret del casal, y si quelcom ne savia era en raho a haverselhi fet confiansa. Los pagesos y mossos del terme l' estimavan molt y encara mes perque tots, sobre las bonas prendas ja ditas, n' hi regonexian una que per ells era la de mes válua, sent aquesta una amor sens fi á la terra catalana. Quantas voltas veyentse algun d' ells atrapat y no sabent que respondre á un altre, foraster ó no que 'n deya mal, l' havia menat davant del capellá perque resolgués la questió y com se quedava ab un pam de boca oberta al óureli dir tot lo que 'n deya deixant sens respós al qui avans li havia fet la contra! Oh, Mossen March era un catalá de cor y estava ergullos de sa terra: veritat es que sa terra se merexia aixó y molt mes: de dolre era que per eix motiu no fos gayre ben vist dels botiflers del terme, donchs no n' hi mancavan, trist es haverho de confessar. ¡N' hi havia! no trobaréu goret sens agram, ni rehim sens un gra dolent. Tant de bo no n' hi hagués hagut cap: avuy per avuy no tindriam d' avergonyirnos al parlar de Cervera, y mes de quatre títols podrian dur lo cap mes dret del que 'l portan. Mes la sort ho disposá aixis y no la justicia, com volen soposar mes de quatre

Mossen March ja podeu pensar que al castell hi estaria molt be, sabent com savia las opinions dels seus senyors qu' eran las sevas mateixas, perçó no sen hauria mogut, quan no, per rahons de congeniament en la manera de pensar.

També, per altra part, convé dir qu' ajudava molt á sosfindre aquesta afició del sacerdot lo tracte agradós, franch y no retrot que solian gastar ab ell tots los de la casa. Sobre tot l' Agna era qui li duya mes voluntat; ell ho savia y li pagava ab respecte y mes bona voluntat encara. D' ella 'n lluhia una memoria la capelleta. Un drap pintat al oli representant una Verge ab un Jesuset dormit á sa falda, ros, bonich y ple de gracia. Tants com lo veyan, enamorats ne quedavan. ¡Es que l' Agna era mestre en lo maneig del pinzell!

Tal opinió mereixia la donzella no mes que pels quadros que tothom veya, mes si fos estat possible contemplar una tela qu' ella tenia boy amagada, llavors lo seu renom se n' hauria pujat fins á las estrellas. En aquexa obra desconeguda de tothom, si que hi va posar tot l' art y tot lo seu cor, perçó no 's podia apreuhar de tant que valia. Era un retrato no mes, emperò tan ben fet, qu' haurian cregut veure aquella testa viva y no pintada. Mes ja diu algu que quan l' Amor pinta ho fa d' aquesta manera, y l' Amor havia acompanyat son pinzell quan acolori aquella cara. Era l' imatge d' un conegut nostre, l' imatge del coronel Pajot.

Mes tornem al jas, prou, eixint de mare nos hem espargit pels camps de vora 'ls marges: tornem á la Lluisa y á Mossen March qu' entrant á la cambra de l' Agna María l' hem deixat no fa gayre.

XI.

Tractes.

Tantost l' Agna vegé entrar á Mossen March, s' alsá depressa y seyentse en una cadira de palma que s' atansá, oferí al sacerdot la de baqueta ab brassos que fins llavoras havia servit per ella.

Mossen March aceptá no sens un xich de franca y senzilla oposició. Seguit ell, va seures la Lluisa al seu davant y l' Agna al seu costat.

—Y be, va dir fent ó millor fingint una rialleta de bon humor, la Lluisa m' ha pregat que muntés, m' ha dit que 'm volian enrahonar. No 'us pregunto si es cert perque conech prou á la que tinch aquí davant meu per saber que no te res de mentidera.

—Moltas mercés, pare March, esclamá la filla del majordom á la qual anavan endressadas las darreras paraulas del sacerdot.

—No hi ha perque donarlas, ni rébrelas, quan se diu la veritat. Vaja, ja 'm teniu aquí ¿qué voleu?

Agna feu acció de dir alguna cosa, y fins semblá que murmurava algunas paraulas, mes res del que digué se va entendre

La Lluisa fou, la que veyentla tan conmoguda, va sortir á ajudarla.

—Be, ¿vols que li esphqui? va preguntarli. Jo li esplicaré millor qua tú. Ja veurás. ¿Ho vols?

Y, veyent que l' Agna li feya que sí ab lo cap, comensá d' aquesta manera.

—Tinch de fer avans una pregunta, que será per demés, pero qu' ab tot se deu fer, com la creu al pa. Y aquesta pregunta será per vos Mossen March.

—Digas. Vinga la pregunta, digué 'l sacerdot posantse ab tota comoditat en la cadira sospitant l' importancia de la cita.

—¿Podem contar ab lo segret, per part vostre, de tot quan vos anem á dir?

—Ola, ola, feu lo capellá, axò seran cosas molt grossas las que vaig á escoltar, pel que sembla. ¿Y me las dihèu fora de confessió? No 'us podré absoldre.

—Mossen March no es res de per riure lo que se 'us dirá. Cal, pel mateix, podernos refiar de vostra reserva.

Mossen March llavors va enseriarse.

—Si va de veras, dix, crech la pregunta escusada. Parla y per March com so, d' aquesta casa ningu sabrá per mi borrall del que anéu a coutarme.

—Donchs be, teniu de sebre que 's tracta de la vida de un home.

Lo capellá qu' escoltava ab certa indiferencia, va tirar tot lo cos endavant per escoltar millor.

—Llavoras no cridis tant, va murmurar, ja 't sentiré per aixó.

Lluisa baixant la veu afegí:

—De la vida de un home que 's podría salvar si vos voliau, Mossen March.

—¿Si jo volia? Y, douchs, no tinch de voler...... mentres puga. Y ¿qui es aquest home?

—Es un militar... no dels nostres.

Mossen March comprenguè llavors tot lo perill en que s'

anava á trobar si tirava avant. No li havia sigut difícil, entrevenre lo que mitjansava entre lo militar aqueix (que per ell no era altre que sa coneixensa de la vetlla) y la donzella del casal; mes encara que sentia certa inclinació y fins simpatía pels dos, no deixava de desconeixe que per la seua posició en lo castell lo que fes pel be dels uns rehuiria en mal dels altres. Savia també, y això l' afermava en aquesta sa opinió, lo zel y al mateix temps enginy ab que tan los Carroçs com en Bach cercavan al desaparegut, y si per una part podía pláurelhi salvar la vida d' un home, per altra li dolía no poch jugar una mala passada al seu senyor trayentli de las mans un home que tal volta Deu l' havia dut per punició d' algun mal fet. Tot això y molt mes feya travallar lo cervell de Mossen March, mentres la Lluisa contemplantsel fit á fit esperava resposta á las sevas darreras paraulas.

—Y be, va dir al últim cansada d' esperarse y veyent que 'l sacerdot seguía cavilós y mut, ¿no m' haveu sentit?

—Prou, respongué 'l preguntat sortint de son amohinament, prou y perque las so sentidas tas paraulas es perque he trigat á respondre. ¿Creus tú qu' es cosa tan fahedora lo deslliurar un soldat ja sia francés, ja de Castella? Y aquí, com qui no diu res, perque soposo que deu seu aquí al castell; aprop nostre... potser en aqueixa cambra mateixa.

Agna mirá a la Lluisa tota espantada. Lo sacerdot vejé l' esguart y comprenent lo que volia dir, afegí tot seguit:

—Mes pel cas, no hi fa res lo ser aprop ó lluny. Siga allí hont siga, es un nus de mal desfer.

Pero aquestas paraulas no tranquilisaren á la donzella del castell, la qual comensá á creure que de res li serviria l' haver descobert á mitjas lo seu segret, entristintse ab aqueix pensament fins al punt de veures lluhir en sas palpebres una solitaria llágrima. Lo dolor seu s' encomená á la Lluisa; mes aquesta no desesperava com l' Agna, tenia por d' una negativa del capellá, mes la por no havia posat en ella tan fondas arrels que li 'n tragués l' esperit y resolució de tantejarho tot avans

de donarse per vensuda. Perço despres de un moment de quietut ab to manyach seguí endressantse al qui ella creya lo seu salvador en aquell afer.

—Be, Mossen March, quan se vol ler una caritat sempre 's troba manera de ferla. Vos n' haveu fetas tantas que ja 'n deveu saber tots los camins.

—Ah, ¿es dir que 'm vols guanyar lo cor ab llansonjas? ¡Mira, mira la Lluisa com s' esplica! Vaja, no cal pensarhi. Me sembla que lo que 'm proposeu no tira pel camí dret. Y no 'u prengueu per escusa, pus per pocas ganas que 'n tingués la cara qu' está posant l' Agna quasi m' hi obligaria; es perque la qüestió tal com me la presenteu se m' apareix duptosa sino dolenta. Empero potser m' enganyi y tal volta tot puga ser aparial. Anem á veure, responéu á las preguntas que 'us vaig á fer, y segons las respostas obrarem ó deixarem de obrar. Vejam. ¿Aquest home es militar de veras? ¿No seria pas un de tants com corran per aquí, valentse de mil trajos y disfressas?

—¡Oh, es ben de veras militar! esclamá l' Agna ab tota pressa, sens poderse detindre.

—Be: va respondre Mossen March. ¿Es ben conegut vostre?

L' Agna baixá 'ls ulls.

La Lluisa es la que ara nuá la conversa.

—Si, pare capellá, es prou conegut per poderos dir que 's mereix lo que per ell se 'us demana.

—Y ¿qué cal fer per salvar la vida d' aquest home?

—Tráurel del castell, respongué ab vivesa l' amiga de l' Agna.

—¡Ah! ¿es al castell? Be. Ja sabem un xich mes del que saviam. Tenim donchs que 's tracta de fer fugir un home qu' es al castell... Mes per ço no 'm necessitéu; cal no mes ferli passar la porta aprofitant una ocasió.

—Es que no hi ha ocasió, ni n' haurá per nosaltres, perque tot está vigilat y ple d' espias.

—¡Un home que 'l buscan! ¿Y qui 'us ha dit qu' aquest home no es un malfactor?

Y tot dibent aixó clavá 'ls ulls á la cara de l' Agna. Aquesta sentí l' escalfor en sas galtas al oure aquells mots y los bategaments del cor fins li ressonaren en los polsos.

—Mossen March, roudiná la Lluisa. ¿Y vos podeu creure que nosaltres nos fem ab gent dolenta?

—¿Es dir que també vos hi feu ab aqueix que te de ferse fugir? De mica en mica y lligant caps podré trauren l' ayga clara. Jo no dich que 'n siga de dolent, jo dich que pot serho.

—Donchs no 'n es, y si d' alguna cosa pot servir lo seu nom, sapiáu que la persona de qui 's tracta se nomena Ramon Pajot y es coronel d' Anjou; va concloure la Lluisa desitjosa de sortir d' aquell pas en que semblava que li plavia entretindres lo sacerdot.

—Acabem; digas qu' es l' allotjat, va fer aqueix ab senzillesa.

—Lo mateix.

—Llavors sent l' allotjat ¿per qué na 'l defensa l' Agna que te mes obligació de conéixel que tú? Va seguir dibent ab fingida ignocencia lo capellá.

L' Agna 's va veure atrapada y mesa en lo cas d' obrir la boca, aixis es que si 'us plau per forsa va respondre.

—¿Mossen March, voléu qu' enrahoni? enrahonaré. ¿Voleu que 'us diga qui es y perque convé ferlo eixir? vos ho diré. Sapiguéu que jo, jo sola tinch interés en que fugi, á la Lluisa no li fa res ó li faria poch que 's salvés ó no. A mi 'm pertoca salvarlo y mes que sia á preu de tot quan mes estimo al mon, tot ho aneu á saber. ¿Sabeu perque jo 'l vull salvar? Perque aquest home es...

Mossen March anava á dirli que no volia saber mes, quan un cop sech, seguit del soroll que fa un moble al corre li trencá la paraula, quedantse lo sacerdot veyent visions al reparar que l' arquimesa se desarrambava deixant obert un forat per hont comparegué la persona objecte de la conversa.

L' Agna llansá un crit d' esglay, la Lluisa va corre á la porta

de la cambra y la clogué per la banda de dins Lo allotjat se dirigí pausadament al capellá.

—Deu vos do molt bon dia, senyor prébere, va dir tot allarganth la dreta He sentit lo que 's deya, y comprenent qu' al punt en que bavia arribat la conversa las donas hi sobravan, vinch perque lo que aqueixas han comensat los homes ho acabin.

Y tombantse cap á la filla del casal, afegí

—Agna, no passis mes angunias, ni tú Lluisa 't trenquis lo cap per una cosa que 'm pertany á mi sol, no mes qu' á mí.

Y aprés plantantse dret al davant de Mossen Marcb que instintivament s' bavia axecat li digué:

—Sabeu qui só y sabeu que desitjo Ara á vos 'us toca dir «si ó no», mes ha d' esser un sió no franch y eixit del cor Per ta manera com parlo la vostra llenga, ja podeu coneixe que lo favor no 'l fareu á un estrany, perque jo mes que sia nat al Rosselló lo qu' es per francés no m' hi conto Lo meu cor sempre 'm tira part d' assí del Canigó. ¿Qué responéu?

Lo capella pausada y discretament li va respondre.

—Coronel, per la missió que desempenyo en aquest mon, me trobo ab lo que 'm passa, lligat de mans y sens sebre cosa fer ¿Com afavorirvos á vos sens perjudicar ni trahir al senyor? ¿Com protegir aquest sens causarvos dany? Si pogués trobar una eixida que 'm permetés cumplir ab los dos al ensemps Aixó no 'u veig realisable.

—Mossen March, vostre ministeri, va dirli Pajot, vos obliga á atendre mes al salvament de la vida d' un home que al servey d' un senyor. Y si 'us prego tant, ninguéu per entés que no us per escatimar a la Mort alguns dels anys de ma vida, sino perque, un pich finat, deixo al mon una desgraciada! Salvantme lo viure, salvéu mon nom y , ¡potser mes encara! A vos no cal esplicaros res: teniu prou clar lo seny per poder llegir de corregada lo que s' escriu dins d' un cor Lluréume del mal pas que 'm trobo, si no 'us ne te de vindre perjui, y contéu ab la franca y lleal amistat d' un enemich generós. No 'm

judiquéu per las paraulas, no es la por lo que las dicta; mes si sospitesseu lo contrari, sapiguéu que so guanyat á Cremona lo grau que tinch, y qui s' ha trobat en aqueix fet d' armas no sab la por quina cara fa.

Y apres ab to de llegitim orgull y com per justificar sas paraulas, afegí

—La cocarda que veyeu aquí al barret, de mans del mariscal Villeroi li tinch clavada

—Ah! ¿ vos sou lo coronel d' Entragues? esclamá lo sacerdot al qui aquests últims mots acabavan de desvelar lo segret del nom y posició de la persona ab qui sostenia 'l diálech

—Lo coronel Pajot, respongué aquest esmenantli la paraula Y si, com veig, teniu coneixement de qui so, no m' allarguéu lo captiveri que prou car podria costar á molts que no s' ho creuhen. Per altre cantó, vos hi obliga 'l que ja sabeu: quan no la humanitat

Mossen March comprengué que la eixida, si 'n tenia aquest cas, no era altra que la que li proposava l' oficial mes va resoldre, tota vegada que 's veya obligat á seguirla, trauren un profit que ja de temps duya al cervell

—A no ser, aná dihent Pajot, que volgau carregar á una part de la responsabilitat en la venjansa de un home fora de si

—Coronel, dech dirvos en veritat que trobo estrany tot lo que 'ns passa á vos y á mi No se res . . pero endevino tal vegada mes del que deuria Veig que 'us convé fugir . . crech que no voldréu ferho com un home qualsevol

—Que voléu dir?

—Vull dir que si trobo manera de lliurarvos á la venjansa de dos homes, (perque son dos y no un los que 'us cercan) vull pel bon nom vostre y meu, poderloshi respondre quan me preguntin, que la persona per qui so fet tant s' ho mereixia, y que si ha fugit no ha sigut per esporoguiment.

Y acostantse mes al oficial baixet, baixet li digué:

—Es precis, senyor duch de la Roche, que 'l comte de Centellas sápiga bont te de troharos per concloure la conversa

que 'ns ha trencat en Bach de Roda. Sens que 'm déu paraula de revindre, no 'us faig do de m' ajuda: sens sagrament de tornar á la pobre donzella lo que li vareu pendre no 'us cal pensar en la llivertat. Aixis, senyor duch de la Rocha...

Pajot groch y barbotegant murmurá:

—Mes baix, mes baix... guardéume 'l segret

—Axis, senyor duch, aná seguint Mossen March ab veu mes baixa, favor per favor. Jo us' salvaré la vida, mes en cambi d' ella 'us exigeixo un nom. Vida per honra com diuhen las llegendas en mes d' una empresa de casals de vella arrel.

Aquestas paraulas afectaren tant al coronel que va romandre llarch temps ab lo cap baix y front cavilós.

L' Agna y la Lluisa des de l' altre cantó de la cambra, observavan lo que succehia mes sens entendren res y esperantne la fi ab certa impaciencia.

La figura del capellá era la que ressaltava mes de las quatre. Lo cap dret, la mirada tranquila y la espressio de sa fasomia respirant goig com la d' una persona que ve de fer una bona obra, era, en aquell punt, l' anima de tots los que tenia al entorn. Sens que ningú li hagués dit lligant caps havia arribat á descobrir lo segret de la casa y pel amor que duya á la mateixa s' havia promés acabarho tot ab honra del nom de Centellas, aprofitant la primera ocasió que se li presentés. Deu acabava d' oferirli aqueixa y fidel á son propósit tractava de realisarlo.

Pajot seguia com aclaparat y sens saber que resoldre. Per ell era un pas lo que se li proposava que li venia á rem en la ocasió aquella, no perque jamay hagués pretés rebujar tanta felicitat com li prometia lo que se li demanava, sino perque sent com era fill d' un antich casal y hereu d' un nom ilustre, li feya repugnancia obrar d' amagat y ab malas apariencias, lo que pública y satisfactoriament desitjava resoldre. Tal propósit duya de cap ja en vida del pare de l' Agna, mes aqueix res va escoltar á causa de tindre un' altra lley de religió l' oficial, per mes desgracia aquest escarnit y befat davant de companys seus un dia va cometre una accio que destorba sino malmeté per

sempre la esperansa qu' havia pogut concebre fins llavors de ser fells al costat de la donzella. Be es veritat que l' ofesa rebuda pel oficial de boca del vell Carroç havia anat acompanyada de un mot dels mes cruels, fill no d' altra cosa sinó del fanatisme tan arrelat en aquell temps en los cors de nostres passats.

Lo professar diferent religió, perçó ja era un estorb poderosissim per un matrimoni, mes, sens dupte, á no haverhi mit jansat la desagradable escena á que 'm so referit, tot encara s' hauria arreglat á plaher. Deu no 'u volgué aixís y anantsen lo coronel per las exigencias de un vell fanátich, l' Agna quedá sola y neguitosa y l' honra del casal un bon xich mancada de aquell llustre fins llavors conservat sens mácula.

Mes lo coronel tenia un cor noble y per aixó no haventse cregut lliure de compromis esperá la primera ocasió per concloure tan dolorós quefer. La ocasió li va donar la mateixa guerra al cap de sis anys. Cedint als seus precbs lo xefe del exercit real li encarregá la defensa d' un dels indrets mes esposats com era tot lo alt Vallés y pla de Vich; ab eix encarrech havia arribat al castell al comens de la nostra present historia.

Un altre desig també 'l movia a corre al encontre d' aquella dona. Una lletra rebuda per ell (tres anys enrera) trobantse en los termes del Aragó, innovanthi un dols segret que li donava 'l nom de pare, era al ensemps que son mortal remordiment un agulló may en baga que 'l tirava á realisar ab mes pressa encara lo de que desitjós se sentia ja feya temps. Empero ¿com realisarho separat com se veya de son desig per una diferencia de religió? Un dia pogué mes l' amor que la fe (d' aixó ja feya dos anys) y l' home enamorat en lo sol dels combats al pensar en son fill llansa llágrimas de fel, resolent al mateix temps fer per aquell lo que jamay s' haguera obligat á fer per la mare, y las campanas de Saragoça anunciaren un jorn la entrada de un' ánima mes a la comunitat de la esglesia católica. Aixó l' hi havia valgut mes y mes per pujar en la consideració real y 's pot dir qu' assegurada deixava sa carrera

militar, ja ab bona estrella comensada, gracias á son nom ilustre y á sa disposició pel ofici de las armas.

Intim amich y potser conceller del de Berwick, que 'l tenia en molt bona opinió, emparentat ab los casals de mes nom de la Fransa, tal volta era quelcom mes del que semblava, si be no cal avansar pensaments mentres no arribi la ocasió de ferho.

Tots aquests recorts y altres ballavan en lo cervell de Pajot ab tanta rapidesa que 's sentí com enlluhernat, trobantse per un moment fins privat de pensar. Poch á poch desvanescuda sa tribulació, al cap d' un bell rato ab veu pausada:

—Trobo, Mossen March, digué, qu' haveu sigut cruel ab mí.

—¡Com!

—Retrayeatme accions que vos no sabeu si so ó no so colpable en haverlas comesas: fentme càrrechs que tal volta no 'ls tinch merescuts.

—Coronel, no tinch recort dels càrrechs, ni dels fets.

—¡Ah! no 'ls haveu nomenat, pero me 'ls haveu fet recordar qu' es pitjor. En fi ja ho haveu fet, vos sabréu lo perqué.

—¿Lo per qué? murmurá 'l prebere. Perque 'us tinch per honrat, noble y cavaller. Mes torném á la nostra primera intenció. ¿qué resoléu?

Y al mateix temps que feya aquesta pregunta una veu prima trucant á la porta de la cambra des de la part de fora, cridá:

—Mossen March, ¿qué sou aquí? Vos están cercant per tot arréu. Lo pare Ignasi es baix que acaba d' arribar.

La Agna lins a llavors parada s' animá soptadament y corregué ab rapidesa cap al militar.

—Amaguéuse, va dirli.

Mentres que 'l prebere responia al baylet, puig no era altre 'l que trucava á la porta:

—Ves, tórnaten y dígali que baixo.

Y girantse al coronel afegí allargantli la má:

—Tornaré y si sou home de cor ja sé la resposta que 'm faréu.

Pajot torna al amagatall y Mossen March devallá al encontre del pare Ignasi.

XII.

Lo pare Ignasi

Mentres passava tot això en la cambra de l' Agna, en la del jove Carroç tenia lloch una altra escena de tanta ó mes importancia, entre aqueix y en Bach de Roda.

Damunt d' una ampla taula de fusta pintada de blanch y enriquida ab relléus de colradura hi tenia 'l de Centellas apuntalat lo colze y al seu davant estés un paper plé de ratllas de diferents colors. Bach des de l' altre cantó de la taula seguia ab la vista lo dit ab que aquell assenyalava quelcom del paper.

—¿Veyéu? deya en Carroç, es debades que 'ns trenquém lo cap, res. Jo me 'n faig creus. No m' ho esplico; pero ho tinch de creure perque ho toco y ha passat per mi.

Y tornava á esguardar ab deteniment lo pla d' obra del castell, donchs no altra cosa era lo paper que tenia al davant.

—No hi ha res, las cambras, los baixos, tot s' hi troba, mes en lloch se veu rastre de cau ni d' amagatall, fora dels que 'm son coneguts y están ja escorcollats. Y, ab tot, una eixida ó altra hi te de ser.

—Aixis m' ho apar, observá 'l de Roda.

—¡Y tal! Hi es. ¿Qui ha aquí al terme que no sápiga lo qu' es conta del castell en temps dels moros?

—¿Qui ha que no 'u sapiga, dihéu? Pus aquí 'n teniu un

—¡Com! ¿vos no sabéu lo de la plata de peix?

—¡Peix! esclamá 'l montanyés maravellat.

—Donchs perque es cosa de pocas paraulas, vos ho contaré. Afigureuvos que, segons se diu, lo castell estava assetjat pels moros y que feya dos mesos llarchs que durava 'l setje. Era de creure que 'ls de dins no tinguessen de que menjar ¿No? Creyentho aixis, lo capdill assetjador, feu muntar al castell un missatjer encarregat d' entrar en pactes ab los de dins, fentlos veure que no tenian altra esperansa sino donarse, perque no podian esperansar socós ni ajuda de ningú. També 'ls parlá de la fam que sens dupte patian y 'ls ne feu una pintura esgarrifosa capás de glassar al home de mes pit. Lo rey moro oigué son parlament sens interrómprel gota, mes quan va estar llest, crida á un dels servents d' ell y li va parlar á cau d' orella. Aquest isqué de la cambra

—Diguéu al vostre amo, va donar per resposta l moro al missatjer, qu' estimo sa intenció y que m' hi pensaré. Empero com no per ser moro 's te de deixar de ser galantejador, li duréu de par meva aquesta petita ofrena, perque tal volta demá, sent com es dia de dejuni per vosaltres, no podria complir ab los manaments de la religió vostra

Y prenentla de mans del servent, que ja havia tornat á entrar, va posar en mans del missatjer una plata á curull plena de peix qu' encara bellugava. Aixó 'us prova, que la eixida hi es y que si no la trobém es per que Deu ó 'l diable s' han ficat de per mig en aquest afer.

—Lo que m' estranya, observá 'l de Roda, es que vostre senyor pare no 'us posés en coneixensa de tots los segrets del casal.

—¡Si ni ell se 'n recordava! Tot lo jorn donat a sos estudis y fal-leras poca cura prenia del castell y de sas familias Tant de bo se n' hagués cuidat; ¡tant de bo!

Y Carroç llansant un sospir altre cop quedá rumiant y ab los ulls fixos sobre 'l pla.

De sopte, Bach, que també hi tenia clavat l' esguart s' hi atan-

sa conmogut y tocant ab sa dreta lo colze del de Centellas que 'l tenia sobre un dels cayres d' aquell:

—Alsáu lo colze, va dir, perque assi dabaix hi veig molta lletra menuda.

—¡Ah, feu Carroç ab desanimació, no es res! Es per aclariment del pla; mes sols esplica lo que senyala.

—Ne sou cert?

—Si. Veyeu «*Cambra del badador, nombre 7*» y 'l 7 es lo qui campeja damunt d' aquest quadret roig. « *Sala del doser nom. 2* » y aqui teniu lo 2, sobre eix espay vert.

—Y aquesta ratlla escrita de través just dessota de tot ¿qué diu?

—No mes qu' aixó. « *Eix pla es tret del que serví per l' obra, lo quin fou perdut molts anys, mes haventse tornat á trobar se 'n tragué eixa copia per si fos que may se tornés á perdre L' altre es sot... á la ca..*

Y aqui tot lo que seguia era esborrat del tot.

—Ja veyéu com d' aixó no se 'n pot traure l' aiga clara! murmurá 'l de Centellas.

—No penso com vos, objectá 'l de Roda.

—Y donchs?

—Jo crech que potser se trobi 'l que cerquem.

—Espliquéuvos.

—Es molt fácil (si vos estéu cert de que l' amagatall hi es) que per oblit ó descuit ó intenció, perque tot pot esser, no s' hi assenyalés en aquest.

—Per intenció?

—No 'us havéu fixat en que l' original es escondit?

—Si.

—Vos sabéu que aquesta copia podia ser trobada fácilment, ja que entre vostres papers la teniu guardada.

—Sens duptc.

—Donchs ¿qué vol dir aixó? Per mi no vol dir sino que lo pla que du 'ls amagatalls, es lo que per conveniencia dels ma-

teixos senyors fou amagat... y quasi, quasi cranria ó que sou molt desmemoriadie ó que tractéu de riureus de mi.

—De vos? y perque?

—Qui sab. Vos teniu de saldar comptes ab aqueix home y devéu pensar y voler arreglarvosho sol y no ab companyia de fora casa.

Y cambiant de to afegí.

—Vaja! parlem clars. Vos faig nosa ¿no es veritat?

Carroç alsà la testa y observà á son companyó sens dir paraula; après, veyent la mitja rialla que aqueix passejava pels seus llavis:

—No mig riéu, va dirli, no mig riéu, qu' ab vostra sospita anáu fora de camí. ¿Se jó l' amagatall? ¿Vos estéu segur de que si? Donchs erráu. Jo 'us dono paraula de que no se hont es, si he sospito que hi ha de ser ¿Vos creyeu qu' amago l' altre pla perque no trobem l' home en questió? Mes erréu encara, perque jo vull trobarlo tant com vos. ¿Heu dit que 'l nego per venjarmen á solas? ¿Y no m' heu promés que jo seria 'l primer si 'l trobavam? ¡De vostra paraula jo no 'n dupto! Certament voldria venjarmen cara á cara y sols tots dos... que may puga ni sospitar que jo he somniat ab la vostra ajuda.

—Aixó no s' ho pensará may. Tothom sab que 'ls Carroç tenen un lleó á l' escut de son casal.

—Y una creu de plata que 'ns proba ser ells homes de fé y de paraula. Per tant, no se hont es... á fé de la creu de plata.

Aqui 's trobavan de la conversa, quan los va rompre aquesta una veu gangosa que des del llindar de la porta preguntava.

—¿Se pot entrar?

Carroç aleantse h sortí al encontre y ab sorpresa se presentá á sos ulls un frare caputxí.

—¡Ah! ¿sou vos, pare Ignasi? va dirli entre desplagut y agradat.

—Lo mateix.

—Entréu... tots som de casa. ¿Quina bona sort vos du per

aquí? ¿Veniu per alguna cosa en que jo 'us puga servir?

—Senyor comte, no vinch per vos ara per ara. No es voler dir aixó que no rebi á gran plaher l' enrahonarvos encara que sia breument. ¡Mes que faig! ¿tractarte de vos? No t' hi vull tractar. Te conech de massa xich.

—Y aixis ho teniu de fer, pare Ignasi. ¿Vindréu almenys per alguns dias, eh? M' ho vareu prometre l' últim cop que 'ns vejerem.

—L' home proposa y Deu disposa, va respondre 'l frare tot tirantse la caputxa endarrera y aprés ficantse cambra endins seguint al de Centellas va sèures prop de la taula en una cadira que aquell li va allargar.

Bach dret davant d' un finestral guaytava cap á fora, neguitós com si esperés qu' aquella visita fos acabada.

Lo pare Ignasi un pich assegut á la cadira va traures de la butxaca una capsa de polsar y oferintne á Carroç, que no va aceptarn' hi prengué la seua polsada corresponent, estornuda, s' aixugá ab lo mocador blau y aprés tot acomodantse á la cadira, comensá:

—Be, ja estém á punt d' entrar en conversa.

Centellas, al qui no deixava de férseli pesat lo génit d' aquest home, conegut vell de la casa, desitjós com estava de concloure prompte:

—Donchs conversem, va dir á son torn, ¿qu' es lo que 'us du al castell, pare Ignasi?

—Fill, ja t' he dit qu' aquesta vegada, no tinch res que veure ab tú. Vinch per un altre.

—¿Pel oncle Pere, potser?

—Tampoch. No 't tranquis lo cap. Vinch per aquell burgés que s' está allí de nassos als vidres y qu' apar que no 'm vol sentir.

—¡Cerquéu en Bach! va fer Carroç ab sorpresa.

Bach al oure lo seu nom va mig girarse.

Lo pare Ignasi va seguir dihent:

—Sí, vinch per ell.

Y fent senya al vigatá ab dos dits de sa má esquerra:

—Vemu, afegí vemu, bon home, que 'us tinch de parlar de part del pare Joan.

Bach al oure aquest nom tot se va commoure; mes dominantse al moment s' atansá poch á poch cap al pare Ignasi.

—Vos no 'm coneixéu ¿no es veritat? va preguntarli 'l frare, quan lo tingué aprop.

—No 'us diré ni si ni no, contestá 'l pagés, perque per un cantó me sembla haveros vist, no se hont, y per altre m' apar véureus ara per primera vegada.

—Just, com las montayas que segons del costat que 's guaytan se vóuhen diferentas, va fer lo frare mig rient. Donchs jo tinch recort d' haveros vist mes d' un cop y no 'us so perdut la fasomia may mes.

—Pot ser.

—Es. Y sino preguntéuho al Congost y al mas del Llop.

—Ah, també coneixeu aquest mas?

—Y també la porta falsa que 'us salva la vida, y també la clau que va obrir la porta.

—Vos sou llavors?

—Lo pare Ignasi, caputxi y servent de tothom en tot quant puga, dega y . vulla

Carroç indiferent a la conversa anava seguint ab la vista la seua antiga coneixensa, estranya sobre tot en la manera de parlar. Lo frare no hi posa esment ó feu veure que no 'n basquejava y tirá avant ab la mateixa catxassa.

—Donchs jo tenim que 'm coneixéu. Es molt agradable trobar amistats pel mòn, ara que quasi noj's troban sino trencacolls per tot arreu. Be, be... puig que no 'us so conegut, 'us haig de dir que sens perdre temps cal que llegiu las quatre ratllas aquestas

Y dona un plech al vigatá.

—M' heu fet corre com un desesperat, seguí dihent lo frare, mentres Bach, que comensá llegint ab desconfiansa, acababa per ferho ab tota vivesa é interes.—Oh, si! Vos dich que las

plantas dels peus si no las tinch llagadas poch se 'n manca. M' havian dit qu' erau al Congost, y ca! es á Centellas. Arribo á Centellas... res. Be es veritat que á Centellas ja he vist vostre rastre. ¡Pobres diables, quina mala vetlla han tingut! Y de Centellas, com qui no hi toca, vésten cap amunt... al castell!! Sort del pare que m' ha fet companyia tot lo camí, segons es de regla. Fray Angel te tan bon tracte! Las horas ab ell passan sens qu' un se n' adoni... Y quina nevada!

—Rehira! esclamá aqui Bach interrompent al frare ab un gros cop de puny á la taula.

Y encarantse ab lo caputxí, va cridar:

—Qui 'us ha donat aquest plech?

—Ja 'us ho so dit, lo pare Joan, respongué aquell sens perdre la catxassa.

—Voléu dir? Miréu que quasi 'n dupto.

Lo pare Ignasi, per tota resposta, ficá la ma dreta sota l' hábit y tornantla á treure mostrá al de Roda uns rosaris de fusta negra, quals glorias eran de vidre blanch.

—Y ara 'n duptéu? va dir.

Bach examiná 'ls rosaris y aprés baixant lo cap.

—Ara no, barbotegá.

Y com seguint una idea va afegir tot rondinant.

—De que m' haura servit lo d' ahí, si ara que 'l tinch dech abandonarlo!

Lo frare que tal volta no sentí aquestas paraulas ó qu' encara que las hagués sentidas potser tampoch hauria fet acció d' haverlas entesas, s' alsá poch á poch y endressantse al jove senyor de Centellas:

—Comte, li digué, jo ja so complert mon encárrech, tinch que tornarmen aviat, avuy mateix potser, per tant si m' ho permets ab ton permís iré á pendre repós. Mossen March y Fray Angel, per altre part son á baix que m' esperan.

—Be, aneu, pare Ignasi, va respondre Carroç. Avans d' eixir del castell ¿ja 'm deuréu dir alguna cosa?

—Vols callar! Y també penso fer una visita al teu oncle. ¿Qué fa de salut?

—Lo trobaréu en sa cambra tot lo dia: com que 'l genoll lo te tan aclaparat!

—Pobre senyor! feu lo frare tot movent lo cap del un costat al altre y disposantse á eixir Alabat sia Deu! Que s' hi ha de fer! Donchs mentres me tingas aquí si vols res pel pare Joan, ja m' ho dirás; jo dema es quasi segur que 'l veuré. Lo mateix vos dich á vos, compare Bach.

Aquest contestá ab uns mots que no 's varen entendre y tornà á enterrarse en lo ensmudiment y quietisme que s' havian ampparat d' ell feya estona

Fra Ignasi isqué de la cambra

No havia encara donat una dotzena de passos quan lo vigatà sortint del seu aturdiment entaulá ab Centellas aquest viu y seguit diálech

—Está de Deu qu' aquest home s' escapi

—Ho comenso a sospitar.

—¿Sabeu que 'm diu aquest paper?

—¿Moltas novas?

—¡Y tan dolentas! Se m' innova que pel cantó del Congost puja una forta partida de tropas de rey

—¿Y qué?

—També 'm diu que pel costat de Vich n' esta a punt d' eixirne un' altra

—¿Y qué?

—Y de Manresa avuy ja n' ha sortit una tercera

—Mes ¿y qué?

—¿Sabéu cap hont van totas tres partidas?

—¡Qué sé jo!

—Donchs jo si Totas venen cap á Centellas Ja podeu presumir que volen ¡Ah! aquell bulto que se 'ns va escapar ahi nit, prou era ell

—No 'u crech. ¿Com havia de saltar la murada? Perque 'l bulto aquell era a la part de fora que 's va veure

—¡Malaguanyat tret! Si s' bagués aprofitat sabriam qui era.

—¿Y qué pensóu fer?

—No puch fer res mes, sino recular cap al Congost. Lo que 'm raca es tindre d' anarmen tan depressa.

—¿Ja sabéu si es veritat lo que se 'us diu en lo paper? Potser es un llas.

—Oh, no. Conech la lletra, y la senya, y tot... y si 'n duptava... guaytéu, esclamá duhent á Carroç al finestral per lo qual ell no deixava de guaytar ja feya rato.

Desde aquest se descobria un tros de la carretera de Barcelona á Vich pel cantó dels Hostalets. Carretera avall anavan avansant unas llubentors qu' apagantse y encenentse, seguian totas las giragonsas del camí ral.

—¿Qué m' ensenyéu? li preguntá Carroç.

—Vos ensenyo la prova de que aquest paper no ment. Alló que veyéu llubir son los fusells dels que venen de la part d' amunt. Ja compendréu que jo en lo llas no m' hi deixaré pendre. Mes que 'm raqui, per forsa tinch de deixar aquest home. ¡Deu ho ha volgut! Vos potser tindréu mes sort que jo... Qui sab si may mes nos tornarém á veure, jove, exclamá aquí cambiant de to 'l montanyés, y allargantli la ma, si per cas no 'ns veyem mes... fins á la gloria.

Y com s' adonés de que Carroç recelava estrényeli la má:

—Ja podéu encaixar, va dir amargament, que prou es tan honrada com la vostra, mes que no sia tan noble com ella.

Lo de Centellas hi encaixá.

—¿Y vos ne voleu anar?

—Tot seguit.

—¿Hont aniréu?

—¿Qué se jo? Allí hont Deu me porti... y Deu no crech que 'm duga á cap part dolenta.

Y fent la mitja rialla ixqué de la cambra. Mitja hora després ell y una cinquantena dels seus que l' havian seguit al castell la vetlla avans, se n' anaren cap á la vall per las dresseras de la montanya.

XIII.

Lo segret del castell.

Aquell mateix dia á posta de sol, Mossen March y 'l pare Ignasi, dins de la capella, tenian lo següent diálech.

—Ja es prou embolicat.

—Sols com jo he dit, pare Ignasi, pot apariarse.

—Què voléu que 'us diga, 'm sembla que no anéu pas be.

—Oh, si.

—De tots modos primer se tè d' arreglar lo qu' havem dit.

—Crech lo mateix. Fray Angel y la Lluisa ja están avisats.

—Si, si, cal ferho. Despres ja parlarem de lo altre.

—Convindria parlarne avans. No 'us ha de dolre concedirme lo que 'us so demanat.

—Soposant que ho concedis ¿qué fem de fray Angel?

—Quan siga hora ja 'm cuidaré jo de tot. Podeu anárvosen descansat.

—A vos 'us sembla que me 'n vaja.

—Lo mes tart demá matí, ben dematí: no podeu pas trigar mes.

—¿Soposo que ho tindreu tot amanit?

—Si.

—Y ara, ¿quan voleu que puji?

—D' aquí una estona.

—¿A la cambra d' ella, no?

—Aixis ho desitjo, per creurho lo mes convenient Ara jo hi muntaré.

—Podria anarhi ab vos.

—¡Ca! Convé no fer obrir los ulls D' aquí un ratet, munteu vos y vostre company, ab certa mónita.

—Deixéuho per mi. A mes de que tenint en Bach fora, ja un pot anar mes de refiat No 'n parlem mes, entesos.

Y Mossen March deixant al pare Ignasi a la capella en acció de resar isque al pati, obri 'l cancell y feu cap á la cambra de l' Agna Dins aqueixa hi havia la Lluisa fora 'l badador es guardant per darrera 'ls vidres los últims raigs que 'l sol avans de colgarse als pichs de Collsuspina escampava sobre la Garga y Serrat de S. Antoni.

Un xich separat d' ella lo coronel segut en una cadira amanyagava 'l germanet de la Lluisa al qui Agna, agenollada davant d' ell, se menjava á petons Fos apariencia equivocada, fos realitat, lo noy, qu' era ros com un ángel, tenia tanta semblansa als dos, que qualsevol l' hauria pres per fill d' ells

La Lluisa l' havia pujat al castell per manament d' en Bach, y si be de primer á una cambra dels baixos deixat l' havia, no podent vence 'ls prechs de la seua amiga, mes que fos contra la voluntat de son pare 'l majordom, a la fi no altre eixida bavia trobat que muntarlo á la cambra de l' Agna

En aquell punt fou quan lo prebere va entrar ab la mitja ralla als llavis y ab aire resolt

—Bona nit, digué.

—No hi som pas encara, observá la Lluisa

—Mes hi serem aviat y cal enllestir.

Pujot jirá la testa tot ficantse la ma á una de las butxacas de sa jupa.

—Mossen March, va dirli pausadament, aquí teniu lo que voliau ..

Y li allargá un plech clos.

—Y 'us convé si desitjeu quedar en bon lloch, afegí 'l capellá acabant lo pensament comensat per lo coronel.

—Siga aixis com dibeu: de tota manera haventhi ma paraula no eran necessaris los papers.

—Coronel, la mort no sab que son paraulas y las trenca molt sovint.

—Be, va respondre Pajot per tallar curt, y ¿ja está tot dispost?

—Si: lo pare Ignasi pujará desseguida ab fray Angel, y despres ab eixa barba postissa que 'us duch y 'ls hábits de fray Angel, que de grat vos los deixa, sortireu del castell y Deu vos do la sort que jo vos desitjo ó millor que tots vos desitjem.

Y tombantse de cara á l' Agna:

—¿No es veritat Agna? va preguntarli.

—¡Oh, si! respongué aqueixa.

Mossen March embutxaca 'l plech qu' acabava de rebre de mans del coronel y sortí al encontre del pare Ignasi que en aquell punt trucava á la porta.

Tot havia sigut apariat pel acte religiós qu' anava á tindre lloch en aquell siti, lo capellá del casal se n' havia encarregat. Fray Angel y 'l pare Ignasi feren de testimonis y 'l mateix Mossen March de casador.

Lo pare Ignasi presenciá la ceremonia ab tota flema, y quan tot fou enllestit, acostantse á Pajot digueli:

—Sapiguéu que se 'us salva sabent que sou un enemich... dels grossos. Vosaltres si n' hagueseu arreplegat un dels nostres que valgués tant, no 'l deslliurariau. Certament ho deveu tot á Mossen March y á l' Agna: agrahiulosh.

Y emportantsel a un raco de la cambra, afegí:

—Quan siguéu en companya del net de Lluis, diguéuli que 'ls caputxins de Vich que tan ha perseguit, li tornan, en pach dels agravis que d' ell rebuts tenen, lo seu estampiller sa y bo com unas páscuas.

Pajot se mossegá 'ls llavis.

—No 'us entretinguéu mes que tantost sigáu á la cort no

pochs ni gayres cops de motllo hauréu de pegar per estampillarho tot.

Dit axó feu llevar los hábits á fray Angel (lo qu'es va quedar vestit de pagés) y habillant ab ells al coronel y desfigurantlo ab la barba que havia dut Mossen March:

—Vaja, quan vulláu, pare Ramon, digué ab to de burla, ja podéu sortir. Abaix 'us esperan las mulas del convent.

Un xich després abandonavan lo castell (segons las aparíancias) los dos frares que hi havian arribat aquell demati.

Aixis muntá á esplicarho al de Centellas, mestre Vicens, qual nova va valerli un reny del seu senyor, perque l' havia destorbat, justament quan mes cavilós estava rumiant per trobar al desaparegut.

Aprop seu hi tenia al majordom Isidro que no feya gayre hi acabava d' arribar y que per ser gros respirava ab fadiga, en rahó á haver tingut de pujar al *cau del senyor comte.* Muntar cent y pico de grabons quan no 's tenen las camas lleugeras y 'ls anys son una pila es cosa de rendir. Isidro donchs segut en una cadira esbufegava encar quan lo de Centellas que s' bavia impacientat de tant esperar, li feu lo següent manament.

—Isidro, 'm vas á contar tot... tot lo que sapigas d' aquesta casa, ab lo ben entés de que si per defugir ma intenció, m' amagas un fet qualsevol, may mes tornaras á trepitjar aquestas cambras.

—Senyor, va respondre l' Isidro ab prou pena, si 'm deixesseu pendre alé avans, vos n' hauria grat.

—Repren l' alé, mes no triguis gayre.

Y altre cop se llansá á llegir papers, que feya duas horas no deixava de remenar.

L' Isidro, mentrestant tot prenent repós se disposava á complir l' ordre del seu jove amo. Una cosa li feya angunia y era, la impossibilitat de obehir al fill Carroç sens mancar a una ordre que del difunt tenia rebuda, tota vegada qu' aquest sols l' havia autorisat per enrahonar, sempre y quan lo seu fill obrés en un concepte determenat. Aixis aa que no sabent com conju-

minarho, boy reposat que fou segui mut y quiet com avans.

Trigá á adonarsen lo de Centellas fixa com tenia l' atenció en los vells papers qu' escorcollava; mes tantost hi posá esment prengué sa fasomia un ayre d' amenassa y ab to aspre:

—¿Y donchs, va dir, qué fem Isidro? ¿Cal matar lo temps fent lo mussol? ¿Per ço t' he fet venir?

L' Isidro, tot fent plechs á la barretina que tenia á la falda, comensá á barbotegar.

—Jo 'us diré... com que un... vol y dol... y apres ... tot te de vindre... per sos passos contats ... ¿no 'u veyéu?.. després de una estació ve l' altra... y com diu fra Anselm:

> no guarda á qui servey fará,
> mes guarda á qui desplaurá.

Y com jo tinch por de que servint vostre desig, desplauré vostra persona.. bèuse aquí 'l perque la meva llenga está gelosa de moures.

—Tallém curt y fora rahons sens such ni bruch. Tú ¿no ets servent meu?

—Sí.

—Donchs jo 't mano que fassis lo que t' he dit: y Carroç recalcá la veu sobre aquestas paraulas.

L' Isidro comprengué que no hi havia mes remey sino tirar endavant, mes volgué avans fer un darrer esforç.

—Senyor, va dir, ¿me permeteréu una pregunta? En gracia á mos anys vos prech que me la deixéu fer.

—Fesla.

—Avans de morir vostre senyor pare, que Deu en Santa gloria tinga, ¿qui era lo qui donava las ordres al castell?

—¿Qui havia d' esser? N' Arnau de Carroç.

—Donchs be, si ell á mi 'm va donar una ordre y vos me la voléu fer trencar ¿á qui dech creure?

—Tú deus obeiment al senyor, lo senyor d' aquí so jo ara, per tan jo mano y á tu 't toca obehirme. Parla.

—¿Y 'l manament d' un senyor pot fer rompre un jurament?

Carroç al qui la paciencia s' acabava per instants, pegá un cop de puny á damunt dels papers que tenia al davant sobre la taula.

—Per San Joan mon patró, va dir ab veu de tro, acabem d' una vegada. Ja 'm tens tip ab lo teu cansonejar. Deixat de ordres, juraments, fra Anselms y campanetas... ja 't so dit, no estich per cansons. Tu posseheixes un segret

—Si

—Donchs canta!

—No puch.

—¿Per qué? esclamá descompost de to y acció lo de Centellas. ¿Me vols afollar? ¡Ah Isidro! Isidro, ¡qué poch me coneixes! Estich impacient, ple de neguit, rabiós y quan per tráurem tanta angoixa de damunt t' envío á cercar perque 'm dones lo que 'm falta, lo que 'm pot assossegar, tu acabas de ferme perdre 'l seny ab tos escrúpols de monja. ¿No pots? ¡No pots! ¿Per qué?

—Perque... Oh, si deya 'l perque, llavors... fora tan com dirho tot.

Centellas que fins llavoras no havia pogut esplicarse la tossuneria de l' Isidro, tot d' un plegat dantse un cop de ma al front.

—Ah, ja hi caich, digué. ¡Flaca memoria la meva! Tens rahó, tu no tens de dirme res, que jo no t' ensenyi quelcom avans. Isidro, ets un home de be.

Y cercant ab pressa dins del calaix de la taula que tenia al davant seu, de dins d' un amagatall va traurer un plech marcat ab una creu de tinta roja.

—Isidro, aquí tens lo plech ¿Véus? Es obert. Ha sigut llegit. Per lo mateix ja pots parlar.

—¡Ah! ¿Ell ha estat aquí?

—Parla, torná á dir lo de Centellas.

Isidro prengué un posat serio y ab ayre de franquesa y pausada paraula comensá aixis:

—Fa temps, uns sis anys, la vostra germana conegué...

—Un coronel, va interrompre Carroç que volia arribar á la fi depressa, ¿no es aixó?

—Si, digué l' Isidro un xich desconcertat

—Donchs ja 'u sé: tira endavant.

—Enamorats que foren se descobrí que.

—Qu' ell era protestant ¿no es aixó? També ho sé

—¿Y lo del revés?

—També.

—Donchs llavors ¿qué voleu que 'us conte si tot ho sabeu? pregunta á son torn l' Isidro mig cremat de que no 'l deixessen dir després d' haverli pregat tant

—¡Qué vull que 'm digas! Cosa que m' interessa mes. ¿Qué 'm fá á mí saber tot lo que ja se? No, no, no es aixó lo que vull Lo que desitjo es que 'm digas, hont se troba un cau, lloch ó indret amagat aquí dins d' aquest casal, perque es necessari que la vibre mori dins del mateix niu hont s' ha encofornat

—Y aixó ho preguntas á l' Isidro, va respondre ab veu esquerdada y to aspre l' oncle Pere entrant poch á poch, coixejant y afanyantse ab la crosseta Sí, sí, espera qu' ell t' ho diga, ana murmurant lo vell tot fent via cap un tamboret y asseyentshi ab prou feyna. ¡Pobre Isidro! Com si li parlesses de la Xina: aixó no 'u sab tothom. Sort de qu' en Vicens, qu' es l' únich que 's recorda dels malalts, avuy m' ha vingut y m' ha innovat en tot lo que passa Está clar, com des d' ahí dejornet feya llit, pus lo dolor 'm cuyta á matar, no tenia esment de res. Si me n' baguesses dit alguna cosa pero tú res, tot t' ho vols manegar sol y aixis es que moltas cosas te ixen malament. Per sort encara so vingut á temps. Vaja ¿qué vols? ¿Saber hont es? Ja t' ho diré; mes convindria que no fossem sino nosaltres dos L' Isidro, ja sé qu' es persona de confiansa, mes ¿qué vols que t' hi diga? quan ell no 'u sab, senyal que no convé ferli saber

—Empero oncle, eix home tenia la confiansa del pare

—No 'u nego; pero no la tenia tota si aixis no fos sabria

lo que ignora Quan ton pare no li va dir, sos motius tindria

L' Isidro roig d' avergonyit, no feya mes qu' escoltar, ó millor ni escoltar feya; li semblava cosa de somni lo qu' acabava de sentirse dir Ell, l' home ab qui 'l difunt no tenia segrets de cap lley! Ell, que posseia un segret qu' á ningú mes havia estat dit, sentirse tractar d' home de poca confiansa y véures' obligat á eixir de la cambra, puig ja presumia que tot alló pararia á n' aqueixa fi! Clavat com una pedra á la cadira hont seya, no savia que ferse La veu del oncle va tráurel d' aquella situació, donantli peu á obrar ab mes llivertat

—Aixis, bon home, si sortiu fora, tant lo meu nebot com jo, vos ho agrahirem

L' Isidro s' alsá.

—Ja me n' aniré, mi senyor; y si 'm trobo aquí teniu de saber qu' es perque m' han enviat á cercar Feu molt be en amagarvos de mi En cambi aquí teniu lo vostre nebot que 'm manava que li contés tot lo que savia y 'l que no savia, perque si no 's saben unas cosas, se 'n poden saber d' altras.

Y dihent aixó se n' anava cap á la porta. Lo jove Carroç comprengué lo justificat enuig del majordom y tractá de mimvar lo mal efecte de las paraulas del seu oncle

—Vaja, Isidro, esclamá ab fingida mitja rialla, no las enfiléu aixis La confiansa jo la tinch en vos y molta Lo que hi ha es que, aixi com vos no 'm diriau tot lo que sabéu davant d' una tercera persona, mes qu' aquesta fos l' oncle ¿no es cert? ell tampoch vol enrahonar al davant vostre, encar que siau lo mojordom de qui sos amos mes s' han refiat Ni ell ni jo desconfiem de vos

—Si, pero per ço «vésten» ¿eh?

—Sou mal pensat

—Be, ¿es aixis ó no?

—Si, es aixis, interrompé en Pere qui, com á vell militar, solia tallar curt, si, y ja tindrias de ser fora

L' Isidro girá espatllas y 's dirigi cap á la escala boy rondinant y tot aixugantse una llágrima

—Veuse aquí perque servim. Quan un es jove, festa d' aquí, caricia d' allá, mes en sent vell, á recó com un gos. Empero tart ó dejorn ells tenen de vindre á mi, que jo no á ells, per aclarir cosas que no s' esplican per si mateixas.

Aquest mormolament arribá fins á orellas del oncle, lo quin no podentse aguantar, dant un cop de crosseta a terra:

—Joan, Joan, digue al seu nebot, fins que la lley del soldat campeji per tot arreu no anirem be. Veus jo, en temps de guerra, si un soldat m' hagués rondinat aixis, ja 'l feya passar per haquetas. ¡No anem pas be! ¡No anem pas pel bon camí! Ten compte qui t' ho diu, Joan, aquesta gent vol ma de ferro y bastó de faig. Si se 'ls afluxa la brida, vindrá temps que 'ns farán veure las estrellas.

—No, oncle, no, jo comprech que 'l pobre s' haja ofés.

—Ofés y ¿per qué?

—Perque las vostras paraulas...

—Las paraulas del amo, no ofenen al servey... Be, be, quinas doctrinas. ¿Qué per ventura som iguals que las paraulas dels uns pugan ofendre als altres? Be. L' amo mana y, diga 'l que vulla, no ofent. Y en quan al criat, si es qu' un criat s' atrevesca á ofendre al amo, no será criat de casa meva, y si ho es y 'u fa un cop, no hi tornará, jo t' ho jurbo, á fé de Pere com me dich... Mes deixem aixó y anem al gra. Tú vols saber, segons he sentit quan entrava, si hi ha ó no un amagatall aquí, y hont es, dat cas de que hi siga, ¿no?

—Cert, oncle.

—Jo no t' ho diria, sino m' afigurés ja 'l perque ho vols saber.

—Vos ho afiguréu?

—Es dir, mes qu' afigurarmho, ho se.

—Sabéu!

—Que 'l conill s' ha encauhat y que falta coneixe 'l cau per llansarhi la fura... digué l' oncle en Pere esclafint una rialla y prenent una polsada del tabach que duya dins d' una capsa rodona de contxa.

Joan esperava la nova ab ansia y no feu observació á n' aquests darrers mots, á fi de no allargar mes la conversa ó enraderir d' aqueix modo l' instant per ell tan desitxat.

—Aquest indret, seguí l' oncle, desconegut per tú fins ara, mes que ja sabrás hont es d' aquí un rato, te la seua historia y 't dich qu' es divertida. Empero com, si te la contava, may acabariam, val mes que no te la conti. Quasi, no mes dihente pel que servia, podras tú mateix ferten una, sino igual, prou semblant á la veritable. Quan jo t' haja dit que aqueix segret es una escala empotrada dins del gruix d' una paret ampla, y que per un cap dona á un lloch molt sol y per l' altra a una cambra hont sempre hi ha hagut un llit parat, ja 'n tindras prou. Jo no 't diré mes sino que quan lo cego de las alas feya de las sevas per aquí y pujava al castell alguna dama ja ferida, lo castellá (tot te la seua escepció) la solia rebre al indret solitari; mes si tú pel forat de la clau haguesses escoltat, al cap d' un ratet lo qu' es á dins no hi haurias sentit pas gens de soroll. Aquest hont era ¿sabs ahont? A la cambra del llit parat. Ja! ja! ja! Alló era un temps que no tornará. Ara tots vosaltres los joves voleu ser vells als vint anys y ¿sabéu que feu? que ni sou vells ni joves may y passeu los anys sense saber que es viure.... Al meu temps era altra cosa. Encara 'm recordo d' un dia, que ..

—Oncle, interrompé aquí lo nebot, si 'm diguesseu l' amagatall, lo demes ja m' ho contariau un' altra estona.

Al oncle semblá com si 'l desconcertés aqueixa sortida del jove Centellas.

—Tot ho voleu pendre pel cantó serio, veuse aquí lo que 'us pert, respostejá trucant ab la crosseta la punta d' una de sas botas. Es dir que dus pressa en saberho?

—Molta, molta ... y 'm feu despacientar no poch ni gayre...

—Tonto! tonto! Si m' haguesses deixat esplicarte 'l cas.... mes res, tú t' ho has perdut, tampoch sabrás una historia de la que n' hagueras tret tal volta molta ensenyansa. Sense concells, no 's camina dret. Sense esperiencia.... Oh, l' esperiencia!... Ah, la esperiencia que jo tinch, si tú la tinguesses!

—Si la tingues, esclamá secament lo nebot que ja acabava de perdre la calma, si la tingués y fos en vostre lloch, diria lo que 'us heu ofert á dir y santas pásquas.

Aquest cop lo vell en Pere, encara 's va sorpendre mes que l' altra. Coneixia á fons al seu nebot, li tenia tractat lo geni, que no era gayre bo, mes tan sech y aspra com al present may li havia trobat.

—Tú farias aixó? va preguntar hoy poch a poch, lo vell militar, fentli gruar encara lo segret.

—Si.

—Es dir que vols fondre 'l poch greix que tens? Es dir que hi haurá un pas que fará cop, .. si 'l trobas?

Y al dir aquestas paraulas se fregava las mans y pareixia com que s' hagués tret vint anys de damunt

—Be, be, ja t' ho diré desseguida. Si fos menys vellot! Mes tente compte, perque es un home que sab de que se las heu. Cinch anys enrera me 'n vaig convence. Si no 'l tombo, lo qu' es jo, 't jurho que no 'u hauria passat gayre be. Vaja no fassas mes ganyotas, ja t' ho diré tot seguit.

Y prenent un ayre de importancia.

—Lo lloch solitari á que 'm so referit avans es aquest hont som, va dir, y la cambra del llit parat, es la del badador.

—La de l' Agnal esclamá Joan sorprés y aterrat.

—La mateixa

—Y 'l segret ¿hont es? ¿hont es?

Y com un boig lo jove cavaller comensá á palpar las parets y armaris y trastos y mobles sens donarse punt de repós.

En Pere johi un rato contemplant la poca trassa del seu nebot y sentint lo mateix goig d' aquell qu' havent proposat una endevinalla, espera que li encertin, llansant una mitja rialla de satisfacció cada cop que 'l que prova d' endevinarla no 'u acerta. Al últim prenentne condol se va aixecar y oprimint un ressort amagat en una motllura del peu del escalfapantxas, obri una porta de ferro que corresponia ab lo forat del devantal y formava la esquena de la llar.

—Té, va dir, no 't cansis mes cercant lo que no trobarías. Cal que prengues una llum perque la escala es fosca, molt fosca

Mes lo jove Centellas ja no 'l sentía, puig tantost restá obert lo pas misteriós, s' hi havía llansat com un foll.

XIV.

La sorpresa

—Ara que ja estém mes assossegats, ara que 'l perill si hi es, es lluny, Agna María respondré á vostras preguntas. ¿Voléu saber com s' es apariat tot per atenye 'l compliment de nostre desig? Jo 'us ho diré. Comensaré per ferhos una observació molt natural y enrahonada: Agna María, procuréu no posarme en lo cas de tindre de tornar á fer sovint aytals tramoyas, perque si be 'l meu ministeri m' hi tira, la meva conciencia me n' esquiva. Si aixis ho feu, se 'us agrahira. Donchs be, quan he escoltat vostres prechs y plants, dech confessarvos que 'm só conmogut y he resolt aydaros, mes si 'l desig hi era, no aixis lo modo com podia ferse. Potser hauria romas en llavor lo meu propósit, si Deu nostre Senyor no m' hagués enviat un esturment poderós, en la persona del entés y reservat caputxi lo pare Ignasi. Sí, Agna, Deu y no altre ha sigut qui m' ha salvat en mig de tal tribulació. Cal qu' aquest fet siga un dels mes vius recorts que servéu mentres hajáu vida. Lo pare Ignasi venía aquí per objecte ignorat y dispost á tornarsen prompte. Jo qu' al véurel so concebut un pensament, li so pregat que no agafés lo retorn tan de sopte y ab mos prechs s' ha resolt á no eixir fins al capvespre. Aprofitant la primera ocasió li he fet sabre 'l meu projecte, lo qual no era altre sino

lograr de fray Angel que deixés al militar los seus hábits, perque disfressat de frare pogués eixir del castell acompanyat del pare Ignasi. Aixís s' es fet Ja 'l teniu salvat, Agna, déuna mercés al Senyor. Ara cal pensar en un' altra cosa. Lo vostre germá, dut per un motiu que no vull judicar, s' ha compromés fins al punt de oblidarse de que en sa empresa hi llu una creu ¡Lo que pot lo despit!.

En aquest indret de la sena paraula arribava Mossen March quan sonaren en la porta segreta dos cops forts y compassadament donats. Lo prebere resta ab la boca oberta, Agna groga com una cera tremolant abrassa al infantó, l' hermós Manelet, que tenia á la falda, mentres que la Lluisa caminant de puntetas s' atansá á l' arquimesa per escoltar No 's feren atendre gayre temps altres cops mes forts y seguits tant qu' encara los tres qu' un moment avans conversavan, no havian eixit de sa sorpresa, quan ja cayent l' arquimesa y obrintse lo pas escondit aparegué groch, desfet de fasomia, tremolant de rabia, ab la espasa á la ma, Joan de Carroç

Un crit d' esglay isque del pit de l' Agna y per instint apreta contra 'l seu pit al germanet de la Lluisa

Lo de Centellas va permaneixe un bell rato guaytant de l' una banda á l' altra com si tractés de llegir en la cara d' aquells tres que tenia al devant la resposta u' una pregunta que pel cervell li ballava.

La Lluisa s' havia quedat glassada al costat de la arquimesa caiguda á sos peus La pobre noya, no 'n veya vindre res de bo d' aquella escena y per ço no gosava ni á respirar per por d' empitxorar mes la situació de si tan dolenta

Mossen March fou lo primer en referse. Ell mes que ningú savia lo que significava aquella aparició, ell mes que ningú comprenia tot lo enuig qu' estava á punt de rebentar en lo cor de Joan de Carroç, y en part per justificarse y en part per detindre lo primer cop, que á son juhi devia ser terrible, resolgue obrir los llavis al obgecte de franquejar aquella situació trista y violent per tots

—Senyor Comte, digué acostantse al de Centellas

— Calléu, va cridar aquest interrompentlo.

—Si aixis bo manáu observá 'l prebere, que no volia donarse per vensut tan aviat

—Ho mano, digué ab lo mateix to aquell.

Mossen March baixà 'ls ulls y callá.

Joan poch á poch reprenent son alé y recobrant part de sa perduda sanch freda, eixí de la gola del amagatall y feut un pas ó dos, de fit á fit va estarse un rato contemplant al sacerdot.

—Soposo, senyor prebere, comensá al últim ab to sarcastich y mofeta, soposo que no seréu tant tonto que no hajáu endevinat perque vinch Sols ab haver seguit l' acció de mos ulls aixis que so apaiegut, hauréu vist que he escorcollat tota la cambra Vull dir que cerco algu ¿Sabriau dirme, Mossen March, hont es l' allotjat ab qui vos á mt conversareu prop del foch?

Lo preguntat al veure que la conversa prenia un jayent previst ja, comprengué que lo millor era anar de dret á dret al fons de la questió. Cassos hi ba en que no queda altie recurs. aquell era un d' aquelxos cassos Per ço resolt y ab fermesa va respondre

—Comte, se de qui parléu y se hont es

—Ja m' ho pensava

—Lo allotjat es fora

—¿D' aqui? ¿D' eixa cambra? ab to de dupte esclamá Carroç

—¡Y del castell! conclogué 'l sacerdot.

Lo de Centellas va perdre la color de la cara soptadament al oure aytals paraulas Mes refentse un xich al poch rato.

—¡Ments! esclamá furiós creyent ser aquell un ardit per tráureli de las mans al que buscava

Mossen March baixa 'l cap y ab to seré y tranquil barbotegá

—Non exhibeatis membra vostra arma iniquitatis peccato

—No, no m' enganyarás Tú, tú, tú, ningú sino tú sab bont es ... y m' ho dirás

—Crech haverhoso dit ja, respongué 'l capellá prenent un to mes humil com mes aspre 'l prenia 'l de Centellas.

—Ments t' be dit llavoras y ments te dich ara. Del castell no n' ha eixit res que no fos conegut. Tú, tu ets qui ha pretés posarte al meu davant. Tú, tú ets qui posantme fora de seny m' exposas á fer un acte violent ab ta persona.

—Per ço donchs, senyor Comte, es per lo que jo (no 'm trech la responsabilitat de damunt) es per lo que jo l' he més en llivertat. Per ço ara mateix us deya: «es fora del castell» y ara afegeixo «y fora de perill.»

—¡Infame! esclamá 'l de Centellas abalantsantse cap al sacerdot.

Mossen March murmurá baixant lo cap.

—Non exhibeatis membra vostra arma iniquitatis peccato.

—No t' ha de valdre vomitar llati per eixa gola de llop. Ah. March, March, tú no 'm coneixes, mes me vols coneixe, ¿no es aixis?

—Jo, senyor Comte, no vull altra cosa sino que lo nom del vostre casal no vaja pel fanch.

—¡Y per ço 'l vols rehejar pel llot!

—Jo vull que no 's puga dir may que 'ls senyors d' aqui dalt s'han convertit en butxins. L' hoste es un sagrat, y vos, Centellas, á n' aqueix hoste no li hauriau otorgat semblant mercé. Vos no hauriau volgut atendre á res. jo he vingut á posar la justicia en lo lloch de la venjansa.

Lo de Carroç escoltava, mes distretament, eixas paraulas. Los seus ulls seguint lo vol del seu pensament cercavan per la cambra quelcom. De sopte, 's clavaren en la fasomia del noyet, del tendre infantó al qui l' Agna tenia á la falda: sos ulls l' esguardaren un xich ab fixedat, després lluhiren de goig y tot seguit corrent ell á son encontre y agafantlo per un bras, ab lo seny estraviat, los llavis trémols y la ma febril alsál' á plom.

—¡Ah! va dir ab feresa al mateix temps, ja tinch la clau que m' obrirá la porta.

Y ab veu de tro afegí:

—O 'm dihéu hont es... ó 'l mato

Al oure tan impensada com cruel eixida, los tres que voltavan al Comte, se vegeren cullits per una mateixa impressió, la del esglay, mes en cada hu d' ells aquest esglay se va pintar de diferent manera. La Lluisa caigué de genolls al primer pas que va intentar fer, no podent rompre paraula per mes que volia.

Mossen March no sabent que ferse ni que dir instintivament mirant fit á fit al de Centellas li senyala 'l cel ab lo index de la ma dreta.

Mes Agna, Agna fou la qu' espressá ab mes vivor la seua pena. Fins llavors havia seguit, quieta y muda, sentada tal com l' aparició del seu germá sorpresa l' havia fins llavors indiferent á tot lo que passava, segura de la sort del hoste, no havia esperimentat una emoció tan violenta que la desconcertés; ab tot no fou aixís tantost lo Comte s' ampará del noy. Folla, desesperada, groga, trémola, y al ensemps animada com per una forsa sobrenatural, s' alsá y corrent cap al seu germá, que la mirava de fit á fit, caigué á sos peus rompent en un amarch plor, tot barbotegant:

—¡En nom del Senyor, la vida per aquest ángel de Deu!

Carroç sens deixar de mirársela:

—Y ¿qué 't fa á tú que visca ó que morin? esclamá. Mes si no es aixis ¿digam hont es ell y... 'l perdono?

Agna tractá de parlar, pero debades, la dolor li nuava la llengua. Carroç frenétich, veyent que ningu responia, alsa la espasa amenassant á la ignocenta criatura.

Un xiscle horrorós llansat per l' Agna que se li abrassa als genolls, lo detingué, al mateix temps qu' aquella acompanyava son crit d' esglay d' unas mal articuladas paraulas.

—Fill meu! has dit? murmura Carroç ab to de rabia y amarch despit.

Agna ja no li podia respondre, havia perdut los sentits y estava á terra estesa á sos peus

—¡Ja m' ho pensava! afegí l' irat cavaller. Per ço ho he fet y axís he lograt que tú mateixa confessesses nostra vergonya!

Y llansant al noy al costat de l' Agna:

—Ves, tú llavor de infamias, va dir, de donas ni de criaturas jo no me 'n venjo.

Y endressantse al sacerdot, continuá:

—Mossen March, tinch encara prou seny per respectar vostres hábits; mes no per fer lo mateix ab vostres segrets.

Mossen March qu' en aquell punt tractava de retornar á l' Agna ajudat de la Lluisa, alsá 'l cap.

—Senyor Comte, va respondre, vostres segrets no 'm pertocan, per tant tot lo que 'us convinga saber aquí dins ho trobaréu escrit.

Y allargá al de Centellas lo plech qu' havia rebut del coronel.

Aqueix 'l desclogué y comensá á llegirlo ab tota pressa, ab vista encesa y trémolas mans.

—Ah, sí, ja entench... may!... Infame!... Sí... sí... vindré..., anava dihent tot llegint, no trigarás gayre á véurem... La má?!... Per arrancarte 'l cor... Perdut!... Mal nat!

Y plegant lo paper y embutxacantsel eixí de la cambra com un foll.

FÍ DE LA PRIMERA PART.

SEGONA PART.

LA FÍ DEL MARTIRI.

I.

Lo perque d' en Bach.

Si algú compara la ciutat d' avuy, rica, poblada, estenentse per un de sos costats fins al Tibidabo y quasi acabant de llaçarse ab Sans y Sant Andreu per la part de ponent y de llevant, sense murs que la empresonen, ab carrers amples, jardins, passaigs y casas d' artisada forma; si algú compara aquesta Barcelona ab la Barcelona de la nostra historia, petita, murada, plena de carrerous, sens fabricació, ab poch oreig y no gayre espay, trobará que la Barcelona antiga no 's pot apreuhar sino molt per sota de la nova, trobará aquesta molt millor que la vella. Mes si deixant sa vida material sols se fixa en sa vida moral y politica, y al costat del jou y las disbauxas presents, hi posa la llivertat (ja un tros aixalada) y la llanesa y ensemps serietat de costums de llavors; si compara la d' aquell temps, poderosa y temuda encara, ab l' avuy engrillonada sempre y trepitjada a cada pas per la seua mortal nemiga, á la qui la sort ha fet mestressa quan per tradicions, valer é historia devia ser serventa, llavors si fa aquesta comparansa, no podrá menys de confessar que la Barcelona antiga valia molt mes que no la moderna.

Veritat es que precisament la época en que l' anem á vaure, era la mes terrible y trista, mes que també fos la pus gloriosa,

de la seua historia. Tot lo podér de la Fransa congregat ab la raquítica ajuda dels terços de Castella se li venia al damunt, y no era aixó 'l pitjor sino que al detrás d' un setje cruel é inacabable sols podía esperansar la venjansa mes coquina d' un cor superbo y malévol. ¿Qué 'n podía lograr de un princep malaltís y sanguinari, frenétich y desitjós de satisfer la revenja de tantas derrotas com havia rebut del partit que sostenía l' antiga vila comtal? ¿Qué podía aquesta atenya del rey miserable é ingrat que 's valgué cobartment de la seua muller per desferse d' aquella savia princesa á qui mes qu' a ningú devia la corona d' Espanya? ¡Ay, tan de bo qu' en lloch d' un Borbó fos estat un Atila lo qui l' amenassava! ¡Millor lliurada n' hauria eixit. ¡Almenys per aquell tenian valua las queixas y 'ls prechs y davant d' un hábit abaixava 'l sabre! No fou, no, donchs injust lo poble dantli, ni ho es encara avuy sostenintli, lo renom de *butxí de Catalunya*. Per ço y sols per ço Barcelona a la qual constava que lo net de Lluis de Fransa, no tenia dignitat ni noblesa de carácter, per ço posada punta á punta ab ell, se estimava mes la mort que donarse á un home qua li havia trencat no sols moltas paraulas, sino fins un solemne jurament fet davant de Deu y ab la ma estesa sobre 'ls Evangelis. Aixis es que tantost péls aconteixements se trobá en perill de setje ab tota pressa s' armá y fortificá. Aixecá estacadas, remuntá murallas, alsá tapias, fongué canons, feu llevas, alsá somatens, y com en los mes perillosos cassos de guerra estengué en un finestral de la casa del concell, la sagrada bandera de la gloriosa y tradicional patrona de Barcelona la verge de Sarriá, la martre Eularia. Per ço de tot arreu alsantse en brugit de guerra, davallaren al pla y 's clogueren dins dels murs de la ciutat, nobilissims fills de Catalunya, per donar la sanch de sas venas, no ja per deslliurarla, cosa impossible, sino per fer memorable sa caiguda.

Per ço la trobem en una de las nits del septembre del any 1714 vestida de dol y angoixa. Las plassas y ruas desempedradas, los caps de carrer plens de pedras y trastos á fi de pri-

varhi 'l pas y enfortits cada hu d' ells com un castell, homes armats corrent en tots indrets, tribulació, angunias per tot arreu y á mes á mes lo seguit ressó de las canonadas que no paravan gens ni mica, unas mes aprop y altres mes lluny segons fossen de las murallas ó de las trintxeras, véuse aquí la Barcelona d' aquella nit. Ara si á n' aixó hi afegim la fosca que regnava pels carrers, donchs no en tots hi havia teyeras, diguéu si res mes trist podia esmaginarse que aquella nit destinada per la historia á ser la última del setje que aguantava la noble vila feya mes de catorze mesos.

En aquesta mateixa nit, á las nou del vespre, en Joan de Carroç se trobava en una de las cambras baixas de son palau de Barcelona. Pochs dels qu' hajan seguit aqueixa vila haurán deixat de veure lo palau que 'ls Centellas tenian y tenen encara á la baixada de S. Miquel Un ample portal rodó, cimejat per un gran escut de pedra picada, representant la empresa del casal, hi dona entrada. Duas escalas, una per part, tambe de pedra, duhen als baixos y pis primer, aclarit un y altres per un rengle de finestras esculturadas, del sota pla y damunt, senzilla pero atrisadament posadas Los sostres dels baixos encara mostran una bellesa de teixinats qu' enamora, y com en aquell temps no servian pel qu' ara serveixen, es debades dir que presentavan un altre cop de vista mes encisador Veritat es que en la nit en que hi anem á trobar á Joan de Carroç no 's veyan las cambras que aquells ensostran ni molt ni cortinadas, ni amorosits los seus trespols ab blanas catifas de quadros, de salomons, de tot estavan desguarnidas La por del saqueig que 's veya aprop, n' era la causa Sobre la taula de una de las cambras aqueixas, cremava un ciri de un candelero d' argent y al costat d' aquest hi lluhia una pistola tota cisellada d' or Lo de Carroç hoy sentat vora una finestra, estava en acció d' escoltar la conversa sostinguda per dos ciutadans que al peu de la cantonada del carrer dels Gegants's trobavan La llum d' una teyera encesa en una de las altas tres cantonadas que feyan joch ab la del casal del comte, reflectia damunt de las

duas caras d' aquells descobrint en ellas una espressió gens tranquilisadora.

—Avuy, deya l' un, s' han ensorrat dos panys de muralla y lo qu' es pel cantó de las hortas hi ha perill de veras; las balas hi xiulan de valent. Jo ara vaig a cercar camisas, per vigilarlos de nits... ¡ne cremém tantas! Ja 'ns comensan á escassejar. Y tú, com te la campas pels teus barris?

—Oh, per allí está segura la cosa. No hi ha por: hi tenim gent de pit... los vigatans! ¡Quins homenassos! te dich qu' enamoran.

—Vigatans ¿quins?

—Los d' en Bach.

—Ah, 'ls fusellers de Roda?

—Mira, ahi vam fer una sortida y sorprenent als botiflers, los hi clavarem dos canons y 'n varem deixar una centena d' estesos. Ja veus si 'ns lluhim.

—Y nosaltres? Y aixo que tenim bretxa oberta fa dias. Mes per ço esperit y fora. No estalviem la carn nostra, ey, ni la seva tampoch. Lo de Bellver, qu' es qui 'ns mana, sab de que se las héu. No hauran pas quedat gaire contents del respós qu' ha fet á ne 'l missatger del de Berwick. Volian que 'ns donessim. Donarse! Si 'ns volen que 'ns vingan á veure.. Per la patrona de la ciutat ja 't dich jo que si venen estem disposats á rébrels fins á caixaladas.

Y ensenyant una destral al seu company:

—Mira quina aixa so arreplegat: fa dos dias que no faig sino esmolarla. .

—Ja pot tindre fi 'l tall

—Ves si li te, qu' avuy d' un cop he mig partit una estaca.

—Oh, es que 'l meu garrot de bras pochs lo tenen; no tothom es lo Lleó de la Riba com jo.

—¿Y la dona y 'ls fills hont los tens?

—A Ribera, á casa un mestre d' aixa, amich meu. ¿Y tú?

—Jo l' un fill, lo gran, ja 'l tinch al fossar de las moreras, y

'l menut boy malalt á casa La dona fa dos mesos que menja terra també com lo gran.

—Te l' han morta?

—Una magrana

—Malehida guerra.

—¡Si, malehida! Mes lo qu' es de la mort del fill quasi ja me la so cobrada de sobras De la magrana ¿sabs que 'n fiu? La vaig trossejar á bossins que pasessen per aqui.

Y senyalá la boca d' una carrabina que duya.

—Y cada mica ha servit per un botifler Ja 'n so gastat quaranta nou boçins, me 'n quedan tretze y 't juro, que 'ls aprofitaré Seixanta duas vidas be valen tant com una mort ¿no es aixis?

Y llansá una rialla faréstega

—¡Noy, te cobras un interés!

—Es l' interés de la guerra, cent per hu, mil per cent quau se pot, y molt per res quan no 's te ventura A mi m' ha topat y bo aprofito Mes ja es hora, me 'n vaig al concell perque 'm despatxin lo permis de traure camisas de la Dressana Adeu

—Jo cap al fortí de Sant Antoni falta gent Fins al cel si no 'ns tornem á veure

Y 'ls dos s' allunyaren, tirant l' un baixada de Sant Miquel avall, y l' altre enfilant cap al convent de Sant Jaume

En aquell mateix moment entrava en la cambra hont era 'l de Centellas una antiga coneixensa nostra

Lo de la casa tombá 'l cap al oure las petjadas del qu' entrava

—¡Oh! ¿sou vos? feu ab maravella

—¡No 'm conexéu!

—N' havia sentit á parlar molt, temps enrera y no fa gayre, mes ara ni pensava en que fosseu al mon

—Un any de no véurens pot esborraros de la memoria la nostra darrera bisanya

—¡Ah, Bach! mil anys no foren prou encara Tan es aixis, que si al present nos tornem á parlar, á n' aquell passat ho devéu

—¿Es dir que 'us heu clos aquí dins per?...

—Venjarme.

—Com jo. Toquéu aquest palmell: sou home de cor.

Y allargant sa ma, encaxaren fortament lo vigatá y 'l de Centellas.

—Donchs ja que hi penséu encara, com jo que també hi penso: vinch per una nova que 'us ha de plaure.

—¿D' ell? va preguntar ab ansia 'l de Carroç.

—D' ell, d' ell mateix.

—¿Sabéu potser hont es?

—Catxassa, catxassa, va ferli bonament lo de Roda, potser si.

—¡Catxassa! ¿com voléu que la tinga qui com jo du tanta pressa?

—Pot tíndrela qui havent mes pressa que vos, sab tindre mes catxassa, respongué ab flema 'l montanyés.

—¿Mes pressa que jo?

—Si, mes.

—Es que jo sento l' agulló del oy; mes un oy terrible, inmesurable.

—Donchs en aixó també 'us guanyo, digué ab tota tranquilitat en Bach.

—Es impossible. Si lo vostre despit fos com lo meu, no gastariau tanta flema.

—Jove, observa aqui 'l de Roda ab tota serietat, no vullas coneixe als altres, quan encara no tens prou anys per conéixet á tú mateix. Si aixis fos sabrias que sempre de tot hi ha un pitxor y que, per molt grossa que siga la ofesa que n' hajas rebut, potser mes ho es la que jo tinch rebuda d' ell.

—¡Ah! si poguès parlar, me donariau la rahó.

—May he volgut coneixe lo que no 'm pertoca: no me 'n diguéu res. Empero y tornant á lo primer, á fi de que sapiau qu' anéu errat, 'us diré lo perque de ma justa ira y llavors veuréu com aqueix *perque* está molt per sobre 'l vostre.

Y aquí Bach s' atansá un tamboret á la taula y comensá tot pipant, aficio qu' en ell s' havia convertit en vici

—Vos sabeu millor que jo que 'l pla de Vich es carhsta fins á la arrel, mes també sabréu millor que jo lo nom de certs poblets dels seus alentorns que son mes botiflers que 'l mateix que 'ls va inventar. Tagamanent, Manlleu y lo de vostre nom, lo de Centellas, tots fan lliga coutra nosaltres ; que hi farem ! Tota fosta te 'l seu grop. Lo tindre aquests punts hont encauharse y fins fersbi forts, es estada la rahó perque sovint havem tingut ocasió de fer corre 'l plom uns y altres. Los tractes d' aquells renegats ab los enemichs, no sols nos han sigut de mal pahir per l' ajuda que 'ls donan, sino perque ab s' amistat han conegut pel per pel á tots los que vida é hisenda esposan per la defensa de la patria. Aixis es estat com los enemichs saberen que jo 'm deya Francisco Maciá Bach y aixis han pogut saher quin poble era 'l meu, quina casa hi tenia y ab quin patrimoni contava per viure. Sabentho es debades contaros que mos gorets fa set anys que no espigan, y que dels olivers no 'n so pogut escorre una gota d' oli. La meva casa ha sentit las llepadas del foch y una mare que hi tenia..

Aquí en Bach va deturarse tot esmogut.

—¿Sabeu que 'n feren de la pobre vella, va dir un moment després, de la pobre vella de 70 anys que vora la llar cercava l' escalfor que fugia de son cos, pregant per la salut del fill que de tot cor l' aymava?

Y duas llágrimas al dir aixó apuntavan en sos ulls.

—Si voléu saberho, preguntéuho á las parets d' una de las casas de la plassa de Roda; duas grossas tacas negras vos dirán qu' allí hi foren pintadas ab la sanch de la infelis fusellada pel regiment que va entrarhi l' any set. No crech que tinga de péndrem lo travall de dirvos que 'l coronel del regiment aquell se deya Ramon Pajot. ¿Comprenéu ara perque vull fer tastar á n' aqueix capdill de foranas tropas lo pa amarch de la venjansa?

—Comprench, va respondre Centellas pausadament. Lo que no comprench tant es perque veniu vos a posarme també en

cami de venjarme d' ell. La venjansa te sa part d' egoisme y es estrany que la vostra no la tinga.

—Per egoisme donchs es per lo que vull posarvos en cas de poderlo trobar. ¿No veyéu que podria ser molt be qu' avans de la venjansa una bala se m' endugués al altre barri? Si ningú sino jo l' hagués de... matar, podria riures del mal fat que l' espera. Sent dos ja no es tan fàcil. Encara que no es per necessitat d' ajuda, ni per por de perdre la ocasió si 'us dich hont lo trobaréu, y si per complir ab una paraula donada fa un any de passo, en lo vostre castell. La nit en que hi vaig vindre ab los meus per endúrmel, si la memoria no 'm ment vareu dir aquestas mateixas paraulas: «Si 'l trobem, primer dech ser jo que vos » Jo m' hi vaig convenir. Donchs be l' he trobat, me n' hauria pogut aprofitar, pero fidel á la promesa vinch á dirvos: «Centellas, si voléu jo 'us diré hont es. Tota vegada que á mi una paraula 'm roba la ocasió, aprofiteula.»

Centellas al oure estos darrers mots, s' alsá com mogut per un ressort y ab to resolt va dir:

—Aném.

Bach sens móures' d' assentat, va tirar avant

—No cal dur tanta pressa. Allí hont es s' hi estará prou temps perque poguem troharli encar que hi aném ab catxassa. ¡Ah, si no tinguesseu aquest genit tan fort, com de vos se 'n podrian traure profitosos resultats! ¿No veyéu? Cegat per l' oy ni 'us recordéu siquera d' un mal abrich pel cap Fins vos disposavau á exir sens armas, á no ser que de passada haguesseu pres eixa pistola d' aqui.

Y senyalá damunt de la taula.

—¿No veyéu jo com bo faig? ana dihent, tot mostrant un superbo punyal al costat d' un pistolet de bon cep. Y encara no tot es aqui, perque quan convé no m' oblido de la destral y quasi dech dirvos que es l' arma que mes me plau, no se si ho deu fer lo tindrela mes tractada

Centellas mentrestant havia pres un barret d' un pagés de dauradillo que hi havia en un recó de la cambra, una valona de

panyo y agafant la pistola 's disposava á ficársela al cinto quan de sopte 's deturá mirànsela fixa y dolorosament acostantla al llum.

—¿Qué miréu? li preguntá 'l de Roda, veyentlo tan capficat.

—Pensava que d' aquí te d' eixirne la fi d' una trista historia. Pensava que a n' aquí al mòn tot es llot... cap sentiment noble... cap desig preuhat... ¡res! Fanch... ¡no mes que fanch!

—¡Vaja! ¡vaja! Fora sermons. No podéu ni devéu renegar del mòn, sou massa jove encara.

—¡Y ab tot tinch massa cabells blanchs!

—A mes de que precisament acabéu de rebre una mercé que 'us proba qu' encara al mon l' amistat no 'us ha deixat.

—¡Amichs! Sols ne tinch un... Pero fidel y segur. Ell me consolará quan siga hora de finir.

—¿Quin? feu lo de Roda en to de pregunta.

—Aquest, va respondre Carroç.

Y mostrá la pistola.

II.

Lo coronel d' Anjou

—Be, avans d' eixir convindria que sapiguesseu hont es; bont cal anar; que pot esdevindre; es á dir, no tenim d' anarbi á la boja y desmandada sino repensats y ab peus de plom. Vos ¡res! en prenent una fal-lera no hi ha sants que 'us aturin Escoltéu de primer lo lloch bont se troba y com hi ha anat á parar. Seyéu: perço encar qu' estéu dret no aniré mes depressa Abi vaig fer una sortida pel cantó de ribera y sorprenent als terços d' aquell indret vaig causarlos tal esglay y mortandat que sens perdre gayre gent, los bi enclavi dos canons y cent presoners cap aquí dins van tenir de seguirme si 'us plau per forsa. Acondubits que foren á la presó, he sabut que un d' ells era lo coronel del regiment batut y al innovarmen no es mester que 'us diga si m' alegría es estada gayre grossa Feuse carrech que 'l regiment era 'l d' Anjou, lo mateix malmés ja pels meus á Centellas fa un any. Saberho y manar que 'l posessen sol y en lloch segur, no ha estat cosa de molta estona Després he vingut á cercarvos Ja sabéu hont es La plassa del Blat no es pas lluny d' aquí, poch tros hi mitjansa Ara ¿qué pot succehir? Vos ho sabreu .. ¿Puch recordaros que tinch promesa vostra de no perdonarli la vida?

—Perdonarlo! .. may! esclama secament lo de Carroç.

—Oh, es que si ho fesseu vos, lo qu' es jo no l' perdonaria.

—¿Y si aquest home, observá Carroç com si li vingués un pensament, 'us fugis altre vegada?

—Fugir! Digueu al conill que fugi de la sendrera y á veure si ho logra. Y si lugis, pitjor per nosaltres, mes travall.

—Aixó si avans ell no 'ns empresonava.

—No crideu al mal temps. També está previst aixó... ja veyéu si, sens enrahonar tant com vos, penso mes ab lo que fa al cas. Si fossem nosaltres los cullits... si 'ns matava... no, no per ço la meva mare 's quedaria sense venjansa.

Y esclafiut una riallada.

—Vaja, afegi, semblem un parell de noys. A que treu mes aquesta conversa d' ara; ¿no 'l tinch pres y segur... y tancat?

—Tancat! Bach, mes m' estimaria trobarlo á camp ras.

—Com s' enteut?

—Voldria poderlo matar cara á cara, tenint per testimoni de nostras accions á Deu, a Deu que llegeix en mon cor y sab que no he sabut ser may traidor.

—Per aixó si que no 'us reptaré, jo també faria lo mateix, mes ell no pensa com nosaltres, la meva mare morí lligada de mans! Mes no 'ns trenquem lo cap... anèm y no ximplejem mes com bordegassos barbamechs.

Y dit aixó s' aisa y eixí de la cambra en companyia del de Centellas.

Un moment després sortian del casal, duhent un fanalet á la má lo de Centellas y enfilaren cap al carrer de la font de Sant Miquel. Al esser al cap d' avall d' aquest trencaren á má esquerra carrer de la Ciutat amunt passant pel davant de la porta de la casa del Concell qu' en aquell punt estava plena de gent anant y venint. A l' un costat del portal y del pla del primer pis penjava d' una finestra la gloriosa bandera aclarida per duas grossas hatxas de cera y guardada per duas centinellas que eran del gremi dels ferrers blanchs. Bach y Carroç passaren de llarch y trencant á má dreta enfilaren lo carrer d' Her-

cules, baixant pel d' Ariet cap á la plassa de las Cols, Daguería y Davallada de la Presó.

Aquesta tenia lo portal á la plassa del Rey, guardat per lo gremi dels julians aquella vetlla. En la entrada hoy dins hi penjava una llántia y a un costat, arrambada á la paret hi havia una taula, hont quatre ó cinch del gremi jugavan á daus. Un d' ells al veure entrar á n' en Bach y á son company s' alsá y 'ls eixí al encontre.

Bach feu lo primer d' obrir la boca tantost lo va veure.

—Mestre Roch, no 'm coneixeu? va dir.

—Ah! va respondre 'l ciutadá. Ara sí, mes com jo so 'l cap de tots aquestos 'm pertoca vigilar mes qu' ells. Devéu vindre per lo que m' haveu dit?

—Sí, digué en Bach.

Y senyalant ab la ma a Carroç, afegí:

—Aquest cavaller es del concell y ve per véurel, puig interessa molt al millor servey de la cosa pública.

—Ja veuréu, llavors cridaré á mestre Farriols, l' escarceller y ell podrá servirvos.

Y eixint pel fons tornà al cap d' un ratet acompanyat d' un home gras, roig y petitó, lo qui en una ma duya un gros manoch de claus y en l' altra una llanterna encesa.

Mestre Roch, parlá breument á l' orella de mestre Farriols, y després girantse als dos que s' estavan un xich separats:

—Quan volguéu, dix, lo escarceller ja está esperantvos.

Mestre Farriols feu una cortesia y passá avant seguit del vigatá y 'l de Centellas.

Mestre Roch novament va asséures á la taula hont en aquest entremig havian anat rodant los daus.

L' escarceller conduhí á sos recomenats al pis primer, lloch hont s' hi pujava per un' ampla escala de pedra que donava á un corredor no gayre estret. Un balcó l' aclaria de dias, balcó que enfilava 'l carrer dels Llibreters de cap á cap.

Tot caminant corredor avall, Centellas feu reparar al que 'ls guiava que 'l trespol en cert indret ressonava com si fos buyt,

á qual observació va respondre aqueix fent notar ser alló en rahó á ser buyt de veras, com que corresponia al gran arch per sota 'l qual passava la davallada que duya 'l nom del lloch hont se trobavan.

Aviat foren al cap d' avall del corredor y allí trencant vers á ma dreta n' enfilaren un altra també ple de portas á tots dos costats. Davant de la nombrada ab lo 47 se detingueren. Mestre Farriols remenà 'l manoch de claus acostantli lo fanal, tria, n' esculli una y obri la porta. Un baf humit y gelat va eixirne, venint á ofendre 'ls sentits dels que hi entravan. A dins tot era negra com gola de llop.

—No 'us deixo llum, va dir mestre Farriols perque veig que ja 'n portéu. Ab un crit que fassau tot seguit seré aquí, donchs m' esperaré al corredor per si 'us pogués fer servey.

—Si voléu esperarvos, opinà Bach al qui la companyia del escarceller mes aviat feya nosa qu' altra cosa, seyéuvos al padris que hi ha al cap d' avall del corredor.

—Sempre estich á punt d' obehir vostres manaments.

—Jo no mano.

—Y encar qu' ho fesseu, aquí al mòu los uns som per manar als altres.

Aquesta conversa duya trassas d' allargarse, pus se comprenia que tal propósit tenia lo escarceller, si, Centellas, endevinant la segona intenció d' aqueix no l' hagués trencada en sech, dihent á mestre Farriols tot allarganthi una bossa.

—Teniu, y anéu.

Lo escarceller aceptà l' ofrena, feu reverencia y s' allunyá.

—Ab aquesta gent se fa aixis, murmurá Centellas girantse á n' en Bach, si no ja no 'ns lo treyam de damunt.

Y dit aixó se ficaren endins del calabosso ab la llum al davant y á l' alsaria del cap á fi de descobre millor tot lo espay de que podia disposar lo presoner. Redüit y escatimat era 'l lloch y de días aclarial una endrona que donava á la baixada de la Llet.

En un dels recons damunt d' un padris d' obra boy assentat

ó millor ajegut, Centellas pogué no sens travall véurehi un bulto negros, lo qual ab la claredat del fanal ana fentse mes visible fins arribar a peudre figura de cos humà. En efecte un home jeya sobre aquell padris.

Damunt d' una xica taula de fusta de pi tota llantiosa y bruta, Centellas va deixarhi 'l fanal, y al ferho s' adonà de que hi havia un barret de gresol.

Ab afany y curiositat lo prengué, 'l guayta atansantlo al llum y tornantlo allí hont era.

—Si, barbotegà, lo grau es de coronel, no s' haurà errat.

Bach romania dret al llindar de la porta perque 'l seu company pogués obrar ab mes llivertat, vigilant al ensemps al escarceller que pausadament s' havia anat á seure al padris del corredor. Una trista quietut omplia aquell lloch, sols torbat de tant en tant per algun sospir, ó gemech dels presos tancats en altres calabossos vehins.

Un llarch rato va permaneixe parat y cavilós en Centellas ans no 's determenà á avansar vers lo presoner.

Una preocupació justa li conturbava l' esperit; tot lo seu oy, tots los seus propósits de venjansa, 's glassavan al pensar en la situació del seu enemich. Reclós, desarmat com lo veya, li pareixia impropi d' un cavaller l' anarlo á retre: empero lo perill qu' ell mateix passava recordantli la poca seguretat de trobar ocasió mes favorida l' empenyia a tirar avant. Pogué mes aquesta reflexió última, y aixis fou com, desprenentse de tota indecisió, s' atansà al pres resolt á termenar sigués com sigués.

—¿Soposo que ja 'm coneixeréu? va preguntarli quan lo va tindre ben aprop.

Cap resposta 's va deixar sentir. La térbola llum del fanal no arribava á permetre que la figura del preguntat se presentés clara del tot.

—Tan se val que respongueu com no, seguí dihent lo de Centellas, sé qui sou; sé que sabeu qui so jo, y sé que ja es

costum vostra lo tindre closos los llavis sempre. Per tant jo no 'us faré cap mes pregunta.

Y callá un ratet. Després afegí:

—Comprench per altra part, qu' en lo estat en que 'us trobéu, no 'us sobri l' humor. Vos no devíau pensar que tan prompte la sort 'us girés la espatlla: jo sí. Jo crech en Deu y esperava. La meva esperansa s' es complert. Ramon, se vingut per acabar nostre quefer. Duch duas pistolas, estem sols; ningú 'ns destorbará; alséus.

Lo pres seguí mmóu.

—¿No m' havéu entés? ¿Cal que 'us fassi alsar per forsa? No 'm posáu a proba, coronel; mon génit es massa viu ja de natural. Ja veyéu que so vingut ab tota sanch freda. Vinch sens moteigs ni recriminacions. Vos tracto com .. si 'm fosseu igual y... vos ja sabéu que no es pas aixis. Alséuvos y agaféu esta arma.

Y li tirá una pistola.

L' arma caigué sobre 'l que s' estava en lo padris, mes però aqueix no 's va moure.

A Centellas comensavan á bullirli las sanchs al veure tal fredor. De sopte y quan resolt a tot anava a tirárseli damunt, li passá pel magí una negra idea y prenent lo fanal se hi atansa afal-lerat y febriu. Després li agafa 'l bras, l' alsá y quasi al moment li deixá caure esglayat. Lo bras caigué sobre 'l cos ab lo pes del plom.

—¡Mort! esclamá Centellas, esfarahit.

Y comensá á remóurel á fi de veure si lograva revenirlo pensant qu' un accident fos y no la mort lo que 'l tingués fora de sentits. Ab eix pensament prenguéi per aixecarlo y ferlo seure damunt del padris. Agafal per sota l' axella y l' alsá. Havors lo cap, que fins en aquell punt havia romás boca terrosa sobre la pedra, seguí 'l moviment del cos, boy penjant sobre 'l pit y quasi fregant la cara del de Centellas. Aquest llansá un crit horrorós, y deixantlo anar y corrent cap á n' en Bach:

—¡No es ell! ¡no es ell! esclamá ab trémola y fosca veu.
Lo vigatá al óurel corregué á son encontre.
—¿Qu' esdevé? li preguntá sorprés y sobressaltat.
—¡No es ell! ¡no es ell! anava repetint lo de Centellas, sens atendre á la pregunta d' en Bach.
—¿No es ell? repetí oquest
—No, no es lo coronel.
—¿No? ¿Com pot esser? ¡Ca! Vos hauréu cegat... Es lo coronel, no 'n duptéu.
—Si, pero no es ell.
—¿No es lo coronel d' Anjou?
—Sí.
—Donchs...
Y prenent lo barret de damunt de la taula y mostrantli:
—¿Veyéu? afegí lo montanyés, mostrantli una cinta blava sobre la cocarda.
—Veig la passa blava... color del regiment; empero oquest no es l' altre.
Incomprensibles per en Bach aquestas paraulas y volent eixir de duptes s' amparà del fanal de Centellas y corregué cap al fons del calabosso.
Al peu del padris jeya 'l mort; Bach li atansá le llum al rostre, y se 'l guaytà ab deteniment. Després poch a poch:
—¡Teniu rahó! digué 'l de Carroç que dret al seu costat romania al mateix temps que 'n sa cara s' hi pintava clarament una idea fixa. Una sospita que no la podia allunyar de son magí, l' atormentava. Guardársela per ell havia estat son primer propósit, mes lo seu temperament no era per sofrir violencias d' eixa lley, aixis es que no podentse contindre, va dir al seu company:
—Aquest home ha sigut mort, digueu ¿no 'n saviau res?
—¡Ah! no mes calia que vos també tiresseu la pedra á n' aquest pobre pagés de montanya. Faig cara de hutxí... ¡com vostre judi es injust! No 'us vull respondre... lo mateix mort

vos respondrá per mí; la uafra que mostra es de bala de canó. guaytéu

Y alsantse y eixint fora cridá á mestre Farnols. Quasi al mateix temps se va sentir venir al escarceller tot fent sonar las claus. No trigá molt á ser prop dels que l' havian cridat. Un pich hi fou ab cap baix y ulls acalats:

—Que volen mis senyors? va preguntarlos manyagament. Bach fou qui li entaulá conversa.

—¿Erau aquí quan han dut aquest home?

—Sí.

—Ha entrat sá y bo?

—No, mi senyor: aquest ha vingut tocat

—¿Qu' es aixó de tocat? li dix Centellas.

—Nafrat, volia dir.

—Llavors perque no 'l duyan á l' Hospital? preguntá 'l de Roda

—Oh, al Hospital! Mes aviat es dit que fet Si hi cabessen tots, prou aniriam be Allí no s' hi portau mes que 'ls que tenen ferida de mala cura.

—Es dir qu' aqueix la tenia lleu, no?

—Aixís ho ha assegurat lo metge

—Donchs lo metge es estat un ase Eix home ha mort escoltat.

Mestre Farnols alsá 'ls brassos y fent mil gestos y ganyotas acompanyantlos d' esclamacions mes ó menys estudiadas s' atansa al mort

—Oh! quina desgracia! Malaventurat cavaller! Heuse aquí lo que som!..

Mes haurian durat aquestas geremiadas del escarceller, com no hagués vingut á trencarli la veu una ramor forta y esglayadora

Bach y Centellas eixiren cuyta corrent al balcó de que ja havem parlat, y 'l quadro que 's presentá á sos ulls feu en ells una impressió la mes cruel qu' esmaginarse puga.

La davallada de la Presó plena de bellugadissa y pilots de gent, los dels gremis corrent boy armats, missatgers del con-

cell trucant á las portas ab pressa, ferits creuhant cap á la part alta de la ciutat, y al lluny un cridoria eterna, imposadora sota un cel enrojit á clapas que s' esvahian ab la mateixa rapidés ab que 's mostravan, las campanas aixordant ab lo farest toch de somatent y lo ronch bram del canó desapiadat y seguit, heuse aquí lo que de sopte se 'ls presentá venintlos á sommoure tots los ressorts dels seus cossos.

Sens detindres gota eixiren a la plassa deixant al escarceller, que tal volta s' entretindria escorcollant las butxacas del difunt, y un pich hi foren cada hu l' enfilá per oposada endressa. Bach cap als barris de Ribera; Centellas cap al Concell.

L' enemich acababa d' entrar per sorpresa á la ciutat

III.

¿Qui será?

Alguns dias eran passats des dels fets del capitol que precebeix Barcelona posada al últim terme de perill, tancat lo poch que li quedava de vida y honra dins dels barris de ribera, sostenia encar la lluyta ¡mes ay! ja no era lluyta sino una horrible carniceria. Sangnant, malmesa, arrunadas moltas de sas casas, cremantne encara algunas, plens los carrers de morts y ferits, sens esperansa, ajuda, ni consol, la noble ciutat estava dant al mon l' exemple mes gran d' un valor á tota prova.

Debades havia travallat son Concell y sos prohoms á fi d amminorarli las angoixas, debades recordant juraments y promesas alsava 'ls ulls envers las testas coronadas que haventhi promès socors, la deixavan en abandó trencant promesas y juraments Sola, lluytant contra 'l poder de Castella y Fransa, catorze mesos feya que 's resistia á tot tracte que no fos la salvació de sa honra, y l' honra de la vila eran sos furs y privilegis Mes si ella tenia pres lo determini de morir ó salvar sas prerogativas, son enemich per sa part havia 'l seu de no guardarli res de tot alló que era sa gloria y sa joya mes preuhada Als valents y nobles pits dels pros concellers y deputats, lo net de Lluis hi oposava los generals de la corrompuda cort

18

francesa, generals que, si ara guanyavan, també s' havian atipat de rebre destrossas y contracops quan tan forts com ells, los catalans y austriachs los desfeyan en los plans de Castella.

Tres vegadas als sotrachs de Catalunya va estar á punt de cáureli la corona al rey postis, y avans qu' entrés á Barcelona per forsa un sol cop, los catalans tres voltas se passejaren pels carrers y plassas de Madrit ¡Ah, si no fos estat Castella que sempre ha sigut la pua que 'ns ha traspassat lo cor, no hauriam fingut de rosegar tanta vilesa! Mes com á n'aquella li convenia véurens encar mes aixelats del que ho eram, perçó 's posá del cantó del foraster rey francés, renegant de tot sentit comú y fins metent en oblit los benifets que rebuts tenia de la nissaga austriaca; ab tot y que 'ls reys d' aquella covada, quan parlavan dels fills d' aquellas terras los nomenavan: «mis fieles castellanos »

No fou guerra de principis, fou guerra de rassas. Los castellans compremian be, qu' entre ells y nosaltres hi ha una barrera que may, may mingú podrá traure, y aixis com lo canó aprofita l' encesa metxa per retrunyir, aixis nosaltres nos valém de la mes xica ocasió per donar una espolsada als que se 'ns ban clavat damunt agarrotantnos y oprimintnos ab toto la rabia de la enveja y ab tota la enveja de la petitesa. Perçó aquella guerra fou tant cruel, perçó hi hagué tant poca generositat de part dels vencedors (Cal confessar que ho foren!) ¡Vencedors! mes sense gloria perque cent contra hu com eran trigaren mes d' un any per dominar una sola ciutat. Barcelona aturá als peus de sas murallas catorze mesos un exércit de quaranta mil homes. Madrit, sens etjegar un tret, deixa entrar tres cops als nostres véuse aqui la diferencia que va de Madrit á Barcelona ¡Si no 'ls haguessen aydat los francesos! ¡Si 'ls francesos no haguessen tingut los caus de Castella per amagarshi quan reculavan!!

Totas aquestas ideas y reflexions, eran las que bullian dins dels caps dels capdills y xefes congregats en lo convent de Santa Clara, en la nit del 11 de Septembre

La situació era desesperada: acorralats al Born y carrers del voltant, era vana tota resistencia; empero com l' enemich volia cloure la lluyta ab pactes vergonyosos é indignes d' un carácter noble, los desesperats defenedors d' una causa justa preferian la mort avans que la vida ab aytals pactes. Es que la mort ab tots los seus horrors val mes que la mercè, mes que siga agradosa, del butxí que 'ns ha endogalat.

Aixis ho compenian tots los del Concell y mes que ningú en Joan Espiagua, coronel de corassas, lo quin ab tot entussiasme y pit proposava la crema y ruina de la vila avans de la vergonya d' una cobarda entrega. En Feliu de la Penya valerosíssim capdill, seguia en son parer; y á no ser pel clar juhi y valua d' un dels del comu en Oliver, aquella nit s' hauria decretat la ruina de la mes noble entre las mes valerosas y la mes valerosa entre las nobles ciutats.

Acabavan en aquell punt (serian las set del vespre) l' agitada sessió plorant uns de vergonya, altres de despit y convenint tots en que aquells eran los darrers moments de tota una gloriosa tradició, quan per acabar d' escreixe tal neguit, aparegué un dels membres importants ausent fins llavors, ab un plech; plech dut per un missatger del enemich.

Era aqueix portador del plech En Joan de Carroç.

Tots al véurel arribar eixiren al seu encontre.

— ¿Novas? ¿novas? digueren ab ansietat.

—¡Desenganys! respongué 'l qu' arribava, ¡tot está perdut! Ja s' ha firmat la nostra sentencia. Sí 'l tractat d' Utrech ha mort nostra tradició, lo de Berwick vol matar nostra nissaga! Llegiu.

Y tirá 'l plech damunt de la taula.

Lo comte de Plascencia s' amparà del paper, y ab veu y mans trémolas llegí:

«La vila s' ha de donar sens pactes avans de 12 horas y sino será passada á fil d' espasa.»

—Eixa es la proposta que fa 'l duch al Concell. ¿S' acepta? digué irónicament lo de Centellas avans de que ningú sortís del

mudisme á que 'ls havia clos lo contingut del missatge.

Las paraulas aquestas feren despertar á tots los membres del Concell, resolentse tots á negar lo que se 'ls volia exigir. Per tant varen convindre en respondre noble y durament al cru plech del capdill francés. Emperó reflexionada y discutida la cosa, pesadas las rahons de tots los allí presents, per últim en concell resolgueren enviar aquella mateixa nit al duch un nombrós missatge en que se li proposessen los tractes á que se podria avindre la ciutat y encara ab molt dolor y per forsa. Y eixa determenació se va pendre per veure si 's lograva salvar no ja sa vida (que res los hi feya) sino la honra de Barcelona, fent compendre al vencedor qu' era mereixedora de favors mes senyalats que no la crema y l' arrunament. Aixís fou com va ser aparat allí mateix un patró de tractes y 's donaren las corresponents órdres perque avans de finir lo terme fixat pel de Berwick estés lo corteig amanit y dispost á probar eix darrer esforç. Per tan esposada com digna empresa foren nomenats

Joan Francesch Ferrer
Doctor Duran
Sento Olver

Y per cap d' escorta del missatge Joan de Carroç, fentli de segon lo vigatá, coronel d' un regiment del qual n' eran l' ánima los doscents fuselliers que ab ell havian baixat de Roda.

Era ben entrada la nit, quan las centinellas del palau del concell feren pas á la rica companyia de cavallers y patges que en hábits de cerimonia y aclarits per encesas hatxas colcant briosos cavalls enfilaren cap á la Argentería en busca del tan afortunat com orgullos duch de Berwick.

En la sala de un casal de Ribera, voltat d' un riquissim quan nombros aplech de generals y capdills aquell escoltá 'l missatge, fentse carrech de la proposta qu' en nom de la vila li feya son Concell. Mes res pogueren lograr las sentidas paraulas dels missatgers barcelonins, del cor de pedra del xefe nemich.

Negantlos rodonament tot pacte y no volentlos regonaixe per representants d' una cosa qu' al dir d' ell no existia, ja 's disposava á eixir del lloch hont era, quan un dels de mes aprop del duch, que fins llavors havia romás mig amagat entre 'ls altres, s' avansá y després de sostíndre una breu conversa ab lo de Berwick, logrà d' aquest que modifiqués lo seu propósit. Aixis fou com mitjansant ell se convingué en que 'ls missatgers tornarian avans de punta de dia ab la última ó irrevocable decisió del Concell; totavegada que 'ls pactes que se li acabavan de fer sebre no eran acceptes al general francés. Aquest per sa part va prometre servar la treva també fins á trench d' auba.

¿Qui era aquell personatge que tan valiment tenia y que tant se feya escoltar fins dels que per graus l' aventatjavan?

Quan va compareixe, Carroç estava al costat de Joan Ferrer, cap del missatge. Lo mateix fou véurel qu' escamparse per sas galtas lo esgroguehiment de la mort.

Per instint se mig tombá cap á n' en Bach qu' era un xich mes endetrás, y aquest li feu signe ab lo cap com volent dir.

—Ja l' he vist.

Lo personatge que prenia la defensa de la vila, era 'l duch de la Roche, estampiller de Felip y son mes fidel y mes benvolgut amich.

Per Centellas y Bach no era tan elevat títol altre que en Ramon Pajot, coronel del regiment d' Anjou.

Los parlamentaris eixiren y de retorn cap al palau de Sant Jordi se n' anaren ab la mateixa cerimonia.

Centellas y Bach com á caps d' escorta los seguiren. Aprofitant una ocasió entre 'ls dos se creuharen aquestas pocas paraulas:

—¿Heu vist?

—Es ell.

—¿Qui será?

—Convé que 'ns vejém.

—Al casal eixint del concell vos espero.

—Vindré.

Y novament tornaren cada hu á son lloch.

IV.

Progectes del vigatá.

Terrible fou per la ciutat aquella nit. Ja s' havian mig avingut als pactes las duas hosts y semblava que tot termenaria bonament, quan lo foch y espetech de las armas qu' estava en repós feya horas tornà á reviure de cap y de nou causant un carnatge de trista recordansa.

¿No estavan en trevas?

¿No tractavan?

¿Donchs perque altra vegada compareixia la mort allí hont comensava á renaixe la esperansa?

Esplicació en la historia no l' ha tinguda pas may aquell fet y no es de creure que la tinga. La historia pot y deu endevinar las rahons y causas generals dels aconteixements, mes las pessas menudas dels mateixos sovint, sovint s' escapan á son esguart, quedant sense esplicació lo que per particularitats la pot haver.

Nostres llegidors si tenen la bona voluntat, (que no altra cosa 's necessita per llegir aquestas ratllas tan mal apariadas) si tenen la bona voluntat d' anar llegint, trobarán mes avall esplicada la rahó y motiu d' aquell trágich succés.

Mes avans cal que (mes que no siga sino per conéixels) cal

qu' escoltém en lo Born una conversa d' uns quants voluntaris qu' asseguts en redona s' hi estavan.

Fent cara á la Vidrieria, ab un grapat d' espitlleras y una tronera, clohia la plassa per aquell cantó una barricada de bona gruixa y no poca alsaria. Clavada al damunt d' ella entre mig de quatre llambordas una bandera negra hi onejava, y (cosa esglayadora y horrible) pintat al mig del drap s' hi veya un cap de mort sobre una creu de Sta. Eularia feta ab canyellas d' ossos de calavera. Detrás de la barricada un aplech d' uns 50 homes estava partit á pilots regnant en cada hu d' aquests animada y no gayre alegre conversa.

Un de tants pilots lo componian tres homes y á la roja claror del foch ab que s' escalfavan, sas fisonomías, prenent un bany vermellós, visibles mes que las altras se feyan, inspirant al que ab deteniment las bagués esguardadas gran repugnansa per no dir esglay. Sas mans brutas de pólvora y sanch, sos ulls belluguadissos y descobrint sovintet la blancor qu' enrotlla las ninas, y aixó acompanyat de certas paraulas aspres, de gestos lúbrichs y d' unas veus gangosas y avinadas; veus' aquí la part de fora, á cop d' ull, dels tres personatges qu' aném á trobar.

A l' un dels tres, lo qui 's trobava dret y com disposat á anarsen li deyan la Guilla, donchs era de molta astucia.

Dels altres dos que romanian seguts, lo mes escardalench tenia per renom, Llas de Perdiu; del seu nom veritable ni se' n recordava.

La Guilla y aquest eran los que sostenian la conversa en lo punt que 'ls aném á escoltar.

—¡Ah! deya Llas de Perdiu, t' ho jurho, no se 'ns escapará, tenim las midas ben presas.

—¡Si que 'm dol no poderhi ser! responia la Guilla.

—¿Te 'n vas?

—Y tot seguit. La paraula es paraula. ¡Y vaja! quan un se lliga, no hi ha mes. .

—¿Es dir que 'ns deixas al ball?

—¡Que 'us hi diré!

Llas de Perdiu pegá una ensumada forta

—Me sembla que no 't fará profit. No sé perque 'ns deixas... mes... res... lo cor me diu que vols donar al llop ton tros de carn.

La Guilla dongué un copet á la culebra que duya al cos y ab una diabólica mitja rialla, respongué:

—¿Carn al llop? no pas per ara. Sanch á la serp... si que n' hi vull afegir, que la pobre está ben prima.

—Tú vols fer com los capitossas que se 'n van lluny y deixan los peixi-menuti á la paella.

—¡Qui sab!

—Pero ja veurás, fuig y 't pendrém los béns.

—Com no 'n prenguen los de la forca y aquests vos los cedeixo de grat; lo qu' es los altres...

—¡Fes lo Toni! Tú vesten... si pots, que si trobas en Felip ja te 'n fará penedir.

—Jo 'n pogués omplirmen la butxaca.

—Sempre serás gat.

La Guilla, que mentres tant s' havia apariat la manta, la canana y demés orneigs, allarga la mà als seus companys.

Vingan los cinch boixets, una bona estreta de ma sembla que á un li aixampla 'l cor. Deu fassi que no 'us cassin á la ratonera.... jo mes m' estim ser taup y ratar á la montanya. Adeu siau.

Y després d' haver encaixat enfilá Born avall.

Llas de Perdiu quedá una bona estona guaytantsel fins á perdrel de vista. Després tombantse al seu company entretingut descosint uns botons d' or d' uns boçins de panyo blanch ab la punta d' un gavinet de pam y mig.

—¡Pche! va fer, un no sab lo que li es pitxor: aquí tens aquest que ab la caboria que du molt sera que no 's negui. Y es trempat... s' ha volgut fregar ab los grossos y m' hi jugaria lo coll, los grossos 'l farán servi de pàmpol. Me sabria greu que l' encaixessen al altre barri.... Me apar que fará com lo Lleó de

la Riba que ja va pels tres mesos qu' es fora y encara no ha tornat Tú bé 't deuras quedar ¿no?

—Fins que 'm tregan. Y ara que ve 'l batre

—Sí, 'm sembla que hi haurá espigolays

—A mi be m' ho apar

—¿Vols anar á partir?

—No, no m' han plagut may companyias en aquests negocis, un va lligat de mans si no va sol

—Com se coneix qu' avuy t' ha topat

—Sí, ¿per aquests botonots ho dius?

—Vaja qu' alguna cosa valen

—¡Ca! ¡Daurats! Y encara que 'l poch or que hi ha dibuen qu' es fi ... net y pelat res .. y á pes de llautó ¿qué poden fer? ¿una lliura?

—Y l' amo d' aquests botons no duya res á la butxaca?

—Pelat com un ratolí quan ix del ventre de sa mare. Tú sí que l' has treta Ja he vist la bossa qu' era verda y groga ¡Quina punteria la teua! ¿Quans bossins te 'n quedan?

—Sis

—Vas comensar gresquejant y á la fi tindrás rahó No sé com t' ho fas per entzibarlas tan dretas

—No faig mes sino pensar en la mort del meu fill ... y quan aixís ja pots resar un parenostre pel que jo apunto

—¡Quina magrana! No s' aprofitan tant las dels herbolaris y aqueixas serveixen per remey.

Un redoble de timbal trencá sas rahons, y tothom posantse en moviment se disposá á entendre la crida que un sargento los anava á llegir enfilat sobre un pilet de pedras

Al mateix temps qu' aixó passava al Born, en la sala gran del palau de Centellas tenia lloch eixa altra conversa entre en Bach y Carroç, segut l' un y dret y neguitós l' altre Era aquest l' amo del casal

—¿Es dir qu' esteu resolt? preguntava 'l jove cavaller al brau montanyés

—Sí, sempre guayto endavant; perro 'l que vulia culirme

desprevingut hi te de llucar molt. Vos 'us pensavau que 'm deixaria agafar axis com aixís; no, no estém pas per axó. Podré morir, perque la mort y la vida Deu la te, mes no sense venjarme. Del que 'm convenia sebre ja 'n so sabut: he preguntat, he vist y ara so com lo pagés que te 'l blat á punta de fals, sols manca donar la falçada. Un home de confiansa fa temps que ja es lluny d' aquí, 'ls vigila y cada tants dias reb una contrassenya..... si trigués á rébrela, llavors sabrá aquest senyor coronel lo que 's pateix quan se pert un fill.

—¡Oh! ¿qu' heu dit? esclama Centellas sorprés ab consemblant revelació. ¡Vos!..... no pot ser: no 'u fareu.

—Puch, dech y vull..... contestá secament Bach.

—Mes aixó seria una vilesa.

—Será justicia.

—Justicia, may. ¿Qué 'us ha fet aquella criatura?

—Lo mateix que la meva mare havia fet al coronel Pajot.

Centellas al qui esglayava eix terrible propósit del montanyés enmudí una bella estona, rumiant á fi de combinar quelcom que pogués desviar lo cop cruel que amenassava la vida del fill d' aquell home: (no s' atrevia á nomenarlo ni en pensament fill de sa germana, y aixó que sols lo ser fill d' aquesta era lo que concriava en ell tan compassiu sentiment.) No faltavan moments en que sa exageració en punt á nom y honra de sa nissaga, tirava á ferli veure una hona fi d' aquells tan tristos com per ell vergonyosos amors en lo propósit d' en Bach; mes per altra part son cor de creyent y home de bé li mostrava vestida del color mes negre aytal hisanya. Lo que de tot alló mes lo sorprenia era que 'l vigatá sapigués dels seus mes que no pas ell qu' era 'l cap de la familia.

Des de la sortida del castell ja feya molts mesos, res n' havia sapigut, y aixó que en lo mateix cosas de importansa hi havian passat; cosas que per rabó de conveniencia posarem bonament en coneixensa de nostres llegidors.

Per axó tenim de tornar á Centellas. Gestas de gran pes hi eran esdevingudas, des de que aquellas escenas ja con-

tadas lo somogueren fentlo eixir de sa noble quietut. Pel mayor aclariment del que anem á dir, cal, mes que sia de pas, fer constar que 'l poble de Centellas entre altres molts pochs seguia 'l partit dels invasors, sent ja llavors conegut y motejat per botifler, renom qu' encara avuy dia no s' ha pogut traure de sobre. Per çó quan al endema de la sorpresa d' en Bach, tots sos vehins hagueren esment de que aqueix s' havia fet fort al castell, sentiu recullit pel senyor del mateix, tots ne rondinaren y fins ne varen dir ó pensar en venjarse d' un home que no corresponia ab sos actes a la manera de obrar del seu poble, y que al revés ab son comportarse 'ls esposava á l' enuig del rey, enuig que 'l tremolavan no mes pel que n' havian sentit á dir. Aixó motivá desitjos malastruchs y negres pensaments, que si be en un principi foren irrealisables, las circunstancias feren que poguessen veures posats en obra mes tart

No va trigar gayre. L' endemá mateix, després d' haver tingut un encontre ab los de Vich al Congost, arribava á Centellas un regiment, quan (cosa que fou reparada) tot just feya un parell d' horas que 'l jove senyor del terme havia sortit á cavall y cap á Barcelona. Lo regiment aquell era manat per lo coronel Pajot, y ab sa entrada al poble promogué tal esplosió y tant cresqueren los propósits que ja des de la vetlla ballavan pels cervells dels centellans, que no podent aturar la maror lo coronel fingué d' avenirshi en part, mes posantshi al cap á fi de destorbar en lo possible la realisació dels cruels progectes que l' enuig mes brutal ideat bavia. Aixis fou com tot lo poble precehit d' una part del regiment, enfilá costa amunt ab crits y cants farests qu' atxordavan fent retrunyir tota la vall. Tot lo cami fou allo un torp desencadenat, arbres, sementeras tot va ser atropellat, ab tal que pertanyés als de Carroç. Los del castell primer encuriosits y després espalmats vejeren muntar aquell núvol prenyat de mals averanys y si de moment no 'n temereu cosa greu, no trigaren gayre en convéncea de que calia fer servir l' enginy y la forsa per desllu-

rar sas pells de mala sort. Amunt, amunt s' enfila la tormenta fins a la vora de la vall, y com lo pont llevadis no hi era, des d' allí sens altre compliment una ruixada de pedras vingué à saludar als que des de la muralla estavan al aguayt. Per sort lo castell havia alsat a temps lo pont y 'ls de dins se podian creure segurs; mes los fets demostraren qu' erza sa creensa no era pas del tot ben fonamentada. Lo que no pot un aplech d' esforços organisats, ho logran los individuals quan no tenen fre que 'ls pari. No manca entre 'ls centellans un home que donguè l' exemple de cullir brosta y tots los del seu alentorn encontinent feren lo mateix. Als pochs minuts, una gran pila de brossa y llenya menuda, ab algun tió no petit barrejat entre mig y fins algun arbre ab capsalada y tot, vers lo fons de la vall fou etjegat. ¿Cal dir lo malevol intent que alló duya? Sense saber com ni de quina manera avia l' esca va pendre l' espurna del foguer y encomenant al llenyam sa brasa començá a véures' una xica fumera que anant de crescuda arriba á convertirse en una grossa flama. Aviat tambe la porta del castell comensà á sentir las llepadas d' aquella. Los de dins, esverats, corrian d' açi d' allá com folls, tirant ayga muralla avall, etjegant tret sobre tret als seus enemichs, ab lo que sols lograven augmentar la rabia y despit d' aquests. Aixís bo conegue lo majordom Isidro, lo qui lograb ab prou trevalls ferho també creure al oncle En Pere que per ser fora Joan de Carroç, representava en aquell punt y hora lo senyor del castell. Per tant feut treva 'ls de dins tractaren de veure si podian entrá en paetes y sapiguer lo perque d' aquella inesperada crema. Mes a totas sas senyals los de fora sols responian ab befas y gestos de mala lley. Lo que mes sorpresa causava als del casal era veure soldats entremig d' aquella torba, encara que un bon observador hauria vist que mes semblavan posats aquests per resguart que per ofendre als de dins. Las flamas anaren creixent y ab ellas lo pit dels assetjadors; rohentas las cadenas del pont no trigaren molt á reblanirse, y cayent aquest ab tot lo pes del seu balans mogué un espantós terra-

tremol aixecant al ensemps ab lo vent de sa caiguda un núvol de cendra apres d' haver somogut lo mar de foch que 'l vorejava. La caiguda fou saludada ab una salva de crits, y des d' aquell punt comensá l' invasió, quedantsen alguns á fora per veure d' apagar lo mateix que un ratet avans havian encés. Mes pels davanters no fou tot alegria: passaren lo portal, es veritat, emperó lo metè en rezel no trovar ni veure en lloch ánima vivent. Totas las portas tancadas, lo pati llis y net com una patena... ¡y una quietut! Fortament impressionats los qu' entravan se detingueren, y los crits y rebombori minvant per graus, quedá senyora de tot la quietut mes complerta. Mentres tant los soldats ab escusa de privar la resistencia y fugida dels del castell, anavan prenent los punts de mes importancia fentshi forts y disposats á obehir des d' allí las ordres de son coronel. Aquest romania en últim terme observant los fets dels motinayres y 'ls deixava fer, perque ell sabia be que molts cops aquelxas tempestas per furiosas que nascan termenan fonentse per si mateixas. La quietut mentrestant anava seguint poch á poch los mes coratjosos feren rotllo al mig del pati y á la fi resolgueren tirar endavant comunicada als altres tal idea, avíat fou posada en obra comensant á tirar portas a terra, ab tal furia, que quan lo coronel volgué correhi y pogué arribarhi, molt li costá poderse fer pas, per mes que seguit de uns quants soldats, sens compassió a cops de sabre 'ls bestreyan. Y encar axis no pogué privar lo saqueig. La torba havia ja profanat lo castell: escorcolladas totas las cambras, esquinsadas cortinas, cremats papers, arquimesas esbotzadas, tot en confusió y ple l' espay de crits, renechs y esclamacions salvatges semblava que aquella vella fábrica cansada de son tradicional repós volgués rompre ab la costum donantse á una folla disbauixa. Emperó lo que mes encenia 'l coratge d' aquellas feras que tot ho profanavan era l' ausencia de personas, en quals cossos ells s' havian figurat podershi encebar y pels que per endavant ja 'ls tenian preparats tota lley de malstractes y martiris ¡tant plau a la bestia poder un dia ó altre fer us del

instint brutal que ha rebut de la naturalesa! Un sol indret quedava per registrar y aquest era la capella Alguns l' havian ja nomenada, empero las creencias y fins fanatisme dels mes los deturava alseu davant sens gosarhi entrar. Ab tot si aixo passá entre 'ls primers que 's trobaren á la plassa no succehí lo mateix tantost dins d' aquexa anà encabintshi major nombre d' exaltats, y com de las cosas tot es lo comensar, un imprudent desanimat donant la primera senyal empenyentla, fou causa de que la porta no sens travall de molts cedís ab estrépit un instant després, fent seguir una de las mitjas fullas lo artizat pany de ferro, lo qual hi romangué penjant d' un clau. ¡Quin espectacle s' oferí llavors als ulls d' aquells perdularis!

Vora 'l llindar de la porta, vastint lo pluvial (porque cal esmentar que'l sacerdot de la capella tenia prerrogativas y consideració d' abat) ab Nostre Amo á la má, la dignissima figura de Mossen March s' hi descobria tranquila, serena y dominadora. Mes enrera sobre un banch l' oncle En Pere estés y ab lo rostre brut de sanch y fora de sentits, acabava de dar un color mes trist al quadro, que completavan las figuras de l' Agna y la Lluisa rodejadas dels servents de la casa tots agenollats y en aceió de resar al peu del altar.

A semblant apariciò tots recularen y poch á poch agenollantse uns després d' altres minvà l' escándol, succehint á n' aquest una quietut de cementiri En aquell moment lo coronel, que com un foll fins llavors havia estat cercant per tots los recons als moradors del casal, aparegué sabre en má, groch com una cera y seguit d' alguns soldats, en los grahons de la portalada major del castell Atravessá pèl entremig dels desgavelladors y postrantse als peus de Mossen March, li digué.

—Mossen March, no tingueu por, so aquí y ningú 'us fará mal.

—Senyor coronel, va respóndrelt 'l sacerdot, no temo, ni tinch de qué teme, estich baix la protecció de Deu

Mes Pajot sens atendre á semblant resposta y aprofitantse d' aquell rato de parament dels desgavelladors, tantost lo prebe-

re, que 's cregué segur, se ficá capella endins, ea llansá damunt d' aquells seguit dels soldats que tenia mes aprop, fentshi á cops de sabre. Los acomesos esporoguits y empenyentse uns als altres s' abalansaren cap al portal, per hont ab prou feyna pogueren passar, no deturantse fins baix á la vall, hont acaba de métrels en rabó l' altra meytat del regiment que s' hi havia quedat. Aesossegada la cosa y restablerta la pau, volgué 'l coronel sebre si algun dany havia esdevingut als del castell y llavors li fou dit com á las primeras ruixadae de pedras l' oncle del senyor, En Pere Carroç hevia arreplegat un roch que trencanth 'l cap, lo deixá sens sentits y que no havéntseli pogut donar cobro al moment per culpa del saqueig pocas esperansas de viure oferia. No se l' enganyava al dirli aixó, per quant á las duae horas del aconteiximent l' oncle d' En Joan de Carroç havia passat d' eixa vida á l' altra ab greu dol de tots los de la casa

Férenseli los respectes que 'l seu nom demanava y tres dias després sabent lo coronel qu' aquella familia no hi estava en seguretat, en rabó á haverhi lo propósit d' una revenja cruel de part dels centellans junt ab los d' algun altre poblet del alentorn, aconcella y contribuhi per sa part á fels cambiar de lloch. Aixis per ordre sua y baix la seua direcció una nit foren condubits tots á Tagamanent poble del ban de Felip y de tota la confiansa del que 'ls hi duya. Alli en un mas bont tenian molta lley al coronel foren hostajats Mossen March, l' Isidro, l' Agna, la Lluisa y 'l Manelet, deixant als servents en llivertat d' obrar com millor 'ls semblés. Alguns mesos aprés s' augmentava lo nombre dels hostes de la masia ab un soldat de mitja edat, inútil pel servey que 'ls hi va enviar recomenantloshi lo coronel lo quin llavors se trobava prenent part en lo setje de Barcelona. Se deya Feliu y era home aixut de paraulas y de posat ferreny. Tals qualitats l' hagueren fet aborridor, com no l' hagués recomenat lo militar al qui tots tant devian, perçó tothom lo tractava be, mes ell ni semblava agrahirho ni rebujarho. Vivia sempre solitari, planyentse sovint de las nafras rebudas á la

guerra en servey del senyor En Felip Deya haver pertenescut al cos de rossellonesos y 'n conservava un recort en la destral que sempre duya sobre. era dels homes d' enginy que cada cos portava pels afers de setje y altres. Aqueixa destral la tenia en tanta estima y tant la cuydava ja bruny'ntla, ja afinantla del tall, quo era ja cosa corrent en lo mas quan se parlava d' una cosa ben conservada. dir. «com la destral de N' Feliu» Sovint, sovint solia anarsen boy coixejant al bosch, allunyat una mitja horeta de pagès del mas passantlu de vegadas molta estona sens que ningú sapigués que hi feya. Axó qu' hauria fet maliciar á molts, á n' alli ningu 'n feya cas y quasi 's pot dir que ni s' hi posava esment Manyo com era y amich de poca conversa, havia lograt captarse sino la benevolença, almenys la indiferencia dels que 'l voltavan

Empero, no hi ha regla sens excepció, á l' Agna aquest home no li agradava Lo temia ¿perque? Ni ella podia esplicarsho Des del dia que va compareixe vejé en ell lo signe d' un mal major, que no atinava pel mes que rumiés, en quin podia ser, pero que 'l cor li deya que no li mancaria Mossen March tampoch lu lligava gayre y fora del tracte que la religió li obligava á tindre, no n' hi seguia cap mes. Aquesta era la posició dels Centellas en lo mas del Aglà á Tagamanent.

Aixó es lo que feu saber á Carroç, Bach posantlu á la qua eixa reflexió:

—Ja veyéu que tinch ben coneguda la terra que trepitjo

Y feut una rialleta, afegi

– Lo recomenat del coronel es lo meu home de confiansa

—¿Llavors las cartas que jo so escrit als meus no las haurán rebudas?

—Ni tampoch han vist lo castell

—¿Potser las han deturadas?

—No 'u crech: soposo qu' hi haurán anat, mes dich que no l' han vist perque 'l castell de Centellas á l' hora present es com lo de Montbuy, quatre pedras y fora

Carroç queda sorprés y aclaparat al oure tan trista nova.

—¡Com! murmurá.

—Havia de succehir. Quan la canalla del poble hi pegá foch, per mes que després tractés de apagarlo, sembla que hi deixá caliu lo qual revenintse al cap de dos ó tres dias (ja veyéu qu' aixó no es probable) va cremarho tot. Jo crech que va ser cremat novament, encara que 's conti com jo 'us he dit. Siga de pura pensa, siga d' exprés, es lo cas que 'l castell ja no 's veu torrejar. Sembla que se 'n haja anat per no veure las picardias del *Dejú* com li deyam quan eram á Madrit; y estava ben trobat aquest motiu perque llavors no era rey d' Espanya no mes que de nom.

Centellas no se l' escoltava, aixis es que ni sisquera va oure aquestas darreras paraulas. Lo seu cervell se perdia per mil camins intrincats y sens eixida, volta esplicarsho tot y no s' esplicava res, fins qu' al cap y á la fi passá pel seu esment l' objecte de la cita que tenia, y desitjant sortir d' una vegada de la situació en que 's veya:

—¿Teniu res mes per dirme? va preguntar.

—Prou: per çó 'us he citat.

—Donchs digueu.

Bach tombá lo rellotje d' arena que damunt de la taula hi havia, tot dihent:

—Encara tenim duas horas; per tant no cal anar del tot depressa. Ara 'us diré 'l perque de la cita que 'us he dat.

V.

Sequeixen los projectes.

—¿Teniu dos cavalls apunt?

—¿Per qué 's necessitan? preguntá Carroç.

—Fenlos apariar, ja ho sabreu. Aixis guanyarem temps: mentrestant jo 'us diré 'l perqué.

Centellas maquinalment satisfeu los desigs de Bach, donant las ordres que feyan al cas. Aprés seyentse, se disposá á oure al de Roda.

Llavors aquest seguí d' aquesta manera:

—Fa alguns dias que 'us vaig vindre a presentar una ocasió de lograr aquell vostre objecte ¿no es aixis?

Centellas baixa lo cap en senyal de sí.

—Varem enganyarnos. Avuy vinch á oferirvos una nova ocasió, pero mes noble, segura y esposada. Se tracta d' eixirli al encontre pit á pit y espasa contra espasa.

Centellas alsá 'l cap lluhinth 'ls ulls d' alegría. Feya molt temps qu' aquell cos no havia sentit una esperonada tan viva.

—Vos plau, ¿no es aixis? dixli en Bach qu' observá aquell moviment. ¿Vos plaurá poder creuhar ab ell lo sabre?

—¡Fa tant temps que ho desitjo! respongué Centellas llansant un sospir.

—Donchs be, vostre desig avans d' una hora se veurá com-

piert. Avuy aquesta nit te de passar per un indret que jo se. Irá ab escorta; mes nosaltres no serem sols tampoch. Tants á tants se pot combatre, menys á mes fora un disbarat esposarshi. Tinch la gent amanida. Fora 'l portal del Angel nos espera. Ell te d' anar al convent de Jesus. ¿Dú algun encarrech? ¿Hi va per quefers propis? No 'u se. Sols vos puch assegurar que hi anirá.

—Si, observá 'l cavaller; mes hi ha trevas pactadas.

— ¡Trevas!.... es cert; mes ni vos ni ell no crech que 'n tingueu: ni jo tampoch las hi dono. Es una altra guerra la nostra: la guerra á mort no te trevas. Ab tot, vos direu. ¿Voleu ó no aprofitar la ocasió? Si per cas jo l' aprofitaré; encara que no sia sino per curiositat. M' agradará tant saber qui es aqueix misteriós personatje!

Centellas cavilá un bon rato, després s' alsá, prengué 'l barret rodó d' una cadira hont lo tenia, y aprés d' haverse encintat la espasa.

—¡Anem! feu de resposta al qui li havia dirigit la paraula.

Bach no va fer cap observació y sens dir paraula seguí al de Carroç.

Al pati 'ls esperavan ja dos braus corçers. Colcárenlos y prenent la davallada de S. Miquel desaparegueren en la fosca. En aquell punt lo rellotje de la Sou tocava las quatre.

Una hora després fora 'l portal del Angel y no gayre lluny dels aguayts de la ciutat hi passava sigilosament una colcada cap al convent de Jesus. Componíanla deu cavallers y dotze peons. Sols lo poteig dels cavalls trencava la quietut d' aquella nit que tan trágicament havia de concloure. Al davant de tots hi martxava un cavaller ricament habillat, ab barret de gresol, banda, faixa y botas de colcar embellidas ab uns richs esparons d' argent. Los demés que duya derrera, joves tots y oficials al servey del d' Anjou, ab lo cap baix y la llenga muda feyan son camí deixant pels peons que 'ls voltavan, la vigilancia tan necessaria com important en aquella hora y punt. Aquests anavan ben armats, duhent la major part fusells y carrabinas los altres

Prompte hagueren deixat lo vehinatje de la poblaciò y agafant lo torrent qu' encara avuy dia baixa dret de la montanya al pla, y que al present aboca sas aygas á la riera de Malla al indret de Junqueras poch mes ó manco, enfilaren cap amunt.

La nit era quieta y freda, tant mes quan la terra 's trobava molla y reblanida á causa d' abundosas y seguidas plujas Los pochs arbres que pels camps y vorers als masos (arrunats molts) vehins á la ciutat hi havia, presentavan molt sovint, vistos de lluny, l' aspecte de gent al aguayt, y á vegadas feyan deturar lo pas á la companyia, obligant á pendre certas precaucions, precaucions que no paravan fins y á tant que descobert l' engany tothom tirava amunt de nou y rient del sobressalt Ab tot, per estalviarse una sorpresa quatre peons ab l' orella alerta y la vista llesta precehian als demés no deixant ombra, ni cau sens escorcollament Tot d' un plegat y quan mes segurs se creyan eixos misteriosos viadors, uns quants trets eixits del darrera d' un marge, posaren en moviment y transitori desconcert á tota aquella tropa, al mateix temps que 'ls queya damunt un pilot d' homes ben sapats, ben provistos d' armas y manats per dos cavallers. Los acomesos ab prou feyna tingueren temps de traure las espasas de las veynas, y aixis res te d' estrany que la lluyta des del comens fos desconcertada, convertintse en una pila de combats parcials Dos dels qu' embestian, los dos qu' eran cavallers, cambiavan sovint de lloch buscant com dos desesperats quelcom que no se 'ls devia apareixe, tota vegada que tan bell pich creuhavan lo sabre ab un lo deixavan pera cercarne un altre Junts sempre se 'ls veya y lo primer que se 'ls sentí dir foren estas paraulas que l' un d' ells dirigí al altre:

—¡Allí 'l teniu!

Y al mateix temps un d' ells se llansá com una ballesta sobre aquell al qui 's referian aqueixos mots. Era aquest lo capdill dels d' Anjou

Nostres llegidors ja hauran conegut en los que l' embestian á nostras duas vellas coneixensas. Eran en efecte Bach y Cen-

tellas Aquest tantost se trobá á trat del empaytat, alsá la espasa y donantli de plá al bras, ab veu ronca y ayrat accent.

—Aixis se 'ls fa, digué fora de si, als que fugen ... quan se 'ls troba se 'ls romp la fulla per la esquena. Coronel, si sou home de pit ara es cas de mostrarho.

L' ofés per sola resposta llansa son cavall sobre 'l del seu contrari y s' entaulá la mes cruel y rabiosa lluyta qu' esmaginarse puga. Al entorn d' ells la brega axordava l' espay. La remor de las armas, los crits dels nafrats, los renills dels cavalls, ¡ays! ¡renechs! tot confós y barrejat alsava un soroll d' infern com que pareixia que 'l mon s' ensorrés.

Lo despit y bravesa dels uns corresponia ab la fermesa y pit dels altres, sostenintse per llarga estona la brega sens ventatja de cap part. Un refors impensat y en bon punt vingut mudá la lluyta, metent als de Centellas en lo cas de tindre de ferse enrera; mes ja no hi eran á temps. Una munió de cavallers cayentlos damunt, sens darlos treva ni perdó, comensa á ocasionarlos tanta baixa y desgavell que tots haurian quedat allí, com no s' hi hagués posat de per mig lo qui 's batia ab Centellas. Ab sa presencia y ordres logrà detindre als seus, á temps encara per estalviar moltas desgracias. Los qu' ab vida n' escaparen presoners foren y entre eix nombre cal contarhi a n' en Bach y 'n Centellas.

Eix últim no obstant ans de caure presoner, veyentse perdut tractá de ferse saltar lo cervell ab un cop de pistola, cosa qu' bauria realisat si adonantsen lo seu mateix nemich no hagués lograt desviar lo tret ab un cop d' espasa dat á la dreta qu' empunyia l' arma.

Un pich presos, duts foren al Convent de Jesus, hon ja de primer se dirigia Pajot (podem ja darli aquest nom) y 'ls seus. Allí tancárentlos en celdas separadas, deixantlos vigilats y sols.

Bach rebé aquell contratemps ab la sanch freda propia del carácter de nostres montanyesos; no li va entrar mes Centellas va impressionarse visiblement.

Sol en sa celda, de colzes damunt de la taula, ab los ulls

sechs de plor, mes en cambi lluhents de despit, va permaneixe molta estona esguardant fixament lo flam rogench y fumós d' un trist llum que per ordre del xefe li dexaren, compliment que no tingueren ab lo vigatá. Las ideas mes negres, los pensaments mes desgavellats, los recorts mes dolorosos envahiren lo seu magí. Emperó lo que mes torment li donava era 'l pensar que la mort se l' endnya sens haver pogut fer la justicia deguda en la persona de qui Deu n' havia allunyat duas vegadas lo merescut cástich. Y ell, lo pus religiós y lleal dels cavallers de son temps, pensant en aixó, arribá fins á duptar de la justicia divina! Recordava tot lo passat de la seua vida, y cada cop que al esment li venia la imatge de sa germana, haurian llegit en son rostre una espressió assenyalada de despit, compassió y vergonya tot barrejat, que estampava a sa fasomia un ayre ombrívol y esglayador. Al mateix temps l' anyoransa del castell que aymava y aborria, la llivertat que agradable y odiosa se li presentava y la honra que veya perduda per sempre mes, afegian á n' aquella naturalesa aixafada y malmesa son cop d' agulló cruel, cruixidor y seguit, posantla en un mal estat d' exitament nervós, exitament que, á cada sotrach, la deixava mes aclaparada y perduda. En tan trista situació va passarhi tota la nit. Era ja punta de dia quan exí d' aquell estat, mercé al ayre fresch de l' aubor que entrant per una xica finestra de la celda refredá sas encesas galtas. Instintivament s' alsá y dirigintse cap á la finestra se hi recolsá esguardant hoy distretament los alentorns del lloch que li servia de carçre. Camps de llarga tirada que verdejavan tots planers, mes pochs al mateix ras, s' estenian fins als mateixos llunyans murs de Barcelona qu' allá d' allá s' ovirava, cobeita ab la bovra de la nit no fosa encara per la xardor del sol. Trista matinada aquella en que la noble vila comensava á rebre la primera traydora é infame marca d' opressió del estranger rey imposat per lo voler d' un monarca déspota y la criminal complascencia d' un confessor! Aquella era la primera aubada de son martiri, martiri que devia durar tant com la nissaga que

llavors comensava á regnar de fet á Catalunya Pels camins y dresseras que pel pla s' estenian rastres d' aquella heróica lluyta 's veyan y 'ls horts y las sembraduras ne guardavan senyals mes ó menys duradoras Trossos de terra remoguda y que fent esquena d' ase pujava mes que la restant, mostravan lo lloch hont jeyan frets, barrejats y sens vida 'ls cossos de malaguanyats sers, víctimas de l' amor á sa terra uns y de la costum al jou d' un déspota 'ls altres Dels arbres pochs n' hi havia que no ostentessen una ó altra senyal del torp de ferro y plom que per allí havia campat per espay de catorze mesos Totas las rieras á cada aygat trohavan ossjassos mes malmesos y sovint sovint ab sas rojas onadas duyan avall y abocavan al mar cossos y membres, tristas despullas de mes tristos combats Sols la terra pareixia servar mostra de vida en sa verdor ¡tan es cert alló de que la saó de la terra es á preu de la vida dels homes!

Dels masos ¿cal parlarne? Quasi tots arrunats y 'ls pochs que mig sencers se sostenian, véyassols convertits ó en fort ó en hospital, quan no en fastigosa taberna hont los soldats invasors se donavan al mes brut dels vicis, com es lo beure Molts també foren lo cau hont s' amagaren los fruits del saqueig, que 's vejé obligada á sostindre la heróica Barcelona. ¡Quantas y quantas donzellas á las qui Deu per sa desgracia havia concedit la hermosor de la cara, reberen en ells la mes gran é infamadora ofensa que puga rebre una donal ¡Quánts y quanta joves ardits, en ells sofriren lo martiri á que de grat s' esposavan ab lo sol fet de pendre partit pels seus y contra 'ls corromputs soldats del podrit regne de Lluis XIV! Y no reculem lo renom que dem als soldats aquells, ans be 'ns hi reafirmem, que no 'ns deixarán mentir las historias, ni las vidas de sos xefes, comensant per la del pus alt entr' ells, la del brutal Vendomme.

Tot aixó era ben dolorós de recordar y veure per qui tingués un cor catalá: tot aixó veya y recordava lo presoner des de la finestra de la celda Del paisatge llunyadá passaren á

fixarse sos ulls al mes vehí y d' aquest al hort del convent, ahont entremig de verdura, ceps y parras hi creixian molts arbres fruiters, entre ells unas quantas rebassudas y envellidas figueras. Rodejat estava aqueix hort per una paret de uns dotze pams no mes trencada per un sol indret, trencat que servia d' entrada avans als frares que n' eran amos. Una alta y groxuda porta de fusta reixada de mig per amunt y plena de l' altra meytat, clohia aquell pas. Se veya tant per l' objecte de la paret, com per la disposició dels arbres, als troncha dels quals afermats hi estavan molts cavalls ensellats y á punt de martxa, se veya que tot allò havia johit avans de una pau y un ordre de que en aquells instants no disfrutava. Soldats entretinguts en feynejar uns, endropits altres y 'ls mes despullant las figueras de sos fruyts madurs y tentadors, anavan d' açí d' allá, trepitxant tot lo que 'ls Pares ab gran enginy y mes cura, en l' hort, ab l' aixada havian mes en camí de servir pel sosteniment del cos. Tota lley de sembraduras que comensavan á espigar las mes y á granarne alguna, se veya aixafada y malmesa, per la dura sola de las botas de colcar de sos presents hostes. Los esparons que tots ells duyan, deyan ben clar qu' estavan á punt de posarse en camí. Pertanyian al cos de dragons y damunt de la esquena de sos jechs d' un groch verdench hi fuetejava la qua de sos capells de cuyro y ferro. Alguns, si be no gayres, duyan lo vestit llampant y ayrós dels mosqueters, lluhint la vistosa ploma al barret y las botas amplas: aquests eran dels pochs que s' havian lliurat del nou apariament del exércit francés, perque convé dir que tots los que per allí campavan eran forans. Si no haguessen sigut ells, de segur que á Barcelona no hi haurian entrat los de Castella!

Feya ratet que 'l de Carroç se 'ls contemplava hoy pensatiu, quan de cop vejé eixir per un portal que queya al bell dessota de la seua finestra, un ben plantat y garbós militar, vestint una jupa de bellut vert ab cota de coure lluhentat; una rica faixa carmesina enflocada á la esquerra de la cintura y unas botas de vadell acompanyadas d' uns preciosos esparons d' or

completavan lo trajo. Un bastó d' ébano ab un hermós capsat també d' or senyalava en qui l' empunyía lo grau de mariscal. Tan bell punt fou al pati ordenás la tropa; desamarrárense los cavalls dels arbres; colcárenlos los soldats y posantse aquell al seu davant, aprés d' haver colcat un corçer blanch, arrencá al pas y cavaller y escorta cap avall feren via no sens rebre 'ls homenatges de la guardia del convent que afilarada, bandera estesa y redoble de timbals saludava al que sortía. Aquest se llevá 'l barret y sens detíndres gota se va llansar al galop seguit dels seus. A tots los embolicá al cap de una estona un núvol de pols.

Centellas qu' havia seguit ab los ulls tota aquella escena l' esguardá ab certa indiferencia fins al moment en que 'l xefe 's tragué 'l barret. Llavors rodejada d' onosos bucles que fins á l' espatlla li queyan, li va apareixe la fasomia per ell tan odiada del coronel Pajot. Era la segona vegada que 'l seu enemich mortal se li presentava ab uns honors y trajo per ell impropi de la persona á qui 's dirigían, y torná á passar pél seu magí lo mateix «¿qui será?» del vespre avans quan lo vejé al costat del de Berwick.

Reflexiu va quedarse á la finestra y molt de temps hi hauria seguit en tal disposició, si la ramor de la porta de la celda que en aquell punt l' obrían no l' hagués tret de son ensopiment fentli girar lo cap.

Un oficial de guardias lleugeras s' avansá ab un plech y fentli reverencia va posarlo en sas mans, aprés repetint la cortesía eixí de la celda qual porta fou tancada de nou per la part de fora.

VI.

Lleó de Fontoberta

Un pich restá sol, Centellas se féu cárrech de lo qu' era 'l plech, y aprés d' haverlo considerat prou vist l' obrí, trobanthi dins una lletra acompanyada d' un altre plech.

La lletra deya:

«Fa mes d' un any que busco una ocasió; fins avuy no l' he trobada. Savía qu' erau al vostre palau de Barcelona, mes ¿com ferhos dur lo plech qu' avuy hos envío? Centellas, convé fer desaparexe los papers del plech que trobaréu junt ab la lletra: podrian causaros un gran perjuhi. Tranquilisávos: avuy mateix vindré. Tingueu confiansa en Deu. Aquesta tarda podrem enrahonar llargament. Sabréu qui só y tot s' acabará.

Lo coronel Pajot.»

Aixó era tot lo que deya la lletra. Centellas llavors obrí l' altre plech y tantost ho hagué fet una munió de papers caigué á terra. Tots los aplegá y llegí un per un. Allí hi havia comunicacious nombradas unas, altras sense nombrar de 'n Villarroel, titols de graus en lo exercit catalá, llistas d' homes al servey de la causa de la terra, lletras als caps de somatent, en una paraula, papers que ab un d' ells no mes n' hi havia prou pera llevar lo viure al qui 'n fos lo seu amo. Centellas insensible-

ment, al tindre 'ls documents aquells entre mans, se va sentir esmogut y per primera vegada passá per son magi com una ombra d' agrahiment vers qui 'ls hi havia tramés. En aquell punt quasi estava dispost á minvar lo seu oy, oblidantse del quefer dolorosissim per ell que ni punt de repós li dava, quan vingué á passar pel davant de sos ulls lo darrer paper, destrohint aquest ab un moment, tot lo que 'ls altres ab tant travall havian comensat á lograr. Era aqueix lo plech de la creu roja que ja conexem.

Centellas quedá un rato guaytantsel fit á fit, y al ferho per punts anava creixent la grogor del seu rostre.

—No, deya entr' ell mateix, no 's pot perdonar tanta baixesa. ¡Ni Deu mateix si 's fes home potsé 'l perdonaria!

Y 's deixá caure damunt d' una cadira, hont s' hi va estar llarch espay de temps sens móures ab lo front descansat en lo palmell de sa má. Per mes de duas y de tres vegadas humitejaren sas galtas las cohentas llágrimas de la vergonya y del despit.

Feya ja mes d' una hora qu' en tal posició s' estava quan s' obri la porta de nou, donanli tot just temps d' amagarse 'ls papers en una de las butxacas de sa jupa, y aparegué un oficial, (lo mateix que li havia dut lo plech) seguit d' un criat, lo quin para la taula y serví desprès un bon esmorsar per dos plats. Centellas s' ho mirava tot hoy distret. Quan lo criat estigué llest, llavors l' oficial ab to respectuós dirigí al presoner aquestas paraulas:

—Quan siau servit.

Centellas alsa 'ls ulls.

—Senyor oficial, va respondre, quan un se troba en lo meu cas, lo que mes falta fa es una mort prompte y no res que l' allargui.

—Comprench, senyor comte, digué l' oficial, que la gana 'us manqui, empero hauriau de fervos cárrech de que com mes defallit tingáu lo cos, mes defallirá tambe vostre esperit. Fassau un esforç, justament jo venia á pendre lloch en vostra taula

per ferbos companyia, si es que me vullau honrar ab la vostra.

Centellas va sentirse cativat pel accent y dolsesa en la espressió de la cara del jove oficial, aixis es que tornant á naixe en ell la costum de bon tracte que tenia, va preguntarli ab la veu mes agradable que li fou possible.

—¿Puch saber ab qui tinch lo pler d' enrahonar?

—Si no tingués de complir ab ordres majors, vos diria «ab lo vostre servent;» mes aquellas m' obligan á dirvos «ab vostre custodi.» Pero sia ó no qui encarregat me trovi de vostra vigilancia, sapigáu, comte, que jo sols desitjo vejáu en mi un que 'us vol be, lo darrer de vostres amichs, si vos voléu.

—Vostra conversa 'm cativa, mes no 'm tira á pendre aliment, per tal féume 'l pler de seure en la taula y menjáu. No per causa meva teniu de dejunar.

—Si es tal vostre determini per donarvos gust, obehiré.

Y s' assentá á taula comensant á esmorsar despres d' haver deixat lo barret al damunt d' un pilar de pedra qu' en un racó de la celda hi havia. Tot menjant aná seguint la conversa comensada.

—Per lo que vos m' heu dit fins aqui, se véu ben clar que 'l que 'us he encomenat la meva vigilancia vos te en molta consideració, digué Centellas.

—Aixis es. Certament, lo coronel....

—¿Coronel heu dit?

—Sí. ¿Per qué ho preguntéu?

—Perque jo acabo de véurel eixir d' aqui ab las senyas de mariscal.

—La esplicació d' aquest fet, correspont á ell mateix. Jo, senyor comte, sols se que per vos no es sino el coronel d' Anjou.

—No tingueu por que 'us torni á preguntar sobre aixó, seguiu. ¿Déyau?..

—¡Ah! si, ja recordo.... deya que 'l coronel tenia en mi molta confiansa y que jo tracto de meréixela.

—¿Ja déu fer temps que 'l coneixéu?

—Uns vuyt anys.

—¿Vareu conèixel aquí?

—No, al Rosselló.

—¿Servint?

Baix sas órdres. ¡Si veyesseu lo be que dirigeix y mana als seus soldats! ¡Y qué braul ¡Y qué cavaller!

—Donchs á mi m' havian dit, observá Centellas sens poderse detindre, que no era home de gayre bon nom.

L' oficial deixá caure 'l gavinet ab qu' estava tallant pa, y mig alsantse de la cadira:

—Ment qui aixó diu, esclamá. Si hi ha un home honrat al món aquest es lo mariscal.

—Jove, va respóndreli Centellas ab catxassa, deviau voler dir lo coronel ¿no es veritat?

L' oficial se torná roig y sentantse altra vegada poch á poch.

—Es cert, va barbotegá, lo coronel. Mes quan a un lo fan eixir de mare, sol errarse algunas vegadas.

—Bon defenedor te en vos.

—Oh, sí! Vos asseguro qu' al davant meu no 'n deixaré dir gota de mal.

—Grans mercés n' haureu rebut.

—La mes gran que rebre 's puga. Li dech la vida.

—Sent aixís, s' esplica l' amor que li teniu.

—May bo oblidaré, y si 'us plau escoltarme sabreu tan bella acció en quinas circunstancias en profit meu fou feta.

Centellas no digué ni sí ni no, callá tot posantse en acció d' escoltarlo. Certament no li venia de grat oure res; mes com l' oficial li havia caigut en gracia, perçó no gosant á rebujarli la mercé d' aténdrel, havia pres lo determini de callar y escoltarlo si 'us plau per forsa.

L' oficial comensá.

—Jo no so fill d' aquesta terra. Conech y parlo la vostra llenga, perque só de la ratlla Oriental. Pau es ma patria. So fill d' una familia noble y tinch vint y vuyt anys. Destinat pel meu pare al servey del rey, fa nou anys que ma espasa obeheix y la obehir la lley de Lluis XIV. He seguit tot lo mig-

jorn de la Fransa, y per mor de la guerra qu' hem sostingut ab las nacions aliadas, he corregut part de la Italia y dels Payssos-baixos La sort m' ha afavorit fins al punt de poder batre un cop al afortunat princep Eugeni ¡per desgracia sols ha esdevingut això una vegada! Fa dos anys que rebí l' ordre de vindre á Catalunya, y aquí 'm teniu fentvos la guerra y per ara, gracias a Deu, sens cap mal pas ni ferida. Me dich Lleó de Fontoberta y só fadri. Ja sabeu qui só, d' hont vinch y que faig, no 'm tractareu de reservat ¿no es aixis?

Centellas feu ab lo cap una senya de simpatía.

—Ara que sabéu qui só, continuá l' oficial, vos diré com es que jo dega la vida al... coronel. D' això fa quatr' anys y era a Perpinyá. Tenia vint y quatre anys y feya pochs mesos qu' estava de guarnició á la vila ja nomenada. Allí, un dia hi vaig coneixe una noya jove, encisadora y tan bella que si 'us la pintés tal com era creuríau que tracto d' enganyarvos. Jo, senyor comte, sempre só estat impressionable: véurela y namorarmen tot fou hu. Per aquell temps cal tindre en compte, qu' encar estavan mes lligats qu' ara 'ls militars, tant que qualsevol descuyt nos costava un arrest, y si 'n falta era grossa fins la vida algunas vegadas. Una costum molt terrible s' havia fet d' usansa llavors entre 'ls oficials, qual era la de creuhar las espasas uns ab altres per un tres y no res. A tan escándol eran arribats los desafios, que lo senyor rey se vegé en lo cas de condempnar á pena de mort al xefe que n' acceptés ó 'n proposés un. Parlo de tot això perque si be sembla que no lliga gayre ab lo del principi, ja veuréu quan necessari es pel que vindrá. Tornant ara al comens ¿com esplicarvos lo torbament, l' angoixa y deliri en que 'm va metre aquella coneixensa? Jo may havia tractat l' amor fins llavors, y si 'us puch ser franch dech assegurarvos que, quan algun company me n' havia parlat, duptava del que 'm deya, y á riure 'm movian sas esclamacions y contratemps. Mes tenia d' arribar per mi lo jorn en que comprengués quan certa es aquella dita: «l' home es una mona, se riu de tot y la riure per tot.» Boig, cech, maniátich no vivia

ni pensava en altra cosa qu' en aquella noya qu' en un tancar y obrir d' ulls m' havia robat la pau del cor. Resolguí de primer combatre ma passió, mes tot va ser temps perdut. ¿Qui apaga la flama, quan eixa s' es amparat d' un boscb? Ningú. No podent desfiurarmen, vaig determenar llansarmhi de cap, costés lo que 'm costés y sens saber si 's podia ó no realisar mon projecte, sens calcular los obstacles ab que podia ensopegar, sens assegurarme de res, ni de la familia, ni de la donzella, ni metre esment en ma posició. No sé com fou; mes lo cert es que logri saber qu' en un ball qu' es donava, no 'm recorda perque, ella hi aniria. Jo estava de servey aquella nit; empero la fal-lera del ball me tenia tant dominat qu' encar qu' ab molt de traball vaig amanir tot lo convenient per poderhi concorre tantost eixis de guardia. Aquesta fou rellevada á mitja nit. Aixis que 'm vaig veure lliure, d' un salt corregui á casa y habillantme per sarau, cap á la sala de la Llotxa m' endressí, plé d' ilusions lo cervell y d' esperansa 'l cor. Entrarhi y comensar á seguir salas y cambras en busca de la meva desconeguda, tot fou hu. Aixis vaig perdre mes d' una hora. Eran ja las tres de matinada y comensava á aclarirse la gent, quan prop de la porta d' eixida la vegí prenent l' abrigall y amanintse per sortir en companya d' un cavaller ja de certa edat, que vestia 'l trajo de la guardia real espanyola. Véurela y seguirla fou una mateixa cosa. Eixiren de la Llotxa y pujaren dalt d' un cotxe que 'ls esperava fora. Lo cotxe feu via cap á l' esglesya de Sant Joan, quals parets borejant, isqué á la plassa d' armas. Aprés deixant aquesta y prenent per la dreta enfilá 'l carrer de Sant Roch, y allí á má esquerra al peu d' una casa d' ampla portalada y finestras ab gelosías, 's deturá. Baixá 'l cotxero, trucá á la porta y uprés que fou la porta oberta de bat á bat cotxe y personas dins se ficaren, tornantse á cloure ab estrépit las mitjas fullas d' aquella. Fret y parat quedí al carrer mig amagat detrás d' una cantonada. No 'm doha ab tot fer lo qu' estava fent; si enrahonarhi no m' era estat possible, en cambi coneguda tenia sa estada y aixó á mi 'm semblava valer alguna cosa. Determení tornarhi

de dias y ab eixa idea fiu cap envers mon allotjament, es debades dirvos qu' aquella nit no vaig poder conciliar lo só L' endemá matí, á l' hora en que 's llevan los aucells, ja estava de centinella espiant la casa, ab lo propósit d' aprofitar la primera ocasió que se m' oferís ja fos per véurela no mes, ja per parlarli si Deu tal contento 'm donás Las botigas s' anavan obrint ara l' una, ara l' altra, los menestrals ab llestesa las paravan, tot poch á poch prenia l' hábit del treball y bellugadissa de cada jorn, mes perço la porta no 's badava Vaig esperar una hora, duas, tres, fins que perdent la paciencia, entrí en una botiga de mitjer, preguntant per quina rahó aquella porta romania closa quan totas las altras ja feya tan de temps que s' havian obert. La mestressa de la botiga, va dirme llavors qu' aquella porta no solia obrirse sino quan era del cas ferho, y era del cas quan sortia 'l cotxe: d' altre no, s' estava closa sempre

—Donchs ¿com s' hi entra á n' aquesta casa? vaig preguntarli, perque jo duch una visita á n' aquests honorables senyors y no trobo per las senyas que m' han dat, altra entrada qu' aqueixa que no s' obra, segons dihéu, sino pocas vegadas

La mitjera carregada de bona fe llavors me doná la endressa de la casa, que per ser de duas caras y donar á dos carrers la entrada major la tenia á l' altra banda Seguint las senyas qu' ella va darme, girí per un carreró y havent eixit á un carrer prou ampla trobí en efecte lo que tant de temps havia estat esperant Lo portal franquejava lo pas á un pati hont una superba escala de pedra picada muntava fins al primer pis Un escut de marbre damunt del arch de la porta me feu sebre que 'ls seus amos eran gent de pes y noblesa, y un porter qu' en la mateixa hi havia acabá de enterarme ab no gayre feyna de part meva, de tot lo de la casa

Era d' aquella senyor un militar ja separat del servey, germá d' un rich hisendat de Catalunya, tenia 'l rostre farreny y un tractre molt aspre La donzella al inrevés era senzilla y amable, tant que de vegadas no 's dava vergonya d' entretin-

dres un rato, quan entrava ó sortia de casa, ab lo mateix que m' innovava de tot aixó. Tal mostra de bona voluntat de part de la noya havia caigut tan en gracia al bo del porter, que cada dos per tres solia repetirho. Per últim pogui entrar á la casa (per abreujar m' estalvio dirvos lo com) y vaig consixe llavors d' aprop á la familia vers la qual me tirava l' amor. Lo pare era com ja 'us so dit home de certa edat y un geni del diable, tant que ab tot y l' amor que á sa filla duya, no per aixó deixava de ser aspre ab ella lo seu tracte. La noya tot al revés del seu pare, falaguera, manyaga y cativadora per la bondat y dolsesa en son parlar. Des del primer dia comprengui qu' havia arribat á temps de fer sentir per primera vegada al cor d' ella la suprema passió enviada per Deu al mòn. De la suspita a la certesa vaig passarhi ab ben curt espay de dias ¡Mes ay! nostre afecte sra combatut pel voler del seu pare, lo qui tantost l' endevinà va darse pressa a fer vindre de Narbona á un nebot seu ab qui tenia ell intent d' esposarla. Aquest nebot acababa de venir d' América. Tan bell punt arribà aqueix, que fou quinze dias aprés d' haver pogut dir á la noya lo que jo sentia per ella, escassejaren mes ja las ocasions de veurens. No podenthi parlar, tingui de valdrem de las lletras, mal camí que sempre tè mala sortida. Una d' ellas anant á parar á mans del pare, 'm valgué trobar la porta tancada sempre. Dirvos lo que vaig patir llavors, es impossible. En aquells moments de dol si m' hagués deixat dur de la rabia hauria fet un disbarat. Ella, ma pobre Amelia, també patia y valentse del porter, de tant en tant per aconsolarme solia enviarme una lletra plena de dolsas paraulas. Mes que podian valer per mi las lletras no tenintla á ella, acostumat á sa veu d' angel, la fredor del paper me glassava 'l cor. Lo seu cosí era alt, farreny y no lleig; cercar una ocasió per descarregar al seu damunt tot lo meu oy, fou lo que procurí ab mes ansia y vaig lograrho. Una nit al eixir de casa de la seua cosina, vaig fer de manera de venirli de front y toparlo: ell se queixá, jo li respongui ab agror y... res, va concloure ab lo que jo volia,

nos vam retar. A l' endemá eixirem pèl portal de Sant Martí y no molt lluny detrás d' una salzareda, acompanyats de dos padrins per part, creuharem las espasas. Volguè la desgracia ó la sort que jo 'l ferís del pit..... Condempnat á fugir per deslliurarme de la pena que hi havia pels que 's retavan, intentí passar la ratlla, empero avans de serhi ja m' havian agafat, dut á Perpinyá m' empresonaren y vaig passar deu dias sens veure no mes que al escarceller quan me portava l' aliment. Ni tampoch vaig poder tíndre 'l consol d' enrahonarhi, perque encara que li feya de tant en tant alguna pregunta, jamay me responia. Resignat ab la meva sort, ja sols esperava l' arribada de la condempna, quan la tarda avans del jorn en que 'm devia esser llegida la sentencia del concell, entrá en ma presó un militar lo qui va parlarme de la següent manera:

—Deviau esser condempnat á mort; emperò agrahiu al coronel del regiment á que haveu sigut agregat fa poch, l' haver pogut cambiar aquesta pena per un' altra de mes passadora.

Y se n' aná. No trigá molt á vindre lo coronel del meu regiment que era 'l d' Anjou y poch mes ó menys vingué á dirme aixó:

—Heu faltat y mereixeu cástich. Saviau á lo que 'us esposavau, per tant no sou de planye com qui fa las cosas sens saber lo mal que n' hi pot esdevenir; mes jo 'm só enterat de la causa de vostre estat present, y al sebre que l' amor n' ha tingut la culpa, no he parat fins á lograr de la sagradíssima persona del rey lo alleugerament del cástich que 'us pertocava. També só conegut l' amor y perque sé que 'ls enamorats son de planye, es per lo que he intercedit per vos. Oficial, esquivéu tota companyía de dona ...»

Vaig compendre que l' amor l' havia escarmentat y aixis com de la meva també 'm dolgui de la seua pena. Mes en un castell, per espay de tres mesos vaig consumir las tristas horas de presó, y ¿creuriau qu' en lloch de minvar l' amor meva encara creixqué? Si, cert es lo que sentiu tant era aixís com que tantost me foren obertas las portas del castell, sens darme

punt de repós, corregui altre cop vers al niu de ma esperansa Ja era tart! Feya dos mesos qu' ella y son pare havian martxat sens que ningú sapigués dirme hont s' havian dirigit. Lo desconsol que d' aixó vaig rebre, fou mimvat un xich per l' agrahiment envers mon salvador, ab lo quin entrí en intimas relacions, volentme aqueix desde llavors tindrem sempre aprop y estimantme com un germa; jo he correspost noblement a son afecte. Mes ara 'm recorda que 'us he dit qu' ella havia martxat ab son pare: no, no li era pare y si sols un oncle que se l' havia enduta una temporada á Perpinyá: aixó ja 'u sapigui á los primeras ocasions que vaig poder enrahonar ab ella.

—Aquest vell, no era francés ¿no es aixis? preguntá Centellas trencanth la conversa.

—No. Almenys ho penso; responguè l' oficial.

—¿Y no heu tornat á veure may mes al vostre contrari?

—Tampoch.

—¿Lo coneixeriau si 'l veyesseu?

—Crech que sí. Ab tot y que las pocas vegadas que 'm basta lo véurel fou sempre per breus instants y no sempre ab bonas condicions de llum. La ocasió millor fou la del desafío, y lo mateix despit me cegá fins al punt de que sa fasomia no cobrá perço mes força en ma memoria, de la que ja hi tenia.

—¿Duya mostatxo?

—Crech que si.. mes no vull mentir, no 'n so segur.

—¿Emperó del nom be 'us ne devéu recordar?

—May l' oblidaré.

—Se deya.. Joan..

—Carroç, conclogué l' oficial

—¿Y tenia titol?

—No li sé

—Jo 'us lo diré. Era comte de Centellas.

L' oficial quedá de pedra com si un llamp li hagués caigut als peus Après tot alsantse

—¿Forau vos? murmurá.

VII.

La millor rahó la.....

Com se pot compendre succehí á la pregunta del oficial una llarga pausa. Hi ha ocasions en que no existeixen paraulas per lligar una conversa trencada y aquesta era una d' ellas. Quan esdevé això, cal esperar á que, cambiada la intenció que ha dictat los darrers mots, puga ser tornada á lligar aquella naturalment Perçó 'ls dos varen enmudir, de primer contemplantse ab sorpresa y acabant per acalar los ulls després. L' oficial tornà á séures poch á poch, y no sabent que fer comensá á recargolarse las puntas del mostatxo

Centellas al últim ab la mitja rialla als llavis y condolgut del que venia de fer, alsa la testa y mirant de fit á fit al seu company:

—Y be, senyor oficial, diguè, ¿heu perdut la paraula?

L' oficial no va respondre.

—Comprench que jo tinch la culpa de vostre enmudiment, y convinch en que no sò correspost al vostre comportarse respecte á mi; mes ja ho esmenarém. En primer lloch, comenséu per veure en mi á un amich antich que no 'us serva mala voluntat . ¿Ab això no 'n hi ha prou, no es aixis? Es menester una esplicació de part meva perque s' aclaresca tot, y 'us juro que no estich per consemblants cosas al estat pre-

sent: mes se fará 'l cor fort y sols per desvaneixe una errada vostra, parlaré. Jo tinch una cosina á Narbona, filla d' una germana del meu pare, casada ja prou entrada en anys perque sent cosins jo 'n tinga tretze mes qu' ella Lo meu oncle En Pere (que en gloria siga) succehi que quan deixá 'l servey del rey de resultas d' una ferida, resolgué avans de retirarse al castell payral anar á veure á la seua germana, y aixis ho feu. De Narbona hont s' hi tenia de trobar ab mi que de retorn d' America volia seguir la hermosa Provensa y 'l Rosselló, va determenar, veyent que jo trigava, aprofitar la temporada de Carnestoltas anant á Perpinyá hont anyalment s' hi fant lluhits y alegres balls de disfressae Jo m' entretenia visitant Marsella, Tarascó, Nimes, Montpeller y moltas altres ciutats que venintme de passada no pensava deixar de veure Ell mentrestant llogá una casa á Perpinyá, hostatjantshi. Vos sabéu millor lo que hi esdevingué fins al dia en que arribant jo á Narbona tingui nova de la seua anada, resolent ajuntarmhi. Tantost fuy en sa companya lo meu oncle va dirme 'l que hi havia entre vos y la noya. Jo llavors vaig aconsellarli que tornés la seua neboda á casa de sos pares, tota vegada qu' estantne encarregat no podia permetre que tiressen avant uns amors tal volta no del grat de aquells. Aixis ho resolgué y teniam de marxar tot justament al endemá del jorn en que vos per gelosia tonta, donchs jo ni de lluny sentia res per la Amelia, m' obligareu á bátrens La sort fóume revessa y tenint de fer llit l' oncle dugué la noya á casa sos pares, estant ell de retorn ale vuyt dias. Convalesqui y tant bell punt me fou avinent empendre 'l viatje, cap á Catalunya vinguerem, hont may havia sentit parlar de vos fins avuy que ma desgracia 'us ha posat al meu davant Vos he dit tot aixó, perque vejáu, jove, lo errat que 'us tenia vostre judi. No era l' amor lo que 'm portava aprop de la vostra enamorada, era 'l parentiu. Avans de fer un mal pensament, cal tindre certesa d' allo de lo qual se sospita. Podria servaros mala voluntat, mes jo no 'n se guardar al qui te, com vos teniu,

un cor noble y franch. Aixis donchs allargueu la ma que la meva ja l' espera.

L' oficial conmogut va alsarse y encaixà ab Centellas ab forsa y senyal d' agrahiment

Centellas correspongué ab una llarga apretada de mans

—¡Potser será la primera y última que 'ns doném! va murmurar aprés ab dolor tot deixant caure la ma del oficial.

—¿Per qué? va dir aquest ab tota dolsesa.

—¿Per qué? Perque lo meu fat es lo de morir jove si 'l cor no 'm ment y quasi may... ¡m' ha mentit!

L' oficial anava á objectar aquestas paraulas, quan un toch de corneta 'l feu aixecarse y corrent cap á la finestra esguardá al bort Despres tot anant cap á la porta y prenent lo barret de damunt del pilar,

—Senyor comte, perdonau, va dir, lo servey me demana y, encara qu' ab greu, tinch de deixarvos: confio en que no será aquesta la última vegada qu' haja parlat ab vos.

Y boy saludant isqué, clohent la porta al seu darrera, un pich fou al corredor.

Centellas maquinalment va alsarse y altre cop envers la finestra feu via, ¡plau tant lo cel als cors adolorits! Des d' allí torná á veure mica mes ó menys los mateixos passos de l' altre cop Novament aparagué lo coronel abillat de mariscal y ab los mateixos honors entrá al convent. Poch espay de temps aprés lo tenia ja dins de la seva celda ó presó

Centellas quan va sentir que li obrian la porta, no mes feu sino tombarse, quedantse dret é immóu

Pajot ab lo mateix trajo ab que acababa d' arribar, se va seure en la cadira en que havia segut lo jove oficial Lleó Ab catxassa 's tragué 'l barret, que deixá sobre la taula, los guants y veyent que Centellas no obria boca, quan va sentirse en bona disposició de poder enrahonar ab prou tranquilitat d' esperit, aixis mateix va comensar, seria la cara y noble 'l continent

—Centellas, contra costum y contra lo que m' heu vist fer

l' altra vegada que ab vos hi parlat, no seré avuy escás de paraulas. Mes seyéu, perque dret me donáu pena.

Centellas ab los ulls lluhents de despit, no li va respondre solzament.

—Ja que no 'us voléu seure, tiraré endavant; pero 'm dol. Comensaré per confessarvos qu' estich en deute ab vos, vaig deixar vostre castell sens pendre comiat vostre, perque...

—Vareu tindre por..... murmurá Centellas donant á sas paraulas un to sarcástich y menassador.

Pajot va aixecarse com si un ressort l' bagués mogut; una lluyta violent s' operava en lo seu de dins; á la fi pogué mes la rahó y cobrant de nou la catxassa que 's veya volia no perdre:

—Senyor de Carroç, tingáu en compte que jo encara no 'us he fet cap befa, ni cap escarni No vinch mogut per mals sentiments, ni propósits indignos d' un cavaller Ha arribat lo punt y hora de que 's desvanesca 'l núvol que 'us cega la vista. Vinch...

Centellas va llansar una amarga y burleta rialla

—Veniu á fer las paus, ¿eh? va dirli Com si 's tractés d' un joch de criaturas. Senyor coronel, aquí no hi teniu de viudre no mes que per bátreus com un cavaller; á menys que 'us sembli de mes segurs resultats ferme penjar pel butxí.

Tal ofesa entrá fins dintre l' ánima de Pajot, perque convé ferli justicia, noble, pundonorós y valent era. Soposar en ell tal baixesa, no podia cabre sino en un cap estraviat per una mala passió, com malauradament en aquell punt h tenia lo de Centellas Be que tal vegada fossen dictats aquells mots ab tot coneixement

Lo coronel si be ab mes pena que la primera vegada lográ vénces' á sí mateix.

—¡Centellas, vos creya mes generós! digué al cap d' un rato.

—Y mes cobart... ¿no es veritat?

—Mes prudent

—¡Y un perdut!

—Creya trobar aqui un home dispost á escoltar: un jutje .

—Ja está jutjat.

—¿Sens probas?

—Son per demés.

—Aixó es condempnar y no judicar L' altra vegada tampoch volguereu atendre á las rahons que jo desitjo donarvos fa quatre anys.

—També fa quatre anys que l' honra 'm diu qu' acabi y no puch acabar, perque en lloch de trobar sanch en vostras venas hi trovo no mes que llot

—¡Ah! va fer lo coronel, posantse la ma al cor, com si volgués defindre los forts batements que hi sentia. Si sou cristiá, paréu la llenga, perque sino, Centellas, potser me fassau rompre lo jurament qu' he fet avans d' entrar.

—¿Y 's pot saber lo jurament? preguntá 'l de Carroç, ab to de menyspreu

—Si, mes que ho traduhiu per cobardia: he jurat no fer res en contra de vos.

—Donchs jo he jurat lo contrari, y si un dels dos ha de ser perjur, mes val que ho siga qui ha dat provas d' esser un cavaller deslle .

Pajot no li deixá acabar de dir, fora de seny va alsarse y ab veu de tró y trémol de rabia, va cridar:

—Me voléu perdre: no tentu ánima ¿Ho desitjáu? donchs sia. Voléu ma vida, prenéula; seréu mes humá llevantme 'l viure

Y dihent aixó llansá als peus de Carroç la seua espasa

—Quan 'us vaig tindre al castell, hos vaig fer una altra proposta, murmurá Carroç.

—¿Bátrens? No pot ser.

Centellas al oure aquestas paraulas s' omplí de rabia, las sanchs pujantli al cap coloriren son rostro, groch pel comú, y sens tindre altre nort que l' oy, s' abalansá cap al coronel, convulsiu y fent acció de donarli un revés, al mateig temps que li deya:

—Hora es ja de que 'us torni, lo que 'l meu pare va rebre de vos.

Pajot reculá á fi d' esquivar l' ofesa y ab noble y altiu accent, tot deturantli la má digué:

—No cal; á la matinada eixtréu ab mí y quedará saldat lo compte. Mes poso a Deu per testimoni de que, esdevinga 'l que vulla, jo no tinch la culpa de res.

Y va accentuar tant aquestas darreras paraulas que Centellas s' extremí. Empero pogué mes en ell la veu de la ira que no cap altra; per çó va respondre ab fredor:

—Quan vulgáu. Será demá. Si 'ns ho permet lo duch de Berwick.

—Ho permetrá. Sou pressoner meu y no d' ell.

—Tan se val. A mi ja no 'm pertoca fer cap mes pas. Sapiáu, ab tot, senyor coronel, (puix jo en vos no hi veig mes que al coronel Pajot) sapiáu que si demá so viu y vos no heu vingut á cercarme, tothom ha de saber que 'us he dat un revés.

Pajot no respongué paraula, sino que recullint la espasa qu' havia tirat á Centellas un xich avans y tornantla á la veyna, ixqué de la celda.

Centellas va seguirlo ab la vista fins qu' hagué desaparegut, aprés ab satisfacció y mitg rient va deixarse caure sobre una cadira.

—Se batrá, va dir. ¡Ja era hora!

VIII.

La Guilla

Pocas horas després d' aquesta escena entre Centellas y Pajot, en la celda del costat, hont Bach hi feya son cautiveri, n' hi passava un' altra no menys important

Bach, al qui havem deixat sol y al qui ningú tractava de venirli á fer companyia, per trempar lo mal humor que li dava sa posició, s' havia estés damunt de una estora y allí, dormint las mes de las horas y fumant los ratets que aqueixas vagatius li deixavan, matava 'l temps com podia, ja que no li era permés ferho d' altra manera Sovint, quan ja lás de tan jeure 's sentia, donava un parell de toms amunt y avall de sa celda, guaytava un xich per la finestra qu' era barrotada, mes sempre finia per tornar á la estora

No 's sentia ni trist, ni acobardit, no mes fastiguejat Per un pagés ¿quina cosa pitjor voléu darli que una presó? Tal volta per eixa causa mes d' una y de duas vegadas havia passat pel seu magí la imatge de la mort, trobantla agradosa y fins desitjable Lo que mes angunia li feya, era un rellotge que sens saber á quina parroquia pertanyia, se sentia prou clar per fundren de contar las horas tan si com no. Per un pres, un rellotge es un butxi que á cada truch li clava una punyalada al mig del cor.

Comensava a vesprejar, quan en Bach que acabava d' amanirbo tot per omplir la pipa, sentí un xiulet estrany que li feu parar l' orella. No trigà molt á tornarse a sentir, é incontinent alsantse y deixant la pipa damunt de la estora, corregue vers la finestra. Guaytant, guaytant al últim ovirà un pagés que feya acció de fermar la cárrega de un matxo, al mig d' un camí que s' estenia cap al indret del Clot venint de Gracia. Aquell pagés tantost s' adonà de que Bach lo guaytava alsà 'l bras y apres signant cap á la montanya, acompanyá son moviment de un xiulet estrany y paregut al cant del pinsá. Bach alsá la dreta, cloguè la ma y torna a abaixar lo bras, senyal que volia dir, no 's mogués de per allí aprop y s' amagués. Lo pages fini l' apariament del matxo y fent girar qua al animal se dirigí cap al pilot de casas que voltavan la capella de la Verge de Gracia. Bach seguí ab la vista un ratet, aprés torná cap á la estora, hont seyentshi y omplint la pipa de tabach, s' espolsá las mans fregantlas una ab altra, aprés d' haverse ficat aquella á la boca. Tragué la pedra y 'l foguer de la butxaca de sa jupa, encengué lo tabach y comensá á pipai llansantne de tant en tant per la boca núvols de fum que seguia ab la vista mentres, despres de grontxarlos una mica en lo espay, lo vent los anava empenyent envers la finestra, sortint, al serhi, depressa cap amunt tot fregant la llinda.

¿Qui era 'l pagés? ¿Qué volia?

Per la semblansa ab un d' aquells tres qu' hem trobat seguts darrera de una barricada, se pot sospitar que ho era. Per la misteriosa eixida que feu lo mateix, quasi podém pensar qu' era aquell

Era aixis en efecte.

Llogat pel de Roda pera fer cada tants dias un camí á Tagamanent anava y venia ab la regularitat de un traginer, burlant cada cop la vigilancia del cordó dels assetjadors. Era un home molt traydorot y ab molta mónita, per çó lo nomenavan sos companys La Guilla, y per aquest motiu se li entenia millor que pel seu nom propi.

La nit avans de l' agafa d' en Bach, tocauth eixir, va pendre comiat dels companys y 's dirigí cap al bostal hont posava lo vigata, mes no va trobarli, sent aixó per ell, causa de sorpresa y desconcert Fins al demá matí, per boca de un dels que havian pres part en la sorpresa, ja per nosaltres dita, no li fou possible saber hont parava Y no travallà poch per lograrho donchs justament aquella fou per Barcelona nit de terrible recordansa Las trevas comensadas, rompudas a mitja nit ab la ramor del combat entaulat entre 'ls de Pajot y 'ls de Roda, de ningú foren tingudas en respecte, fins que la sanch corrent ja ab abundó per tot arréu, lograren ferse escoltar los xefes dels dos bans, retornant la pau y lo assossego á la vila agonetjanta. ¡Quánts infelissos pagaren ab la vida una imprudencia de dos cors ayrats!

Mes tornant al fet, la Guilla logrà saber hont era 'l capdill dels fusellers, y com que no podia martxar sens ordre seua, ordre que duya a Lleó de la Riba, avehinat ja feya tres mesos al Mas de l' Aglá á Tagamanent, resolgué véures ab lo montanyés, fos com fos, pera saber si devia ó no fer lo viatje Ja hem vist lo que va manarli en Bach

Mes ¿com s' esplica que un cor noble y generós com lo d' aquest, obrés ab una intenció tan malévola? ¿Quin pecat havia comés als ulls d' ell un infantó del que no 'n tenia rebut cap dany? La manera de pensar sobre aixó estava en armonía ab la manera de veure las cosas á montanya Com a pagés obrava lógicament. La sensibilitat del home de montanya está no de molt tant crescuda com la dels homes de vila, als qui las condicions de vida que fan amollexen poch á poch la duresa ab que naturalment se cria un home lluny de tot tracte.

La forsa del ayre que corra péls serrats, l' agullonada del sol que 'ls torra la pell, la fadiga que 'ls rubleix los membres, y 'l descans del cervell que 'ls empobreix lo sistema nerviós, tot aixó fa que un home de montanya no tinga may naturalment una sensibilitat tan determenada y exquisida com lo de poblacíó gran. Atesa la constitució dels homes s' endevina facilment,

lo que de si donan. Aixis lo acte qu' als ulls d' un ciutadá pot parueixer reprensible, als ulls d' un pagés es natural. La venjansa qu' açí es reprobada, allí es admesa. Y molt ha de trigar á vindre 'l dia en que 's puga fer creure als montanyesos que la pena del tahó es una barbaritat.

Bach s' havia fet eixa reflexió: «M' han mort la mare, porque m' havia posat al món. Donchs jo si no puch venjarme d' ell, li mataré 'l fill perque ell l' ha engendrat.» Ab tot cal ferli justicia, d' aquest estrem sols se 'n volia valdre, quan ja no hi hagués altre camí. Ell savia be qu' estava esposat á finar á l' hora menys pensada y si la mort no li feya por, molt se temia que esdevingués per ell aquest cas avans d' haver fet sentir al matador de sa mare tot lo pes del enuig mogut per son filial amor. Per aixó fins que va lograr tindrebo tot amanit y estigué segur de que no perque ell moris deixaria d' haverhi cástich, no reposá gota y ho tenia tan ben dispost que, á no ser miracle de Deu, la venjansa seguiria á la mort seua.

No obstant lo seu cor no era tan negre que no desitjés un altre desenllás per lo seu obgecte. Un altre propósit mes agradós y mes desitjat per ell tenia y era, com ja queda dit, lo de no tocar lo fill sempre y quan possible li fos entendres ab lo pare: ab eix fi feya temps que cercava la ocasió. Una vegada la va tindre, y ja havem vist com la desgracia interposá entre ell y l' altre, un que 'l lligá de mans fentli donar una paraula per ell desesperadora. Mes no hi ha pujada que no tinga sa davallada. En efecte, Centellas que eu un principi destorbá sos propósits, havia fet descobrir en cambi al espabilat montanyés, tota la dolorosa historia del castell facilitantli lo camí per la venjansa mes segura y cruel qu' esmaginarse puga. Tantost foren per ell una certesa los amors del coronel y l' Agna, s' aconsolá en part de la paraula empenyada que tenia ab Centellas y prengué las midas per arribar á bon fi per camí cert. Tot apariat ja, llavors tant li feu viure com no, y recobrant sa tranquilitat y alegria natural, seguí fent son paper polític, sens passar cura del personal.

Per aquesta rahó tranquil s' estava y tranquil trobàl' lo soldat que feya d' escarceller, quan despres de las senyas ab la Guilla, molt despres entra a veurel.

—Voldréu sopar? va dirli, mig badant la porta y trayent lo cap per la escletxa.

—Prou, va respondre 'l vigatà. Si es que me 'n vullàu dar.

—Vos lo pujan tot seguit.

Y ditas aquestas paraulas, acabant d' obrir la porta lo soldat se fica dins de la celda.

—Llavors apagaré la pipa, feu en Bach, perque menjar ab lo fum à la boca, ni 'm plau, ni 'u crech profitós.

Y en efecte, deixá à terra bora la estora, la pipa ab que fumava.

Lo soldat que à poch á poch s' havia avansat fins à posârse li davant, comensá calmosament:

—Jo pujava.....

—Per ferme companyia?

—No, per aixó no, sino per daros una nova.

—Nova? Vinga! digué 'l vigatà.

Y aixecantse ab ayre de bon humor, afegí:

—Mira, soldat (donchs no se com te dius) tindrias de durme una banqueta ó cadira ó qualsevulla cosa per seure, perque aquí à l' estora un home s' hi cruixeix massa. Jo no só prou sant per mortificarme com lo qui 'n devia ser amo avans de que vosaltres lo 'n traguesseu, y, francament, no m' hi se avenir.

—No crech que se 'us negui, ja ho preguntaré.

—Mes ha de ser avans de dirme la nova.

—Siga.

Y 'l soldat eixí de la cambra tornant al cap d' una mica ab un escambell.

—L' oficial m' ha dit, que no era cosa de negar; ab aixó aqui 'l teniu.

Al mateix temps entrà un altre soldat ab totas las andròminas y una tauleta, posanthi damunt un plat ab vianda, una ampolla y un vas

Bach s' assegué, aparellás per sopar, y quan tingué lo primer mos á la boca.

—Vaja, dix ab tota catxassa, vinga la nova, que si per cas no es bona, ja tindré forsa al ventrell pera aguantarla.

—Jo 'us diré, va respondre 'l dragó (pertanyía al cos de dragons) tot manyo, jo no se si es bona ó dolenta. Sols vos, tal vegada, ho podréu endevinar y potser ni vos tampoch ho sapiguéu. Lo que m' han dit es que demá de bon matí se 'us cridará per eixir fora y qu' al ferho, portéu ab vos tot lo que siga vostre.

Bach alsá 'l cap que tenia baix, boy menjant com estava.

—¿Res mes? digué.

—Res mes.

—Si es que 'm vulgan fer anar á l' altra barri crech que la manta mes aviat me fará nosa que servey, es tot lo que tinch aquí. ¿Es dir que demá 'm voléu fer pendre la matinada? Feu be, orejaume no fos que m' arnés. Es clar ¿me deuréu dur cap un indret solitari? ¡Ah! per veure la eixida del sol no hi ha com llochs de poch pas.

Ditas aquestas paraulas romangué una bella estona cavilós, acabantse un xich de pa, meu tornant á son posat natural.

—Be, res, afegí, avuy per tú, demá per mi. Si no fossen las fillas ... ¡encara me n' alegraria!

Y en acabant de dir aquestas paraulas alsá 'l cap tot axugantse cuyta corrent una llágrima que perlejava en sas palpebres, y cercant ab la vista al soldat al qui creya espectador d' eix moment de debilesa. Mes lo soldat no hi era.

—¡Millor! esclamá ab un sospir que li ixqué de l' ánima. ¿Qu' hauria pensat de mi si m' hagués vist ploriquejar?

Llavors ab la ungla del dit gros, á la llum de una candela de seu, que li havian dut perque sopés ab claror, comensá á fer ratllas damunt de la taula, per entretindres.

Poch hi havia que ho estava fent quan tot de sopta semblá que li vingués un acudit. Alsantse de cop eixí á la finestra y comensá á fer lo pausat cant de l' óliva. No 's feu esperar gayre

un cant paregut no molt lluny. Bach hi posá esment y no cabentli dupte de que tenia lo que desitjava, prengué 'l llum de la taula y atantsantse á la finestra va fer ab ell la senyal de la creu á l' ayre.

Un rato després, los cascabells d' un matxo de traginer vingueren á barrejar sas picaroladas al trist y pesat cant dels grills.

Si algú mes tart hagués passat per la carretera de Vich, hi hauría trobat un senzill traginer, pujant ab la vara sota l' aixella y la manta á l' espatlla, fent camí cap á Tagamanent.

Era la Guilla.

IX.

Esplicacions

Mentrestant Centellas rebia en sa celda un' impressió viva y agitadora.

Un plech que li havian dut l' havia obligat a passarhi 'ls ulls y haventlo comensat á llegir ja no 's veje ab prou forsa de voluntat per tirarlo á recó, sino que al contrari ab lo dalé d' una persona desitjosa de conexe una nova que li pertoca, devorava mes que no llegia las planas dels papers que contenia lo plech.

Lo plech deya axí:

«Senyor comte: me veig obligat á ferhos sebre per escrit lo que sols de paraula devia dirse. Una exaltació de vostre amor propi junt ab la falta d' una noble y clara declaració que sempre m' havéu negat, vos posan en eix estat d' irreflexible tossuneria. ¡Ah, Centellas, quan errat anéu! Lo que als vostres ulls es un castell, no es sino un' ombra. Vos esplicaré breument ma vida y lo qu' ha passat per mi: llegiuho. Si després voléu que 'us matem,... nos matarém.

«Só rossellonés, fill d' una familia noble y donat al ofici de las armas des de ma joventut. La sort me dugué al grau que tinch, massa jove encara; mes diuhen que 'l servey que vaig fer al mariscal Villeroi á Cremona, salvant á tot lo seu exércit de la destrucció, val alguna cosa. Sia com sia me tenim al ser-

vey del' Anjou ab lo grau de mariscal des de fa sis anys En una de mas espedicions á montanya m' hostatji en lo vostre castell y vostra germana 'm cativá. ¡Era tan bella! Llavors pel millor éxit de mon propósit, me fingía coronel y suposava serho del regiment d' Anjou que per acabar de ferho semblar manava jo mateix, tenint al veritable coronel sots mas órdres. La passió que 'm feu sentir la vostra germana, á la qui jo volia ab tota la follia d' un cor enamorat, me va dur á permaneixe en lo castell mes temps del que 'm pertocava L' amor de l' Agna envers mi, m' hi retenia Plé de fe y d' entussiasme sols esperava una ocasió per lograr lo consentiment del vostre difunt pare per casarmhi, quan volgué la dissort qu' avans de trobarla me vejés obligat á exir del castell

«Una conversa tinguda ab lo vell senyor de Carroç motivá que'm vejés escarnit y trepitjat per ell, de la manera mes cruel Se 'm va retreure ma religió y la tractá de defendrem, al dir que per ço tenia fe, que no per esser protestant desgonexia 'ls dehers d' un cavaller; al sostindre que no per no ser catòlich, devia ser un rohí vostre senyor pare, al qui Deu en gloria tinga, y al qui de tot cor perdono, ¿sabéu lo que 'm va respondre? Fins ni vull repetirho.

«—Sabs lo qu' ets tú?» 'm va dir.

«Y va ajuntar á n' aquestas la paraula mes baixa y humilladora que s' es inventat per ofendre. Las cinch lletras d' aquella paraula, se 'm clavaren al cor com altras tantas punyaladas Vos, senyor comte, endevinaréu fácilment la paraula quina era, atés la coneixensa que devéu tindre de son génit, y si l' endevinau, responguéu ab la ma al cor, francament, despullat de tot interés de familia, ¿qu' hauriau fet? Lo que jo fiu, ja 'us es cosa sabuda ¿Podia obrar d' altre modo sens deshonrarme?

«Vostre oncle Pere s' encarregá de venjar la ofesa que 'l seu germá va rebre de mi Nos baterem, mes vos jurho per Deu y la Verge qu' acceptí 'l desafio resolt á deixarme matar y que haventhi pogut tirar ab certesa de tocarlo vaig fer passar la bala per alt Ell me ferí y me 'n vaig alegrar molt, aquella na-

fra 'm semblá que desfeya 'l revés que vostre pare tenia rebut de la meva má

«Si sou cavaller, si teniu sanch noble á las venas, digau y confesséu que no só tan colpable com vos me voléu fer ser en aquesta qüestió

«Ara tractém de la mes dolorosa

«Vos 'us creyéu deshonrat... vos sabéu que la vostra germana es mare y la teniu per colpable é infamada... y, Centellas 'us equivoquéu Vostra germana está al ampar d' un nom tan ilustre com lo seu No es ja la donzella Agna .. es la esposa del duch de la Roche, marescal de Fransa y estampiller del rey.

«Per ella vaig fer lo que tal volta no devia. ¡Ah, l'estimava tant! A Saragoça (¡quin sacrifici per mi!) á Saragoça vaig rebre 'l bateig de la lley católica Per tant, Centellas, l' espós de vostra germana professa la mateixa religió qu' ella. Mossen March, podrá per altra part, enterarvos de com la esglesia ha enllassat nostres cors ab la seua santa benedicció ¿Qué mes voléu? ¿Pódense imposar y exigir mes sacrifiçis a un cavaller? Dat que vos com jo haguesseu mancat (confesso ma culpa) ¿hauriau fet altre tant? ¿Voléu que lo que jo a preu potser de ma conciencia he pogut atenye, ho tiri a rodar la vostra extremada é injusta venjansa? Deixéu á la mare que puga viure felis al costat del seu espòs y de son fill Permetau al marit que trobi en vostra má l' apretada de l' amistat y no la punyida de la mort ¡No vinguéu a fer concloure ab llágrimas de sanch lo llarch dolor d' una desgraciada que n' ha ploradas tantas! Sigau generós un cop á la vida Sabent perdonar s' es mes gran que no venjantse

«D' aquí pocas horas nos trobarém Avans voldria que 'us concentresseu y pensasseu y pesasseu lo que m' obligau á fer. Penséu en lo nom de vostre casal que mort jo queda malparat per sempre, penséu que hi ha un ignocent que no 'us ha fet res y qu' anéu a convertir en lo mes trist dels mortals, y si després d' haverhi pensat be, creyéu que cal realisar vostre propósit, jo no falto á ma paraula, me trobaréu dispost a morir

«Si 'm matesseu... guardéu eix «Passi» que 'us envio junt ab aquest escrit y fugiu.

«No 'ls aborriu... Cuideuvos d' ells y no 'ls ensenyáu á malehir la memoria d' un home que pot haver sigut desgraciat, mes no un perdut.»

Aquí termenava l' escrit.

L' impressió que causá á Centellas son llegiment, no es per dita.

Desprès d' haverio llegit y rellegit, encara lo tornava a passar los ulls com si una forsa desconeguda l' obligués a ferho. Tantost romanía reflexiu y ho deixava, pero á la millor ho tornava á pendre, com si allí hi trobés la solució dels duptes que li venian. Altres vegadas, tot passanthi la vista feya anar lo cap d' un cantó al altre ab la mitja rialla als llavis com si duptés de la sinceritat ab que allo semblava escrit.

Verament lo seu estat era llastimós, perque si be l' agulló de la ofesa no 'l deixava en sossego, tampoch deixava de coneixe que l' autor d' aquellas ratllas tenia un cor generós y noble... tant, que mes que fos ab gran, devia confessar que per duas vegadas li era deutor del viure: primer desviantli l' arma ab que la vetlla del jorn avans havia volgut matarse, y després no havento posat á mans del de Berwick, home déspota y no gayre humá. Mes si li concedia aixó á son enemich, en cambi no li perdonava lo dany que á son casal havia fet. La trista escena en la qual son pare feu un paper tan doloros, encara comensava a perdonarla, creyent certa la esplicacio dada per en Pajot, y li perdonava tant mes quant, per sensible que li fos, no ignorava ser una veritat lo us d' aquella paraula pel seu pare sempre y quan s' eixia de si. Aquest era potser lo unich defecte del qui, 'i vell senyor de Centellas, no s' havia pogut corretgir ó mes ben dit qu' havia servat de sa vida joveniívola. Y, qui sab, potser perque coneixia lo humilladora qu' era, potser perçó la usava en tota questió, ab l' obgecte d' encendre mes y mes á son contrari. ¡Era tan tossut y questionador!

Mes si en aquest punt lo perdonava, no podia fer lo mateix en lo pertocant á sa germana. Certament que tampoch aqui tenia tota la culpa 'l coronel; ell ja comprenia que 'l culpable mes aviat era lo seu pare, perque li tocava no deixar tan en descuyt á sa filla, y podia haver posat al menys tanta vigilancia en ella, com la qu' esmersava en un astre qualsevol. Pero ¿com exigirho de un vell encaboriat per una aficiò tan donada á distraccions com la qu' ell tenia?

També llavors comensá á passarli pel cervell una trista idea que no se li havia ocorregut encara. Y si 'l matésil!... Eixas solas paraulas lo comensavan á atormentar mes que no la ofesa que tenia de venjar. ¡Pobre germana! ¡Pobre Agna!... Y una llàgrima al pensar en ella li rodola galta avall! ¡Feya tan de temps que no 'n savia res! ¿Qué li havia fet la pobre, perque ell fos causa de la seua mort tal volta, ó quan menys de la seua pena de tota la vida? ¡Un defecte!... Als dinou anys ¿no te disculpa un cas d' amor en las circunstancias en que ella 's veya? ¿Ell mateix no hi tenia també sa part de responsabilitat potser? ¿Com podria presentarse als ulls dels colpables, sens qu' ell no tinguès d' acalar los seus? A mes de que son propòsit no mes tenia un uom; nom que podia ser just, pero no gens cristiá. Y á ell li repugnava, y ell coneixia que la venjansa no es digna de un cavaller. ¡Venjarse!... Si ell se defensés, encara: pero y si no 's defensava... y si ell cech de coratje 'l matés... ¿no fora un assessí?

Aquestas y altras mil reflexions l' atormentaren gran part de la nit, y l' hauria passada tota en vetlla, si 'l llum, que duya mes pressa per acabar sa tasca, que no ell, no s' hagues apagat á temps de darli encara unas quantas horas de repós, al qual li obligaren la fosca y la quietut.

X.

La matinada

Las matinadas del Septembre tenen tota la agrador de las de la primavera y tota la vida de las del estiu. Carregadas en aquella estació de fruyt las brancas dels arbres y 'ls serments dels vinyats, corrent ab abundó l' ayga per tot arreu, sembla que la naturalesa tement l' arribada del fret tracti d' omphr ab abundó despesas y sellers, á fi de que ab lo gra de las cullitas y 'l such dels rahims, las geladas del hivern sian mes passadoras pels homes. Fins los aucells que ja endevinan lo qu' ha de vindre, d' açi d' allá corrent per camps y fruyterars s' afanyan en picotejarho tot, donant mes vida al quadro qu' ofereix la terra al fer lo past generós de sas ricas y sahonadas entranyas.

Mes ja sia que l' home sab que darrera d' aquella abundó hi ve la miseria, ja que de si l' aspecte general del cel no presenti un color tan falaguer ni pur com lo del estiu, cert es que tot convida en aquell temps a pensaments quiets y melancónichs. ¿Heu vist res mes trist que una posta de sol al hivern? Donchs moltas de las sensacions qu' ella estampa á l' ánima, las hi fa sentir també ja per endavant lo alé de la tardor. Per ço veuréu que aprés de las fadigas del travall, lo jornaler no cerca ja 'l clar de la lluna, ni 'l pastor torna á la cleda, tothom s' arrima á la masía, perque instintivament lo cor diu á la gent

qu' aviat la llar los cridará al escó, hont las horas de la vetlla hi passan mes lleugeras y retornadoras.

Las únicas horas en que sembla que un reculi cap á la estació de las segas es al matí, perçó las matinadas de la tardor son las que solen veures mes estimadas de pagesos y poetas, ço es dèl art y del travall Son un recort del bon temps y ¡'ls recorts agradosos tenen tanta válua aquí en la terra!

Donchs be, en una d' aquestas matinadas feyan camí cap a la montanya acompanyats de Lleó de Fontoberta, en Centellas y en Bach.

Havian eixit del convent de Jesus avans de rompre l' auba, y ara que 'l sol comensava á lluhentar las aygas del mar, eran ja al peu del Tibidabo, montanya rica de verdor y plena de freschs xaragays y torrentadas. Coronada de pins la cima y moltas parts de sas vessanas, tenia llavors encara mes verdor de la que mostra avuy y per sos torrents, no tan escorcollats com ara, la ayga hi serpejava ab mes abundó y 'ls rossinyols no paravan de refilarhi de primavera á primavera.

Los tres viadors feren cap á un d' aqueixos torrents; indret solitari des d' hont cap soroll de poble se sentia, com no fos de tant en tant y encara prou llunya l' espetech d' alguna arma de foch. Endins del mateix s' anaren ficant, respirant ab pler la embaumada flayre del ayret del matí Esbarzers, canyas, ginestras y altra lley de plantas cimejavan las margenadas y la sorra, humida encara de la rosada, cruixia á sos peus, servant estampadas las marcas dels peus dels que á hora tan matinera esporoguian los aucellets encauhats entre las llassadas y atapahidas branquetas dels esbarzers.

Aixis arribaren á un indret hont la torrent aixamplantse venia á fer com una plassa, voltada d' alts marges coronats de etzavaras y fenolls.

Bach tantost feren parada se dirigí cap á un esbarzer tot carregat de moras triant las mes maduras, pus segons ell deya no li desplavian al seu paladar Veritat es que la negra lluhentor del atzabeja ab que s' havian vestit la major part d' ellas,

era tentadora, fins pel que no fos gayre agradat de consemblant menjá.

Centellas segut sobre una grossa pedra callava contemplant las voras dels alts marges hont los primers alens del aire somovian lo esprimotsat fenoll que hi groguejava.

Lleó de Fontoberta passejantse amunt y avall, de tant en tant se detenia, cada cop que li semblava oure fressa, per guaytar torrent avall, com si esperés l' arribada d' algú.

No feya pas un quart d' hora que hi eran quan tot d' un plegat lo renill d' un cavall conmogué als tres. Bach al óurel deixá 'ls esbarzers, Centellas va alsarse, Lleó se n' aná torrent avall cosa d' uns vint passos. Un moment després arribava 'l coronel, al qui des d' ara nomenarem Entragues per ser lo seu veritable nom, dalt de cavall.

Descolcá, feu reverencia als que l' esperavan, y aprés dirigintse á Centellas:

—Centellas, va dirli, ha arribat la trista hora per vos tan desitjada.

Y aprés parlant ab Lleó.

—Donáume vostra espasa, va afegir.

L' oficial li allargá.

—Probéulas, maná Entragues al oficial tornanth junt ab la d' ell.

Lleó las vinclá, mida la llargaria y tornántlashi.

—Estan be, va dir.

Llavors lo duch posantse en un indret senyalat per Fontoberta, digué á Centellas tenint las duas espasas en una ma.

—Comte, aquí teniu mas duas mans disposadas á obehirvos. En la esquerra hi ha las espasas, la dreta la tinch no mes qu' oberta... trieu.

Centellas s' avansá resolt de primer... mes después d' haver fet un pas ó dos, vacilá un xich repensantse, finint per dirigirse cap á la esquerra. Ab tot quan estava ja per tocarla torná á detindres, esguardá al duch y conmogut, groch y trémol agafá la dreta.

—M' ho pensaval esclamá 'l duch Vos coneixia sou un home de cor.

Y allarganth un paper, afegi:

—Tenin, aqui hi ha un «Passi» pel vostre company, fugiu. Jo 'us vindré a trobar Allunyéuvos de Barcelona La vila s' es entregada: lo de Berwick n' es ja senyor. Aquest oficial vos acompanyará fins allí hont vulgau Anéu, trayéu de pena á la vostra familia que potser plora la vostra mort Jo, 'us ho juro per lo mes sagrat, que sempre 'us hi volgut be. Ayméume com germa, que jo com germá 'us estimo

Y danth una darrera estreta de ma:

—Anéu, va dir.

Centellas pres de la emoció, conmogut, ab los ulls baixos escoltava aqueixas paraulas sens respondre Al oure lo darrer mot del duch alsá la testa, prengué lo paper que aqueix li allargava y oferintlo á Bach, desitjós de terminar aquella per ell violent escena:

—Anem, digué al montanyés, aném .. fugim aviat d' aqui que 'l cor m' ho demana

Emperó ab gran sorpresa d' ell, en Bach li apartá ab la seua dreta lo paper que li allargava tot esclafint una freda rialla.

—Senyor de Carroç, nosaltres tenim, la gent de montanya, lo cor mes ben trempat que no vosaltres cavallers de guants y barret engalonat ¿No teniu memoria potser? ¿No 'us recordeu de la vostra paraula? La meva ja la só complerta, en una de sas parts, ara manca que compleixi l' altra

Tots fixaren l' atenció al oure consemblants paraulas.

—Jo 'us vaig prometre, ana dient Bach, deixarvos en plena llibertat de fer ab aquest home lo que 'us proposavau; mes tota vegada que, segons veig, aquella cremor no era sino vent de boca, decb dirvos qu' ara me n' encarrego jo.

Y encarantse ab lo duch, ab to resolt y sech li pregunta:

—Senyor Coronel ¿qué li farıau al que 'us hagués mort la mare?

Al dir aquestas paraulas, Bach ab la fasomia respirant menys-

preu, lo posat seré y l'ull mig aclucat y penetrador, semblava una malévola aparició, eixida del infern per deixar aqui al mon rastre de cruel recort. Fins en alsaria semblava haver crescut y sa veu ressonant pel buyt del torrent afegia a son selvatge aspecte lo darrer toch d' una sobrenatural criatura. En aquell punt lo sol comensava á rojejar en l' horizó y enrihetava las voras dels alts marges qu' encloihian á nostres personatges. La clator del sol enfosquia mes lo fons del lloch hont passava eixa escena fentla mes funebre é impressionadora.

Lo duch, desorientat y fret, se 'l guaytava ab estranyesa y 's llegia en sos ulls que prenia al montanyés per un home fora de seny.

Lo mateix passava al oficial.

L' únich que ho comprenia tot á fons era 'n Centellas.

Després d' una pausa breu, Bach tornà á dir:

—¿Heu sentit ma pregunta?

—Pages, ¿perque la feu? contestà 'l duch.

—Per coneixe vostre pensament.

—Si no es mes que per aixó, vos diré la resposta. Al que m' hagués mort la meva mare, si es qu' encara fos viu, 'l mataria

—Jo donchs no vull fer tant, jo 'us vull deixar defendre.

Y agafant, ab la rapidesa del llamp, una de las espasas, qu' encara tenia 'l duch á la má, y fentla seguir d' una estirada, cridà ab veu de tró, empaytantlo:

—Defenséuvos, ¡miserable! perque sino 'us traspasso.

Y hauria realisat son propósit, com l' oficial no s' hi hagués posat de per mig

—Deixéulo... que no per ser pagés deixarà de saber que quan s' amenassa 's te de vindre armat no d' espasas sino de rahó

—Rahó...

—Sí... ¿qué 'us he fet jo, que motivi vostras imprudents accions?

—¿Cal tornarho á dir? ¿No 'us he parlat ja de la meva mare, de la mare d' en Bach de Roda?

—¡Ah! ¡sou en Bach! . sou .

—Si. ¿Vos ne recordéu ara?

De res.

—¡Per Cristo! Sabéu fer ben be'l paper y si no sapigués ab certesa ser vos lo causador de ma desgracia, quasi 'n duptaria. .

—¡Qué dihéu! ¿Jo 'us so fet mal?

—Senyor coronel no m' acabéu la paciencia, no afegiu al crim la vergonya d' una poruga disculpa.

Lo duch fou lo qui llavors alsa 'l to de la veu, mortificat pel accent del vigatá.

—Bach, tornáu á la rahó: no acriminéu á un ignocent. Y si seguiu per camí tan errat seró jo y. . só jo ja qui vol ara que prohéu lo dit, ab lo ben entés que 'us tinch de fer ballar á la corda si eixas probas no venen.

Y al dir aixó 'l duch, los ulls li lluhian de coratge.

—¿Probas demanéu?

—Si.

—¿Coneixéu aquest anell?

Y Bach allargá al duch un anell ab una violada tota vol ejada de vermelletas.

—No y si.

—¡Ah! feu lo pagés de Roda.

—Com á meva no; sé qui la duya y de qui era.

—¿Qui?

—Lo coronel del regiment d' Anjou.

Al oure aquesta resposta, dita ab tota senzillesa, Bach va quedarse de pedra.

—¡Lo coronel del regiment d' Anjou! murmurá ¿Quants coronels ha tingut á la vegada aquest regiment?

La pregunta del vigatá feu llavors en lo duch una revolució. Son posat seriós y enujat desaparegué de cop y donantse un cop al front, semblá qu' endevinés tot lo succehit.

—¡Ah! va fer, ¡ja hi cáich!

—¿Recordéu? torná á preguntar lo montanyés ab ánsia.

—Recordo que soc víctima d' una errada.

Y esplicá al pagés, com ell, si be algunas vegadas havia manat aquell regiment fingintsen coronel, en cambi no havia fet may la guerra al pla de Vich y menys en lo temps á que Bach se referia.

Tals paraulas aclapararen al valent capdill dels fusellers de Roda, la tant suspirada venjansa li fugia de las mans.

—Vos crech, al cap de molt rato de rumiar va dir, ara sols falta que 'm diguéu, com se nomena 'l veritable coronel, l' infame que 's va cebar en persona ignocenta.

—¿Es du que tan mateix vos lavan matar? preguntáli'l duch.

—Si; fusellantla.

—No vulláu saber son nom, Deu ja 'us ha venjat. Lo veritable coronel d' Anjou caigué ferit de mort ja fa mes de dos mesos en una de las vostras eixidas; fou pres per vosaltres y .. fins sé que a no haverlo trobat mort dins de la presó, li haurian llevat lo viure dos que vosaltres conexéu be.

Y 's mig tombá cap á Centellas.

Centellas y Bach murmuraren á l' hora:

—¿Era aquell?

—Lo mateix.

XI.

Lo mas del aglá.

Seixanta casas esbarriadas al entorn de una esglesia, dedicada á la Verge, forman lo poble de Tagamanent, poble elevat al voltant de un dels turons del Montseny. Confrontant ab la Mora, Vallcárcara, Samalús y la Castanya son terme no cal dir si será fret son clima y poch agradables sos voltants erms y pedregosos y aixuts y poblats de bestias isardas y algunas d' ellas temibles, com que fins s' hi crian porchs singlans.

Lo Montseny del que, com ja s' ha dit, fa part lo terme, 'l cobreix de un ayre gelat al estiu y molt sovint de neus al hivern Las aygas del Congost, quan hi passan li donan un xich d' alegria, si be gens de profit, per quan no se 'n poden valer sos vehins per lo escassas y mal disposadas ja de si com que hi travessan massa fondas.

Fregant lo mateix peu del turó hont Tagamanent cimeja, passa la carretera de Vich y allí en aquell temps s' alsava lo *Mas del aglá* grandiosa y rica casa de pagés hont lo duch havia hostatjat á l' Agna en companya de la Lluisa y Mossen March y 'l majordom Isidro.

Grans teulats ja de lluny descobrian la valua de la finca. Obrian sas portas de cara al camí ral, que besava la barana d' un dels costats de sa era; corts, corrals, porxos, coberts, pallis

sas, res hi mancava y en temps de pau haurian vist eixir per aquells camps á orejarse una munió de bestiar de pel y llana, envejat per mes de quatre. La casa tenía dos pisos y las golfas ó graner.

Son portal major donava de cara á Migdia. Al ras del primer pis y sobre 'l portal s' hi veyan duas finestras grans y en lo pany de paret que mitjansava entre las duas, un rellotje de sol senyalava las horas ab tanta justesa com que 's vehins de aprop y jornalers no 's fiavan d' altre. Quatre pallers á l' era, y uns interminables forchs de blat de moro penjant de las finestras, cantavan prou clar si 's cullia ó no 's cullia gra en aquella casa. Entre la porta y l' era, qu' esqueya al bell davant d' aquella, hi havia un tros de terra planer com una plassa y en un de sos cantons un pou de torn, ab puals de broch, servia pera traure ayga pel us del mas. ¡De dins l' haurian vist mes ple de falsia! Ob, es que l' ayga de aquella terra, pot ser freda, mes dolenta no. Ayga de neu, ayga de Deu, sol dirse, y aquella ve de las desglassas dels pichs del nevat Montseny.

Res hi mancava, llevat del amo que feya tres mesos havia deixat aquesta vida per l' altra.

Mes enllá del camí ral, cosa de uns tres quarts mes enllá, un bosch espés y aspre s' hi estenia. Dos ó tres currols, y encara sovint trencats pel herbey, eran los únichs indrets practicables d' aquell lloch isart, tant es aixís com que qui separarsen volia no trigava gaire á sentirne lo penediment, y si li era fahedor tornava tot seguit a l' antiga abandonada senda.

Sols un home hi havia al terme, que conegués prou tots sos recons per poderne dar compte y rahó, y cosa estranya, aquest no era fill d' allí. Era un soldat francés mal ferit que per recomanació del duch, al mas acolliment li havian concedit.

No 's deu estranyar la presencia de un soldat enemich en aquells indrets, si s' aten á que 'ls del poble y veinatge eran tots botiflers en cos y anima. ¡Tant de bo no 'n fossen estat!

Feya aqueix soldat una vida retirada y sovint, sovint s' allargava fins al bosch cap á la part de la Móra. Cada cop que

aixó succehia trigava á tornar prou perque no deixés de notarse, mes al parlar del bosch tan per passas menudas, los de la casa s' esplicavau aquella tardansa per l' afany de seguir un lloch al qual li havia lligat una paraula S' havia parlat ja feya temps, uo vespre, del bosch aqueix y 'ls del terme afermavan que no era seguidor; ell objectá que no tenia 'l mon cap recó que no pogués registrarse y enrahonant, enrahonant va comprometres á seguirlo pam per pam. Com cada dia que trigava donava senyas d' algun recó nou, lo seu tardar s' esplicava facilment per l' afany de complir una paraula empenyada. Ab tot no faltava qui no creya del tot ab aquesta fal-lera: un baylet del mas l' hi havia vist mes d' un cop parlant ab un que no era del poble, mes ell deya que, certament, un cop hi havia trobat un pobre perdut al qui va traure de perill de perdres ab son concell y práctica del bosch. També deya sovint que si hi anava no era solament pel punt, si no també per convindre aixis á la seua salut, donchs ell, fet com estava á viure al bosch de menut, trovava á faltar aquells ayres assahonats de perfums y elements de vida, y assegurava que 'l xich de millora que 's sentia en la nafra rebuda á la guerra, no duptava gota de que á las bonas condicions del clima aquell lo devia Y en aixó no anava pas acertat, perque á las feridas no 'ls convé pas la fredor mes com cap dels que l' obian en coneixensa estava del art de curar, per çó tot lo que sentian dir al soldat ho creyan de bona fe. Aqueix se nomenava Fehu y era aspre de tracte Empero al costat de l' aspror y estranyesa en sa manera de viure hi campava certa manyagueria, y ab sas mónitas y qüentos havia sapigut captarse la voluntat del noy,(al qui ja des d' are podem nomenar fill de l' Agna,) com que aquest tantas quantas vegadas podia escapulirse de sa mare ó qualsevol altre de la casa, era per corre á juntarse ab en Fehu. A voltas se l' enduya á passeig ab greu dols del mas, donchs trovavan que 'l feya cansar massa atesa la edat de la criatura, mes lo soldat solia respondre á ii aixó, que si se l' enduya era perque 'l noy li

demanava y ell no savia dirli que no. ¡Era una criatura tan falaguera y encisadora!

Havia entrat als sis anys, ros com un or y ab uns ulls de cel qu' enamoravan, jugant d' aquí d' allà passava lo sant dia y 'ls raigs de sol tot enmorenintlo un xich l' enfortian fins al extrem d' haverli dat una salut de las mes envejables. Lluny com eran uns masos dels altres, no li havia vagat de lligar coneixensa ab altres criaturas, y com tampoch al mas no tenian cap perçó tot l' afecte de son cor de noy lo duya compartit entre 'l soldat y un masti terrible que per la guarda de la finca rodava per alli tot lo sant dia. Moro 's deya 'l gos, y tanta afició portava á n' en Manelet com que d' ell ne rebia pacientment qualsevol improperi.

¿Pagava en Feliu ab bona correspondencia l' amor del noy de l' Agna?

Per compte de respondre á n' aqueste pregunta, val mes qu' espliquém lo que pel magí del home en qüestió ballava la nit mateixa en que 'n Bach s' entenia ab la Guilla des de la finestra del convent de Jesus.

Quan ell va ser enviat al mas del Aglá hi va presentarshi ab una lletra del coronel, mes la lletra era estrafeta, lo coronel no l' havia escrita. Qui li feya anar, com ja hem dit mes amunt, era en Bach. Al despedirli veus' aquí las paraulas que li dirigí 'l de Roda: «Cada mes rebrás un avis meu, si complerts trenta dias, ne passessen tres mes sens rébrel, llavors... fes traballar la destral y ja 't trobaré, vagis allí hont vullas, per donarte la soldada.»

Cada mes havia rebut avis de que l' eyna no trevallés, des que hi era. La nit en que l' aném á trobar ne feya trenta tres dias que res li havia enviat á dir en Bach. Sabent l' estat de la vila, ell sospitava que tot era llest, y resolt á termenarho del modo mes apropiat á sos instints y desitjos no molt cristians, segut sobre un' arca del seu quarto, á la llum d' un manoch de teyas que cremavan en una reconera, tirava sos càlculs. Aquests eran los següents:

«Quan en Bach no m' ha enviat á dir res, senyal es de que Barcelona l' ha ballada grossa á n' aquestas horas y potser fins ell ja es mort. Demá acaban los tres dias d' allargas sobre 'ls fixats per rebra novas. Vol dir que damá jo no podré tornar á dormir al mas. Espavilemnos: no siguém tan tontos que tenint la paella pel mánech nos quedém sens poder fregir lo peix. Aquesta bona gent tenen pinyons y sé hont los tenen. No mes cal esberlar la pinya per ferlos saltar. Al corredor á la tretzena rejola, sota una saca de farina. ¡Las nou!

En aquell punt la campana del poble las tocava.

—Tothom dorm, aná dihent lo soldat. Encenguém lo fanal y enllestím. Demá si per cas, no 'm trobará la mt ab las butxacas baydas.

Y encenent un fanalet, ab molt tiento isqué per la porta del seu quarto á peu descals cap al indret hont ell tenia entés s' hi amagavan los estalvis del mas.

Mitja hora després tornava á entrar ab las mateixas precaucions y ab un mocador com un farcellet de poch bulto, mes pesant. Alsá la tapa de l' arca hont dormia, tota plena de segó, hi colgá 'l farcell, torná á clóurela, hi estengué lo matalas al dessobre, 's despullá, apagá 'l llum y un xich després los seus forts ronchs eran mostra de la tranquilitat ab que reposava aquella ánima justa!

XII.

L' home de confiansa.

En una de las cambras de dalt en llit de pots y banchs dormia al costat de sa mare en Manalet. Pobre cambra era y pobre moblatge la ocupava á mes á mes del llit; una caixa de l' antigor, una calaixera ab una escaparata de tres caras de vidre y ab la imatge de la Verge del Roser dins, unas cadiras d' espart y un armariet de fusta de pi, veuse aqui tot lo seu moblament. Las parets enblanquinadas y lo sostre enguixat, donavan certa alegria ja que noconveniencia als que hi vivian, suplint ab sa blancor la poca llum que hi entrava per una xica finestra obridora á la part de sol ixent, finestra closa de nit no mes per una mala porta de fusta bon tros ullada. Des d' aquesta finestra, si be al biaix, se descobria un boçi del camí ral, que anava de Barcelona á Vich, los serrats vebins de Centellas y Puig-graciós, tot axó per la part de ponent; per las altras parts si desitjavan descobre, los del mas, lo pla del Vallés, calia que deixant la casa se 'n pujessen turó amuntfins al poble, y des d' allí sí, que quasi mig Catalunya veyan á sos peus. La Garriga, Granollers y Llerona, y 'ls Hostalets y S Salvador y S. Cristofol y qui sab quants pobles mes des d' allí s' oviran. Tagamanent es lo mirador mes ben posat pel qui vulla coneixe 'l tros potser lo mes bonich de nostra bella Ca-

talunya Pero aixó si, cal dirho tot, los seus voltants son també los mes erms y pedregosos del Vallés, sembla que estiga condempnat á glatir eternament la frescor y vida del llunyá panorama que s' estén al seu davant.

Tot aixó, com ja havem dit, no 's podia veure des del mas, emperó si aquesta vista 'ls era negada á sos moradors, en cambi al ser l' hivern mentres los dels masos de mes amunt enraderits de fret se bufavan los dits, ells á baix á redós de la tramontana y caldejats pels raigs del sol passavan la estació de las neus ab menys penas y neguits y ab mes conveniencias. Cert que al estiu potser aqueix mateix sol los hi sobrava un bon xich, pero ¡que s' hi fará, no tot se pot tenir y mes val suar que gelarse!

A n' aquesta posició devia 'l mas l' bostatjar los forasters que s' hi trobavan; eixa sa bona situació ja la tenia coneguda 'l coronel y pel mateix que li era coneguda se 'n havia aprofitat en servey dels sens. Duas nevadas fortas l' havian atrapat en lo mas del Aglá y per propia esperiencia coneixia la vítua de las condicions d' aquella casa. Quin altre alberch mes segur podia triar, per altra part, sino aquell, hont li era cosa certa que per ell no tenian boca sos amos sino per benebirlo. Aixó si, també li eran deutors de la vida é bisenda, donchs á no ser ell bauria passat de obra á cendra, en menys d' un parell d' horas.

Precisament lo mateix jorn en que 'l duch y Centellas bavian tingut sa cita en un dels rierals del Tibidabo, lo noy va despertarse de bon matí, y rioler y enjogassat no dava punt de repós á sa mare volent de totas passadas que 'l llevés, afal-lerat com estava per una promesa que 'n Feliu, la vigilia li bavia fet avans d' anarsen al llit. Li havia promés, si 's llevava de bon matí, endursel ab ell al bosch á cercar tófonas.

L' Agna de primer ab bonas paraulas y després ab agres renys lográ assossegarlo, acabant al últim lo noy per dormirse altre cop, no despertantse ja fins molt mes tart que 'ls altres dias Eran ja mes de las deu quan obri de nou los ulls tornant

a sa fal-lera, y llavors havent menjat son platet de sopas y abillat que lou, al moment cap á la cambra d' en Feliu 's llensa com una fura

Pochs instants feya que 'l noy l' havia deixada, quan Mossen March entrá despres d' haver trucat á la porta.

—¿Ah, sou vos? feu l' Agna

—¿No m' esperavan, eh? preguntá 'l sacerdot

—No: creya que trigariau un ó dos dias mes á tornar.

—Donchs ja ho veyeu, no he trigat tant.

—¿Y heu sapigut res?

—Res, y aixó que fins ab perill de la vida he fet per saberho ¿Qué voléu que 'us diga? tot es tan trist! La ciutat, m de lluny la he poguda veure! Conquerida ja fa dos jorns, malmesa y feta una inmensa ruina, á la vora de la mar ab llágrimas de sanch plora sa desventura. Los catalans, odiats tots, y perseguits los qu' han fet armas contra 'l d' Anjou. ¿Quin pecat haura comés la nostra nissaga que tan fort cástich Deu li haja fet patir? En mig de tanta tribulació, rebent cada punt sobresalts; tenint que renegar del meu nom algunas vegadas, en va he pretés saber que li havia esdevingut. Lo pobre Isidro que m' acompanyava, no podent resistir tanta angunia y travall, s' enmalaltí á Moncada y allí ha deixat los ossos. No li ha mancat res del que necessitar podia.

—Pobre Isidro! esclama l' Agna

—Qui sab! Potser son mes de planye 'ls que 'ns quedem al mòn

—Y la Lluisa?

—Encara no 'n sab res. Ella prou se creu qu' es á casa d' un seu parent d' aquell poble. Tenia lo vostre pare un bon servent; ¡oh, d homes com ell no 'n corren gayres! Haveu perdut un amich dels mes lleals y desinteressats ¡Pobre Isidro!

Aqui Mossen March va estarse un rato sens dir res

—Pensar, afegí apres, qu' he fet tot lo travall en va y que potser lo nostre bon desig haurá sigut causa de sa mort. Convé de tota manera comensar á dirho á la Lluisa, donchs

no m' apar be que seguesca aixis com aixis vestida de color.

—Esperéu á ferho, murmurá tristement l' Agna, y no será ella sola la qu' anirá endoladal... Lo cor me diu que li faré companyia!

—No 'u cregáu.

—Oh, quan una no te recort d' haver johit may d' una felicitat complerta, be pot permetres esperansar una desgracia segura. Si no fos aixis ¿tan pobre de novas vindriau ara com ara?

—Quan se 'n saben pocas...

—Perço la Lluisa creu viu á son parel Qui m' assegura á mi que jo no m' enganyi com la Lluisa?

—Vos asseguro y, si no n' hi ha prou, vos ne do paraula formal, que ni d' ell ni de vostre germá n' he sapigut res. Y no 'u estranyéu, perque ningú pot ferse carrech del que passa allá baix. Si veyesseu quanta miseria y destrucció! Quina barreja de desgracias y alegrias! Los vencedors motejan y ergullosos petjan als retuts. Allí no 's sab lo nom de ningú. Ab un nom per cada un dels dos partits que 's baten n' hi ha prou. Carlistas ó hotiflers tots se diuhen: no 's demanéu sos noms de casa, perque 'l nom del partit se 'ls ha menjat tots. ¡Oh desventurada patria meva! Qui t' havia de dir que 't fos regalat un tan amarch present!.. Las cullitas perdudas! Los camps aheurats de sanch! Las familias minvadas, los privilegis estripats y escarnits! Ah! Deu fassa que nostrés renets no tingan de donar la rahó als qu' avuy ab tan pit y bravesa, esposan sa vida per la terra que 'ls ha vist naixe, perque potser somniarian ab una massa cruel revenja!

Y veyent que tornava á quedar mut y cavilós:

—Diguéu, preguntá l' Agna, y á la vila s' hi pot entrar?

—Si d' aquí vuyt dias se logra, ja será prou.

—Perque tant temps?..

—Si no 'u sabéu no 'u vulláu sebre.... ¡Cal venjarse dels qu' han respectat lo foch y 'l ferro! Per ço avans d' obrir las portas als de fora, cal escorcollar la ciutat carrer per carrer,

casa per casa, recó per recó, pedra per pedra... A no ser que 'ls pactes hajan fet trencar aquesta miserable é infame lley de la guerra.

—Si, si, será aixis....

—Qui sab!

—No diguéu aixó. ¿No veyéu que 'm robeu l' última esperansa?

—Teniu rahó y perdonéume lo doloròs crit d' angoixa qu' ha arrencat del cor l' amor que tinch á ma terra. Teniu rahó.... Si vostre germá conegués tant com jo tot l' afecte que li duhéu, potser 'us veuria ab uns altres ulls. Es jove y 'ls anys cambian... y en eixa confiansa visch.

—No penso m peno pel seu amor envers mi, no: lo perill que 'l volta, si no li ha causat ja la mort, es lo que m' esglaya.

—Confiéu en Deu. Veritat es que 'ls temps que correm no son pas temps de consol y esperansa: mes lo Senyor vetlla pels bons y vos teniu de confiarhi. No 'us desesperéu, la posició de vostre germa, li haura estalviat tal volta eix perill que vist de lluny 'us esvera. Jo 'us prometo tornarmenhi d' aqui dos ó tres dias y si voléu 'us acompanyaré. Parlaré al Senyor Bisbe, 'm procuraré 'ls papers necessaris tan per la vostra seguretat com per la meva y entrarem á Barcelona si 'ns hi deixan entrar.

—Oh! vindré, vindré! esclamá l' Agna.

—Potser sigam mes afortunats que no jo y l' Isidro.... ¡pobre home! Mes ¿á qui deixéu lo noy?

—A ningú.

—Penséu endúrvoslo? ¿A la seua edat creyéu que 's puga resistir la lley de fadigas á que 'ns veurém subjectes? Agna, es impossible: lo noy no pot vindre.

—Potser teniu rahó, respongué á mitja vau l' Agna Maria. Y apres com si li vingués un pensament, afegí:

—Calla, ja sé, 'l deixaré á la Lluisa que l' estima tant com jo mateixa.

—Vos no contéu ab que la Lluisa de aqui á llavors haura plorat molt, y cor que plora no está per res.

—Mossen March ab aquestas observacions me partiu lo cor.. ¿A qui 'l deixaré llavors? Si l' encarregués al soldat.

—¿Al soldat? repetí 'l sacerdot. No 'us ne fiéu. No se porque aqueix home 'm fa repugnancia.

—¡Pobre home! recomenat per ell y voléu que siga dolent.

—Qui sab.

—¡Un home de la seua confiansa! no mereix que 'n sospitem Per altra part lo noy l' hi du afició é hi passarà 'l temps sens anyorarse.

En aqueix punt de la conversa estavan quan entrà la viuda mestressa del mas tota trastornada y aixugantse 'ls ulls ab la punta de son davantal de sargil.

Tal aparició trencà la conversa dels dos qu' enrahonavan.

—¿Qué hi ha? fou la pregunta que al ensemps va escaparse de la boca d' aqueixos.

La mestressa no responia, seguint plorant com una Magdalena.

—¿Pero que passa, Antonia? tornà á preguntarli Mossen March.

—¡Nos han robat! digué al fi no sens travall la pagesa, sanglotant amargament

Aquestas paraulas sorprengueren del tot á l' Agna y al prebere

—¡Robat! esclamà l' Agna María.

—Robat, tornà á dir l' Antonia ¿Qué pensaréu de mi, senyora? perque del meu, si be gran falta 'n sentiré, al cap y al últim so jo la que 'n surto perjudicada; pero del vostro.. ¡Com jo 'n tinch la culpa!

Y la pobre dona tornava á perdre la paraula plorant y mes plorant

—¡Lo meu! esclamà l' Agna no acabant de compendre 'l sentit de las paraulas de l' Antonia

—¡Oh! ¡si! Vostras joyas y mos cabals tots los tenia guardats en lo mateix indret. Quan vingueren aquí vareu dirme «Antonia, aquí teniu las mevas joyas y algun diner, guardéumelo en

un amagatall segur» y jo 'us vaig respondre «Allà hont hi ha lo meu hi haurá lo vostre.» Donchs be, lo vostre y lo meu han sigut robats.

—¿Pero ja 'n sou certa?

—Si 'n so . veniu.

Y l' Antonia tota trastornada va endursen al sacerdot y á l' Agna cap al indret hont s' havia comés lo furt.

XIII.

Lo missatger.

En aquell mateix instant en Felu entrava al bosch duhent de la mà al fill de l' Agna

Un' inmensa pineda gerda y altívola s' enfilava per aquell cantó cap á la banda de La Mora, omplint la costa ab son arrelam nuós y somer Alguns eastanyers barrejavan ab las capsaladas dels pins las seuas, plenas de fruyt cober d' espinas verdas y fortas com un çer

Lo soldat enfilá un curriol estret, estret, serpentós y sovint trencat per las gatosas y gódoas floridas totas ¡Feya un goig! Semblava un prat d' or La verdor del tronch coberta per las grogas campanetas de l' argelaga y los cálzers també del mateix color de la gódoa tirant á flor de ginestrera, las afinadas puntas dels ginebrés carregats de negres grans, de tant en tant la fressa de un esverat conill, ó la ramor de un llargandaix enfilantse esporoguit soca amunt d' un pi, lo crit farest de l' aguila llunyana, tot aixó somovia tan plahentment l' esperit del tendre infantó, que sens deixar la ma del que l' acompanyava, no feya sino saltar y brincar xarrayre com una calandria.

—¿Veus, qu' es bonich? deya al soldat y encara no m' hi havias dut. Dolent

—Los noys no 's poden cansar gayre sovint... Passejadas com las d' avuy no mes solen ferlas un cop.

—¡Passejadas! feu en Manelet tornantli la paraula. ¿No m' havias dit que buscariam tófonas?

—Sí, ja las buscarem.

—Son lluny ¿eh?

—Aviat hi serem.

—No m' enganyaras pas .

—No, home, no.

—Oh, es qu' avuy no 'n se, no 't crech del tot Sembla qu' estás enfadat... y quan t' he vingut á cercar al quarto m' has renyat.

—No veus que m' entretenias.

—Be, jo no 'n savia que tinguesses de menester sagó per cercar tófonas Oh, y que hi havia una arracada de l' Agna ... Ves ... ¿com li devia caure? Quan tornarém, me la donarás y li diré que jo l' hi trobada ... y ella 'm dirá ahont ... y jo no li diré... ja la faré rumiar ... ¡ja veurás, ja!

Lo soldat feu un gest tan estrany al oure aquestas paraulas que en Manelet no pogué menys de repararlo.

—¿Qué tens ara?..

—Res.., barbotegá en Feliu ab sequedat

—¿Qué has vist alguna cosa?

—Un mal esperit.

—¡Jesus! Senyemnos Feliu, senyemnos; Mossen March diu que no hi ha com la creu per ferlos fugir.

Y 'l noy ab tota serietat va fer la senyal de la creu sobre son front d' ángel. Al mateix temps que mig espahordit, anava repetint ab veu baixa, baixa que tot just se 'l sentia

«Creu santa, creu digne
lliureunos d' esperit malígne.»

Mut y tareyós seguí lo soldat curriol amunt sens dir mes paraula Lo bosch anava espessintse, tant que punts hi havia hont ab prou feyna se veya 'l camí

L' estemordiment del noy anava de puja, y fos perque realment se 'n recordés encara, fos per tindre la necessitat de parlar per fer fugir la por de son cos, va dir á n' en Feliu:

—¿Y las tófonas?... ¡Ay! ¿no podrem trobarne, perque tú 'm deyas que 's buscavan ab unas puntas de ferro y tú no 'n dus?

—Ja porto la destral: feu per tota resposta 'l soldat.

—¡Oh! ¡la destral es per tallar arbres!..

—¡Tot ho talla! ¡Tot ho talla! Ja veurás.

Y 'l noy rebé ab la rialleta als llavis aquestas sinestras paraulas llansadas al espay ab doble y malévol fi

Poch mes caminaren per arribar á una mica de plasseta, hont los raigs del sol feyan lluhir com crestall las telas ab que las aranyas embellian las aspres escortxas dels solitaris arbres d' aquell indret

Gran fou la sorpresa del fill de l' Agna quan en un dels recons d' aquella clariana hi veje un traginer menjant tranquilament un boçi de pa moreno, assegut sobre un marget

Al soldat no li feu tanta impressió aparentment y ab cara riallera, tantost lo va veure.

—¡Ola! ¿Tú per aquí? va dirli. No t' esperava ¿Matas lo cuch?

—T' ho dich de veras, tinch gana y no mes puch clavar las dents en aquest mos de pastetas mig cuitas mig cruas.... ¡quin pa! ¡Deu nos en do!

—¿Vens de Barcelona?

—Si, y per cert he trescat no poch ni gayre... y ab basarda. Corren tants espurga pins per tot arreu. Sort que so conegut de molts d' ells. Que 't pensas, ja fa mes de mitja hora que m' espero

—Menjant ray, prou fa de bon esperar, digué 'l soldat

—Oh no pas quan se te molta gana é hi ha poch aliment.

Feliu deixá anar al noy, lo quin quiet y mut, quedá contemplantse al foraster Aquest y 'l soldat entaularen la següent conversa.

—¿Has vingut á peu?

—No, lo matxo 'l tinch á l' entrada d' aquest camí, qu' herbeja, á uns cent passos.

—Tindrias de deixarme!

—¿Y per qué?

—Perque aquest xicot se m' ha cansat y com que som un tros lluny de casa lo teu animal me vindrià be.

—¡Oh! es que 'l necessito.

—Ja te 'l tornaré tot seguit.

—¡Y jo!

—Mira tú te 'n vas á beure un trago mestrestant.

—Si y ahont?

—Aquí, eixint del bosch trobarás una masía que 'n dihuen á cal Ballit: hi vas, esmorsas y jo faig lo meu fet y 't torno l' animal tot seguit.

—Be, be; mes no triguis.

—Mira, aviat lo tindrás. ¿Y no 'm dus cap recado?

—Prou. En Bach m' ha dit que d' alló, no.

—¿No?

—Si.

—¿Ho sabs be?

—¡Vaja! M' ha fet la creu, que ja sé per ell mateix que vol dir «no.»

—La creu... ¿y donchs que no hi has parlat?

—Si está pres.

—Pres?

Y un mig riure de goig comparegué en los amples llavis de 'n Fehu.

—¿Y Barcelona?

—Presa també.

—¿A forsa d' armas?

—Sí. Pels camps no mes se troban que fugitius. Los mes compromesos tocan lo dos, ¡ey! dels que poden.

Lo soldat quedá un rato silenciós y ab lo cap baix.

La Guilla, que altre no era 'l traginer, veyent qu' en Fehu no badava boca, tornà á dir:

—Ja ho tens entès, donchs, no? «D' alló, no, no, y no.» Tú sabras lo que vol dir, que jo só com lo llegiu que passa y renta la roba sens véurela.

Lo soldat, que fins llavors havia anat rumiant

—Entesos, digué Tú te 'n vas á esmorsar Jo me 'n duch lo matxo, torno aquest á casa seua y desseguida vinch ab l' animal á buscarte.

—Ja qu' ho vols, respongué la Guilla: vina que t' ensenyaré hont es.

Y abdos se posaren en camí, deixant lo soldat al noy, que s' entretenia en aquell punt cullint ginebrons.

Arribats allí hont lo matxo tranquilament pastorava, en Feliu signá á la Guilla un mas vehí perque anés á ferhi beguda. après deslligá l' animal y fentlo passar ab prou teynas y travalls per dins del bosch, al encontre del noy va dirigirse

Lo que llavors va passar sols ho sap Deu! Un crit horrorós y d' agonía torbá per un moment la quietut de aquell indret solitari, desprès tot recobrá la seua tranquila fasomía.

Mes tart pel cantó de la Creu de l' Agustí, se va veure eixir del bosch dalt d' un matxo á un home esfaraït y que ab un mocador de color netejava una taca de sanch que tenía á la má dreta. Era en Feliu

Hont havia deixat al noy?

Perque se n' anava sol?

Com es que en lloch de tirar cap al mas de l' Aglá l' enfilava pel cantó contrari?

Perque 'l pes d' un crim l' ofegava, l' empenyia, trucava ja á las portas de son negre cor, y havent deixat de ser home, campejavan sols en ell sobiranament los instints de la bestia Aquets instints eran los únichs concellers en mig del desconcert moral de son seny esporoguit; li deyan que fugís y fugís, l' apretavan cap a la ratlla de Fransa y cap amunt anava.

Duas horas desprès creuhava lo plá de la Calma, esfarahit, sedegós, esperonant sovint al matxo ab las solas de sas espardenyas. A la mes xica ramor tombava 'l cap: en mas ni maset

no s' hi detenia. Aixís anava atravessant aquella trista encontrada de quiet, aspre y solitari aspecte.

Lo sol dardejava y mes que fossem á la tardor hauriau vist regalar per sobre 'l curt y moreno front del fugitiu abundantas gotas de negra suor.

¿Per qué havia escullit lo pas del pla de la Calma y no 'l Congost? Oh, es que l' instint li deya que en aquest darrer indret trobaría gent y ell volía fugir de tothom. Una cara de persona, llavors qu' encar sentía en la má la escalfor de la sanch de sa víctima, l' hauría fet tremolar. Tenía por! En lo blanch dels ulls li hauriau llegit sa malvestat. Qui sab! No, no, la gent .. la gent guayta y las plantas, no·-la gent parla y fa parlar. y las matas no diuhen res, ni preguntan. . lo plá de la Calma, era aspre, quiet, sol, espantós, perçó li plavía 'l pla de la Calma.

¿Qué li feya la soledat del indret?

Pedregams, erms, algun raquítich pollencrar, alguna borda y escanyuhida llambrusca, gavarreras, de tant en tant una revellida alsina, un castanyer, torrents de poca fondaria y negrós jas, veuse aquí lo que veya, veuse aquí perque li agradava. Y tot travessantlo hauriau llegit en son rostre certa alegría, y en sas miradas cert goig com volent dir . «aquí sí que 's respira» «aquí no hi ha orellas que escoltin, ni ulls que esguardin»

Feya quatre horas que caminava, lo sol tombava ja sobre los puigs de Castell Cruïlles, la ombra s' estenía poch á poch sobre lo vall. Llavors comensá á sentir cert defalliment; l' animal ab prou feynas dava un pas sense ensopegar, llavors comensá á pensar en que per viure no n' hi havia pron ab fugir, sino que calía alimentar lo cos .. y ell d' aliment no 'n duya á sobre. La soletat qu' avans li plavía, ara l' esglayava Girá 'ls ulls entorn. . res, ni una blancor que volgués dir un alberch, ni la mes xica fumera, que senyalés una llar! Y 'l sol s' anava ponent! Y la frescor del cap vespre li enrederia lo curs de la sanch, fentlo tremolar sovint, sovint!

L' animal llansant un pam de brumera per la boca, potejava ab menys forsa cada vegada, y ab lo cap baix y 'ls ulls mig

entelats amunt, amunt seguia ullejant ab tristesa al temps de passar alguna qu' altra herba vorera al indret per hont feya sa via. Dos ó tres cops, mort de set, al atravessar algun torrent, enganyat per la ubaga dels marges la pobre bestia, semblava que en ella hi volguès cercar una font, un clot per habeurarshi, mes á sos renills lo qui 'l menava responia ab una tirada de ronsal tot mormolant:

—¿Tens set? També 'n tinch jo, pássatela

De cop mentres atravessava 'l fugitiu, una clapa de atapahit agram, feu fer parada al matxo y girá l' cap, li avia semblat sentir soroll

Al mateix temps soná un tiro. Lo soldat s' adressá sobre 'l bast, ab los ulls que li exian de las concas, dugué sa má al cor, y donant mig tom, resbalá cayent á terra als peus de la cavalleria. Lo matxo espahordit ab lo ressó del tret, va permaneixe inmou.

Quasi en lo mateix instant, de un marget un molt lluny, saltava un home dirigintse vers al que acabava de caure Duya un mocador lligat al cap, una faixa ab un gavinet passat per ella, y una carrabina qu' encara fumava, á la dreta

Quan fou á pochs passos del que jeya boca terrosa, torná á carregar l' arma, y després ab rezel va atansarshi novament

—¡Ah! ¡ben aprofitat! esclama, al veure que sa bala havia traspassat lo cervell de sa víctima

Y aprés tot examinantlo de mes aprop.

—Duya la culebra ben provista Tombemlo de cara y li descordarem.

Y 'l tombá; mes tantost lo bagué fet

—¡Lo Lleó de la Riba! digué ab sorpresa. ¿Y per qué anava vestit de soldat francés?

Poch durá en ell eixa sorpresa

—¡Bah! ¡bah!, afegi passada la lleugera impressió que l' hi havia ocasionat lo coneixe al difunt, escorcollemlo. ¡Tots tenim de fer lo mateix! ¡Alsa company, quanta moneda hi duyan! ¡Y que semblan bonas! ¡Y també unas arracadas! Quin pollastre

n' hi havia d' aquest Lleó. ¡Ara diguéuli d' ahont ho havia tret tot axó! ¡Quina gent, quina gent corral

Y cordantse la culebra del mort al cos, se disposava á colcar lo matxo, quan de sopte repensantse:

—No convé, va dir, me comprometeria y á mes está anaigat

Deixá donchs la bestia al costat del cadavre y carregantse la carrabina al coll feu camí cap á la ratlla de Fransa, sens recordarse ja mes de son company al qui acabava de matar, perque aquest home era Llas de Perdiu, lo quin fugitiu y tot de Barcelona, y complint son jurament, havia aprofitat tots los bocins d' aquella magrana causadora de la mort de son fill, en altres tants cossos de francesos L' últim boçi era 'l qu' acabava d' etjegarne ab aquell tret mortal pel soldat L' habillament de Lleó de la Riba l' havia tentat y enganyat al ensemps

XIV.

La cambra del allotjat

Tenia 'l mas del Aglá una cambra, ja des que comensá tal estil, pel allotjat que li pertoqués, sempre y quan alguna partida de soldats hi fes parada. Era abaix y á peu pla y á la banda de darrera de la cuyna. Donava per una finestra al clos d' entrada, finestra guarnida ab una reixa de barras de ferro ben groixudas. Una xica porta feya qu' aqueixa cambra tingués pas á un estret corredor que duya á la cuyna.

Aquesta era donchs la cambra que s' havia donat al recomenat del coronel.

Una tauleta de fusta blanca, duas cadiras y una caixa, que servia per posarhi lo sagó de las gallinas y sobre la qual de nits hi jeya 'l que s' hi estava, aprés d' estendrehi damunt un matalás, componian tot lo seu moblament.

A n' aquesta cambra acondui l' Antonia á l' Agna y á Mossen March.

—No 'u crech, deya tot obrint la porta qu' un cancell clohia, no 'u crech, es un home de confiansa del coronel ¡y 'l coronel es tan bo! Ja heu vist a l' amagatall, com hi mancava tot. — No, no, no será ell. ¿Pero qui sera? Los mossos que tinch son ja de probada honradesa, y fa molts anys que viuhen al mas...

Y mentres deya aixó, anava escorcollant tots los recons...

De prompte al passar los ulls per la caixa, reparà una punta de mocador que exia per la escletxa del tap.

—¡Verge Santissima! esclamá, ¡'l mocador del farcell!...

Y estirant la punta mig alsant lo tap.

—¡Ah! qui podia sospitarho... ¡malvat! Sí, sí, no hi ha duptc... Tot aixó está resolt... y ha deixat eixa penyora per massa coneguda. Com d' aquesta mostra no 'n corren ja gayres.

Y la pobre dona comensá a plorar mirantse 'l mocador fit á fit.

Mossen March fou lo qui llavors prengué la paraula

—S' ha complert lo que jo 'm temia, va dir. Ja sabem qui es... cal ara no fer naixe sospitas... vigilarlo... y...

—Sí, vigilarlo... ¿Com? ¡Si fa un' hora que se 'n ha anat!

—¿Es fora? pregunta 'l sacerdot, com si en semblant eixida vejés un contratemps.

—Sí, ja 'us ho só dit.

—Tornará.

—Lo cor me diu que no... ¡Ah senyora! no tornarém á veure ni las joyas vos, ni jo mos estalvis. ¡Y diuhen «feu be sens mirar á qui 'l feu!»

—Escoltáu, Antonia; jo crech que convindria que vos ab molta reserva avisesseu al batlle, perque tot ho tingués apunt quan siga hora.

—Temps perdut... Creyéume Mossen March, no tornará.

—¡Qui sab!... potser es per aqui als entorns.

—Lo cor me diu que no. Aqui sento á l' Andal, lo pastor qu' ara ve de fora, li preguntarém y ja veuréu.

Y cridant al honrat servent:

—Veniu, Andal, digué la mestressa, ¿hauriau vist al soldat?

—Sí, va respondre l' Andal, lo só vist si fa ó no fa hi ha una hora curteta.

—¿Cap hont anava?

—Cap al bosch.

—¿Sol?

—No... Ab en Manelet

L' Agna que fins llavors havia romás quieta y muda, al oure aquestas paraulas va conmoures visiblement

—¿Ab lo noy? preguntá tota esglayada.

Encara ressonava per la cambra aquesta pregunta del' Agna, quan entrant la Lluisa ab ansietat:

—¿Hont es lo petit? va dir. Cada dia quan se lleva ve á ferme un pató y avuy no le vist encara

Ningú feu cap resposta á sas paraulas. Sorpresa la Lluisa de consemblant quietut, llavors va fixarse en las caras dels que la voltavan, en ellas sospitá lo que tot seguit li fou contat.

Dirli y no tindre punt de sossego per la pobre donzella tot fou hu Cercar fou lo primer pensament que li va ocorre y al punt tractá de realisarlo llansantse cap al bosch. Mossen March pres també d' angoixa y ansia la seguí procurant sossegarla ab las millors rahons que trobava y en quant á l' Agna, feu tot lo possible per lograr retindrela al mas, á qual fi va ajudarli l' Antonia que 's quedá á ferli companyia tranquilisant pel seu cantó llur esperit ab las rahons que sa bona voluntat li dictava L' Andal y un jornaler que de pura pensa hi havia al mas, també 's llansaren cap al bosch

Mentres tant lo sacerdot y la Lluisa no 's davan punt de sossego corrent millor que caminant envers al indret hont s' havia dirigit l' hoste del mas' y precehintlos ab un pam de boca oberta saltant y glapint bauriau vist com los bi acompanyava un gros masti al que tots los de la masia estimavan molt Se deya moro

Aquest gos era 'l company mes estimat den Manelet, quasi mes que no en Feliu, com que sempre anava ab ell y aquell mateix dematí se 'l n' havia volgut endur, mas lo soldat no li havia permés de cap manera, quedantse lo moro dormint en un recó del portxo

Mitja hora despres entravan al bosch comensant á seguirlo, cridant sovint ja al noy, ja al soldat Feya ja mes d' un quart que cercavan, quan a la Lluisa li paregué ourer ramor, lo moro decantá lo cap tot escoltant Aixis va permaneixe un breu mo-

ment la noble bestia; apres tot d' un cop alsant la testa y gitantse com un foll en mig de la brosta llansa un grinyol fort y planyívol que deixá á la Lluisa morta d' esglay. Aquesta maquinalment seguí al gos que colgat per la brossa sols deixava en descobert lo capsró de la qua rojejant per entremig dels brots florits de las gódoas y argelagas.

Emperó tan corria 'l masti y tan afal-lerada anava la pobre Lluisa al seu detrás, sens atendre al sacerdot que li deya aminvés la rapidesa de sa martxa, que aviat queda aqueix sol y ella en perillosa exposició de pendre mal. No veya ni sentia sino al mastí que com coniller un pich ha prés rastre, caminava fent tortas y dresseras ab la furia del llamp per entre mig de socas y matas. Tant y tanta ventatxa aná prenent aquest, que al últim l' amiga de l' Agna tot just l' ovirava.

Un udol esgarrifós feu creixe l' ansia y precipitació de la donzella, aconseguint al animal un moment despres. Lo moro estava parat al davant de un munt de pedras qu' en va tractava de fer remoure ab las potas.

La Lluisa coneixent sa intenció comensá á realisarla esbarriant ab tota pressa lo pilot. Lo moro udolava mes seguit, y ab mes furia altre vegada de cap y de nou posás á esgarrapar las pedras, passant y repassant per sobre la pila, ficant lo nas a cada forat y esbufegant y glapint cada cop qu' aixó feya.

No sens travall logrà la Lluisa tráuren algunas, empero al ser a las de sota, una, bruta de sanch, li vingué á las mans, y llavors la donzella va sentirse desfalleixe, cayent sense sentits allí mateix.

Quan un xich mes tardet hi arribava Mossen March, seguint de lluny la veu del gos, veuse aqui lo trist quadro que s' oferi a sos ulls.

Un escampall de pedras grossas y granalludas com son las del bosch pel comu, la Lluisa sens coneixement al damunt d' ellas, y aprés lo moro estirant un tros de roba per entremig de la escletxa de las pedras qu' encara feyan munt y que en grandaria aventatjavan á las esbarriadas.

Va atansantshi trémol y groch y encara qu' endevinant ja lo cruel espectacle que se li esperava, de un tros de branca fentne un parpal, alsaprema las pedras logrant axis que 'l moro ab la fluixedat de la resistencia fes seguir sa presa.

Arrossegantla se l' endugué corrent, no escoltant la veu del sacerdot que li corria al derrera, lo qui ab prou feinas l' hauria aconseguit sino fos estat qu' entrebancantse ab sa cárrega lo fidel animal no hi bagués caigut al damunt, dant aixis á son perseguidor temps d' atenyel. Mes envá aquest volgué atansarshi, cada cop que 'l digne capellá amoixantlo volia acostarshi, li ensenyava aquell las dents roncant ab selvatje feresa, y sols se deixava de roncar per glapir y llepar suáument la cara del hermós ángel de Deu sagnantat y blanch com la cera.

Mossen March llavors veje que tot era perdut, que s' havia arribat massa tart y pensa en la Lluisa.

Aquesta refeta del primer esglay, probava d' aixecarse aixis que 'l sacerdot isqué á son encontre.

¿Qui pot esplicar la seua desesperació y 'l dol de l' Andal quan mes tart presenciaren tan trista escena?

Una hora després damunt d' un jasset de brancas, cobert de flors boscatanas y seguit dels que l' havian anat á cercar, arribava al mas del Aglá, tan funebre corteix, acompanyat dels llarchs y llastimosos udols del pobre masti al que havia estimat tant 'l fill de l' Agna Maria.

XV.

L' arribada.

Havem deixat al de Centellas y al coronel junt ab lo de Roda y Lleó de Fontoberta en lo punt en que las revelacions del amich de Felip V donavan á compendre al pagés quan inmotivat havia sigut son oy envers lo qui creya causador de la mort de sa mare.

Prenent peu d' aquí, havia nascut una esplicació complerta, de tot lo progecte del montanyés, feta pel de Centellas, mes en honra del capdill dels fusellers, cal dir que, tantost Centellas hagué innovat al coronel de tan dolorós progecte, Bach sentintse mortificat en son amor propi y honra, s' adressá com ferit del cor y dirigintse al duch:

—Ah!, va esclamar, semblant revelació m' alegro que sia feta. Si, jo havia concebut tal progecte, jo tinch al mas qui devia venjarme, mes pel Deu que 'ns escolta y en qui crech, vos juro que jo, ahi nit vaig eviarhi un missatger ab la ordre de que no realisés mon progecte; y aquesta ordre, afegí amargament, va ser dada quan jo 'm creya que 'm venian á ferme sabre l' hora de ma mort! En aquell instant me vaig oblidar de la venjansa, per recordarme de la misericordia... es que 'm semblava sentir dins del cor la veu de la meua pobre mare que

'm deya «no 'l matis! no 'l matis!» y vaig seguir aquesta veu. ¿Qué mes voleu de mi?

Empero aquestas paraulas en lloch de tranquilisar al duch, feren náixer en ell la mes cruel angoixa. ¿Y si 'l missatger no hi havia arribat? ¿Y si encara que hi hagués arribat, no hi fos sigut à temps?

Envá tractavan de sossegarlo y persuadirlo los que tenia al entorn. Un cor de pare no s' aquieta ab paraulas. Per aixó, mes que afers capdals lo travan à la ciutat, deixant tot lligament y sols recordantse del perill que corria l' infantó, sens atenye á reflexions, sens escoltar à ningú, resolgué eixir d' aquella incertitut, emprenent tot seguit lo camí de la montanya.

Y un' hora despres passava ja pel coll de Moncada acompanyat de Centellas, Bach, Lleó y alguns soldats de l' esquadró de Lleugers del que Fontoberta n' era oficial y que per major seguritat del duch havia reunit en curts moments.

Y 'l duch sens repos, ni treva afadigant lo brios cavall que colcava tantost era en un poble, lo primer que preguntava al que veya

«¿Heu vist passar un traginer aixis y aixis?»

Y uns li responian «si», altres «no» y cada «no» li dava mes congoixa que tots los «sis» plegats: perque 'l cor humá sempre dona mes fé als trists pressagis, que no á la dolsa esperansa.

¡Y passaren Montmaló y Granollers, y Llerona, y la Garriga, y Figaró!! Y eran las quatre de la tarda quan arribavan al Mas del Aglá.

Desert lo camí ral, deserta l' era . sols baix la portxada hi havia un jornaler batollant paussadament lo qual al ourer la ramor dels cavallers tomba 'l cap deixantne sa tasca.

Lo duch fou qui tot desseguida li dirigí la paraula:

—Y 'l noy? y Mossen March? y l' Agna? preguntà ¿ hont son?

Mes lo jornaler no respongué. Havia deixat las batollas; s' havia tret la barretina en senyal de respecte, 's gratava 'l cap

Lo duch com un foll se llansá dins del mas, del que ja 'n coneixia las tasqueras

Tan cech anava que ni vejé á la vora de la llar á l' Andal ploricós, ni va sentir las campanas del poble que tanyian tristement, ni va escoltar lo que l' Antonia li volia dir: com un foll corria allí hont sou dupte tenia de resoldres: al quarto de l' Agna s' endressá y al serhi veyentne closa la porta la empenyé fortament, quedantse tot seguit com clavat al llindar despres d' haver exalat lo mes dolors «¡ay!» qu' esmaginarse puga.

Heuse aquí 'l quadro que 's presentá á sos ulls

Al mig de la cambra damunt de uns pots tapats ab un drap blanch, entre quatre ciris encesos y cobert de flors quasi tot lo seu cos menys lo cap se veya al hermós infant barbarament occís al bosch Al seu costat Mossen March estava resant y als peus del improvisát túmbul lo gos, lo noblé mastí mig ajegut á terra Un jornaler al cobrir de flors al difunt, li havia posat a las mans una viuda y una margarida, trist contrast, símbol d' ignocencia y dol que despertava las ideas mes negres, los pensaments mes dolorosos!

Lo duch passat sou primer esglay, se llansa sobre 'l seu fill cridantlo pel seu nom, com si encara duptés del que veya, com si desitjés y n' esperansés una resposta

Mosseu March s' aixecá llavors y ab greu accent, tractá d' assosegarlo mes ¿qui dona consol a un dolor tan gran? No sens travall pogué anarlo allunyant del mort que 's menjava á petons lo desventurat pare, y poch á poch l' aná duhent vers una altra cambra

. . . .

L' arribada de la Guilla al mas que, cansat d' esperar á Fehu que li tornés lo matxo, s' havia resolt á anarlo á cercar, serví per justificar per complert al vigatá lo qual no 's perdonava l' haver sigut causa, mes que fos indirecta, de tan trágich fet, jurant y rejurant que 'l qu' es d' ell may mes se sentiria á parlar de cap venjansa

Molts dias després apartada un xich l' Agna de la forta malaltia que tant greu dol li havia ocasionat martxá al Rosselló en companya de son espós, per anarsen mes endavant á viure á Madrit á la cort, en rabó á ser lo duch estampiller del rey, qui no feya gayres cosas sens qu' aquell no sabés y concell li donás.

Al comte de Centellas per rahó del parentiu ab lo privat de Felip V, li foren tornats tots los bens, titols y privilegis de familia, y si bé al castell ja no hi visqué mes, donchs era un munt de ruinas, s' hostatjá en lo poble després d' haver donat fi á las obras de son palau.

Mossen March seguí sent lo capellá de la casa

La Lluisa dos anys després professava en lo convent dels ángels á Barcelona.

Ara 'l castell de Centellas es un pilot de herbas y corcadas pedras, si may al contemplarlo penseu en aqueixa trista historia, per prou pagat se dará qui 'us l' ha contada.

FI

TAULA.

PRIMERA PART.

Lo castell de Centellas

CAPITOLS

SEGONA PART.

Lo fi del martiri

ERRADAS

Planas	Ratllas	Hont diu	Del dir
14	9	se veya	u era
15	3	cercarli	cercarhi
17	2	gastarse	usarse
20	35	si venerava	s hi venerava
21	3	ara sols un	ara un
22	21	mentres visca	mentres duri
22	24	al Llevant y al Orient	a Llevant y Ponent
22	27	caura	caure
26	5	barrejada de una	barrejada una
35	12	—Lo baylet	Lo baylet
43	16	pincell	pinzell
44	14	acepto	acceplo
46	2	75	74
49	12	76	75
49	24	bavenne	bavenine
50	32	que 'ls ultims dias del	que sos ultims dias l'
52	18	que donava	que olia
54	27	golpejar	colpejar
55	14	m' ha ha	m' ha
82	22	deu seu	deu ser
104	6	ja 't só dit	ja l' ho so dit
114	5	ha pretés posarte	ha pretes posarse
144	23	ratonera	ratera
171	6	volentme aqueix	volent aqueix
176	32	rostro	rostre
197	7	singlans	singlars

Algunas altras se 'ns n' hauran escapadas, que ben segur correjirá lo bon judici de nostres llegidors.

PUBLICACIONS NOVAS.

Lo coronel d' Amor, edició de luxo	14 rls
Cansons de la terra, 3.r volum, conté 36 cants populars y se ven en las principals llibreterias.	18 »
Lo llibre dels noys, endressat als noys que van á estudi	4 »
Alazarch, romans historich .	2 »
Jardinet d' orats, manuscrit del segle XV. .	4 »
Calendari Català, del any 1872	4 »

Totas exas obras se trobarán en la llibretería de N' Alvar Verdaguer